

VI.
Ib.
40.

PRÁKTIČKÝ

PRÁVOPIS

s mluvničkou

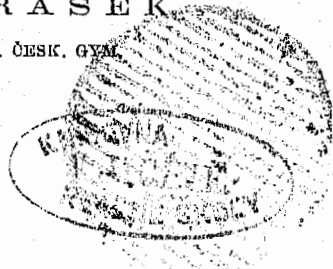
a cvičné úlohy z přísloví a pořekadel

pro školu a dům

sestavil

V. P R A S E K

PROF. ČESK. GYM.

V OLOMOUČI.

NAKLADATEL: VLAD. ŽÁKOVSKÝ, KNĚHKUPEČ.

1874.

Z KNĚŽTISKÁRNY KRAMÁŘI A PROCHÁZKY V OLOMOUCI.

7

ÚSTŘEDNÍ KNIHOVNA
PEDAGOGICKÉ FAKULTY
HEIDELBERG KRÁLOVÉ

Signatura U963

Invent. č. 201475

Předmluva.

„Mistr cvik.“ Přísloví.

Kdo pravopisu vyučoval, poznal zajisté též, že není ještě vše odbyto, když jsme ke koncovkám měli zřetel bedlivý, neboť neméně důležité věděti, *která slova délku kmenovou mají, kdy ji podržují, kdy zkracují.*

Té věci ne lehkó bude vážiti, kdo ví, *jak nářečí česká do kvantitý se rozcházejí.* A což dím o stu tisíci rodákův našich, severních Moravanův a Slezanův, z nichž i já pošel, jenž všecky samohlásky krátce vyslovují?

Záleží-li však mnoho na tom, aby *žáci ne formu jen spisovné řeči, ale i kvantitu též řeči spisovné si osvojili,* třeba knížky pomocné, neboť z bedlivého čtení a pozorování tím méně se doučíme, čím *patrnější v nynějších spisech různost pravopisnou pozorovati.*

Jakože pak pravopisu českého bez mluvnice, ješto v ústroji jazykovém hluboko zapustil kořeny, nelze si pomyslití, pilná potřeba jest, *aby učení pravopisné s mluvnicekým za jedno a za roveň šlo.*

Z též příčiny třeba pravopisné učení oživiti rozumováním. *Proč píšeme tak a ne jinak?*

Podle důležitosti již pravopisu našeho a ne méně za prospěchem praktickým, neboť není horšího nic, jako když pravidlo jedno druhé mate, budeme pravopisu *postupně, od nejlehčího počínaje,* učiti.

Aby učení *platno bylo,* beze dostatečného a vhodného cvičiva nelze učiniti.

Odkud cvičiva nabrati? Navymýšletí vět cvičných jsem nechtěl, ba ani netroufal si, ano s obavou nemalou bylo, bych chyb do skladby nenaděkal. A což jest řeč jednoho člověka nedostačnou a skrovnou jak do mluviva, tak do vazby a myšlenek!

Protož nerozpakoval jsem se a bral plnými rukama *z přísloví, pořekadel, popěvekův a hádanek.*

Takové cvičivo do školy že se hodí, komu dokazovati?

Učení zajisté bude „*lžbým*“, jak velučitel náš káže, vždyť ne hvízdáky, ale oříšky plny zdravého jádra žáčkům budou dány.

Co do pravopisu, ponechal jsem ve cvičeních bedlivě, jak jsem našel v Čelakovském psáno. Ostatek zvláště do kvantity kmenové vypisoval jsem ze slovníkův věrně i se všemi neshodami, neboť nemohlo mou úlohou býti, pravopis opravovati, ovšem ale to, co jsem pozoroval, v pravidla podřaditi.

Z těch příčin a ne méně ze snahy mé, ne napověděti, ale dopověděti i tam, kde obtížím snadně vyhnouti bylo, budou možná tu tam neshody, což na zlé vykládati nebude nikdo.

Mluvnici za prospěchem pravopisným sestavuje vynechával jsem co nepotřebného a přidával co důležitého. Přičinil jsem moucení samohlásek, komolení slov. Mezi dlouhé samohlásky dal jsem jat (ě), neboť moucením vzniká z něho í.

Dvoji změnu souhlásek nazval jsem jednu měkčením, druhou — rozlichou.

O některých změnách zvukoslovných, na nichž položena různost nářečí českých, že jsem šíře se rozepsal, nepohaní nikdo, vždyť lépe jest živým nářečím odůvodňovati, než starou češtinou.

Tuto podotýkám, že obrazce na první stránce položeny místo azbuky naší co do pořádku nepřirozené takovým úmyslem, aby čtenář různorodost některých hlasek za př. í, z, c, s lépe poznal.

Co jsem přičinil nového, poroučím šetrnému soudu znalecův, kterýchž zajisté tajno nezůstane, kde jsem se za účelem praktickým uchýlil od pravdy, klada v příklad pod střední slova ženská i mužská. §. 32.

Δč pochybovati nemohu, že by dokonalý pravopis, jak jsem si jej sestaviti *přál*, dobrou pomůckou býti mohl, vím přede, že tento můj spis jím ještě není, anož nelze hned z prva věci tak nesaďně zdařiti se.

Protož nebude, leč jiným, učenějším než já znalecům, rukou přičiniti, vždyť zbývá ještě přičiniti nauku o vyslovování délek. Chybným psáním se mnoho pokazí, chybným vyslovováním samohlásek — všecko.

V. P.

Zvukosloví.

§. 1. V mluvě své rozeznáváme

s a m o h l á s k y :

krátké:	a	e		i	o	u	y
dlouhé:	á	é	ě	í	ó	ú	ý
moučené:		í	í		ů	ou	

a s o u h l á s k y :

	jednoduché												skupeniny									
tvrdé:	g=h	k	ch=s	d	t	l	r	n		m	p	b	v	s	z	c	sl	ck	st	zd	lt	ht
měkké:	š	č	š	ď	ť	ḷ	ř	ň						š	č	č	šť	čť	šť	žď		
rozlišené:	z	c		z	c																c	c

A) O proměnách samohlásek.

1. Přehláska.

§. 2. Přehláskou nazýváme onu změnu, po níž samohlásky široké: *a á o u ou=ú**) měněny jsou v úzké: *e é e i í* účinkem souhlásek měkkých: *c, č, ď, ť, ž, l, ň, ř, š, j*.

Na přehlásce položena je různost nářečí českých: moravského, opavského a slovenského.

Příklady.

Jes-li jsi ty krajčí ze světa širého, ušij ty mi suknu z listu makového. Já ti ju ušiju, napřadeš-li nití z dešča májového. . . Já ti ju vystelu na prostřed Dunaja, jes-li na ňu lehneš suchýma noliama.

Už *mia* oblekajú, hlavěnku stříhajú a ten bílý kabát na *mia* zapínajú. Nestaraj sa děvča mý, škoda sa ti zaplatí. — Kady sa obrátiš o šohaju, všady ta na oko rádi majú. Mám já koňa, konička, mám já koňa šinla a on *mia* pěkně ponese, až pojedu z Vídnä.

*) Do jisté míry i hláska *y* v *e* přehlasována (t. j. *ř* v *e*):
ryby—duše, chlapy—učitele.

Kde pozorujeme přehlásku ?

1. Na slovech mnohých.

břud - břidký, břuch - břicho, cuzí - cizí, ocutiti - ocitnouti, čuva - číva, čuprný - čiprný, čakati - čekati, čajka - čejka, čelust - čelist, jahňa - jehně, jařáb - jeřáb, jasan - jesan, jasle - jesle, objad - oběd, jačmeň - ječmen, júcha - jícha, Judáš - Jidáš, Juř - Jiří, jug - jih, Jude - Žid, junak - jinoch, juž - již, kluka - klika, klúč - klíč, kluditi - kliditi, lud - lid, slúbiti - slíbiti, lutost - litost, lutý - litý, plavať - plivati, pluca - plíce, řutiti - řítiti, zařuj - zaří, šuditi - šiditi, šfuka - štika, zužel - žízala, žal - žel, žerucha - řericha.

2. Na příponách.

—ia : přaza, chůza, práca, vřla — příze, chůze, vůle, práce;
 —la : rola, neděla — role, neděle;
 —ula : Ochechula, košula, rohula — Ochechule, košile, rohule;
 —yňa (ňa) : kuchyňa, hospodyňa — kuchyně, hospodyně, sukňa - sukně;
 —ca : ovca, zrádca, rádca — ovce, zrádce, rádce;
 —ica : ulica, pravica — ulice, pravice atd.

3. V deklinaci.

U mužských : gen. ak. muža - muže, dat. muži - muži.

Na Opavsku skloňujeme nepřehlasovaně :

n. duša	duše	polo	polu	veselé	cuzú	maja	naša	(ona)	dvaja
g. duše	duši	polu	polí	vesela	cuzej				
d. duši	dušám	polu	polám	veselu	cuzej				
a. dušu	duše	polu	polu	veselé	cuzú	moju	našu		
v. dušo	duše	polo	polu	veselé	cuzá	maja	naša		
l. duši	dušách	polu	polách	veselu	cuzej				
i. dušum	dušama	polem	polama	veselém	cuzum	mojum	našum	jum	dvajum

4. U sloves 3 osoba množná a přechodníky :

bijú, chvalú — bijí, chválí; bija, bijúce, kupuja, kupujúce — bije, bijíce, kupuje, kupujícíe.

Slovesa 5. třídy nepřehlasovaně takto časujeme :
 popíjám, popíjáš, popíjám, popíjáme, popíjáte, popíjajú, popíjaj, popíjali atd.

2. Mouceňi.

§. 3. Samohlásky : *ě, é (e), ó* moutíme
 v hlásky : *í, í, ů**

Poznámka. O mouceňi hlások : *e, i, u, ů, ý, ý*
 v hlásky : *í, e, o, ó, ō, œ*

tuto mluvíti marno, ač nářečí hančenské touto změnou zvukoslovnou od roči spisovné se rřizní.

*) Hláška *ou* v příčině naší tuto odpadá.

Moucením různí se nářečí česká od jazyka spisovného.

Příklady.

Oběd - obíd, jed - íd, jež - íž, kněz - kníz, řetěz - řetíz, halář - halíř, kolébka - kolíbka, bělotek - bíltek, přelazek - přílazek, březka - bříza, dřevo - dříví, méně - míň, leska - líska, řepa - řípa, větr - vítr, věc - více.

Kde se nám naskytuje moucení?

1. V deklinaci.

Dativ množ.: dušém, polém — duším, polím.

Lokal. množ.: dušech, polích; prorocích — duších, polích; prorocích.

Střední slova v *i*: zelé, veselé — zeli, veselí.

Přídavná určitá takto na Opavsku skloňují:

cuží	cuzá	cuzé
„ého	„ej	„ého
„ému	„ej	„ému
„ého	„ú	„é
„ím	„ej	„ím
„ím	„um	„ím
	a t d.	

2. U sloves.

České formy sloves *V*: popíjím vznikly z popíjém
popíjíš popíjěš
atd. atd.

Podobněž z forem: chodá, vodá — chodí, vodí.

3. Přehláskou a moucením vzniklo z *ia* — *i*, moucením z *ě* — *i*; v př. vázne - vězení - uvízl, těžký - těžký - třeze, v. §. 10; náběl - bílý, pěsek - písek, viz §. 52; pře - pří. §. 37.

4. Sem hledí moucení hlásky *ó* v *ů*, viz §. 53; do - dů, po - pů, pro - prů. §. 37.

3. *Dloužení.*

§. 4. Samohlásky krátké: a e o u i y
dloužíme: á é ó ú í ý
(í) (ů) (ou)

Kdy dloužíme samohlásky?

1. Když tvoříme zdvojnásobky ze slov, jichž kmenová samohlásky krátká jest: hlas - hlásek. §. 29.

2. U slov dvojslabičných, po vzore „duše“ skloňovaných. §. 33.

3. Předložky na, za, do, po, pro, pře, dloužíme, složený-li jsou s podstatnými a přídavnými.
 4. Když slova stahujeme. §. 5.
 5. Když slova stupňujeme. §. 6.
 6. Na slovesech páté třídy z pravidla vždy. §. 48.
 7. Když slova komolíme. §. 7.

4. *Stuha.*

§. 5. Stuhnou-li dvě samohlásky v jednu, dlouhá.

Příklady: přijati - přátí, přál; hřejati: hřál; dějati - udáti, udál se; stojal - stál, pojbojal se - bál, bázeň, bázlivý.

Kde se nám naslýchá stuha?

1. Slova střední v í: zelije (zelé) kupování - kupováníje. §. 32.

2. Přídavná určitá vznikla takto:

dobry+í	dobra+ja	dobro+je
dobra+jeho	dobry+jej	dobra+je
dobru+jemu	dobře+jej	dobru+je
dobra+jeho	dobru+ju	dobro+je
dobru+jem	dobře+jej	dobru+je
dobry+im	dobrou+jou	dobry+in

Sem hledí všechny číslovky řádové: druhé, třetí atd., a číslovky: oboje, dvoje, troje — (tré (základné).

Podobněž náměstky přisvojovací: mojeho, mojem, mojím, moja, moju stahujeme: mého, mém, mým, má, mou atd.

3. Slovesa III a V.

	volajám=ám
celeješ=celíš	volaješ=áš
celeje=celí	volaje=á
celejeme=celíme	volajeme=áme
celejete=celíte	volajete=áte
celejí=celejí	volají=ají

Pozn. Slovesa IV, pokud vím, bezprávně dloužír.

4. Příčeští trpná třídy V a V jeme: volán, volána, voláno; kupován, ána, án lajen, volajena, volajeno, kupovajen; odkudž světlíš, proč slova střední v — *ání* dloužíme.

5. Stupňování.

§. 6. Stupňujeme samohlásky takto :

1. *e* — *o* — *á*: hřebu - hrob - hrábě, ženu - honum - vyháněti.
2. — *o* — *á*: mohu - vzmáhati, lomum - lámati.
3. — *ě* — *a*: lězu - přilazek, sědnu - sad.
4. *e* — *ě* (*i*) —: beru - vybírati.
5. *i* — *oj* — *áj*: pi-ju - ná-poj - na-pájeti.
6. *i* — *ě* (*i*) —: liju - nalěvati (nalívati).
7. *y* — *ov* — *av*: slynu - slovo - sláva.
8. *y* — *u* —: slyším - sluch.

Kde se nashytuje stupňování ?

Nejčastěji u sloves V třídy, viz §. 48, kdež i příklady o dlužení samohlásek najdeš.

6. Komolení.

§. 7. Když se udá slovo některé komoliti, dloužíme náhradou samohlásku kmenovou, nebo konečnou.

1. Za odpadlé *m* (hledě k nářečí opavskému) vzniká dlouhé *ou* (přehlasov. *i*) :

rybum, košulum; tum, svojum, s ňum; berum, pijum — rybou, košilí; tou, svojí, s ní; berou, pijí.

2. Za odpadlé *j* na náměstkách: tej, jej, onej, mojej, svojej — té, (jé) jí, oné, mojí, svojí.

3. Komparativy příslovek: vyšeji, snaději, hluběji — výše, snáze, hloubě atd. viz §. 41.

4. Za odpadlé *n* u slov středních: břímě - břemen, plémě - plemen, témě - temen atd. viz §. 35.

5. Za odpadlé *nt* u středních: hřebent - hřibeč, pupent - poupě atd. viz §. 35.

6. Za vysutou samohlásku kmenovou dloužíme hlásku koncovkovou. Sepati, sesati, tekati, řabati, píchati, típati, kemin, pytati, alkati, písati, ležice, íhrati — spati, ssati, tkati, dbati, pchati, cpati, kmin, ptati, lkati, psati, lžice, hrati.

Poznámka. jaz - já, jemela - jmél, imene - jméno.

7. Zkracování.

§. 8. 1. Když tvoříme zdrobněliny slov oněch, jež ve kmeni dlouhou samohlásku mají, zkracujeme tuto:

Tráva - travička, kráva - kravička, bouda - budka, boule - bulka, houba - hubka, houně - huňka. Srv. §. 56.
3. Viz též opak toho v §. 29.

2. Když slovesa IV a V třídy do VI vedeme: vážím - uvažuji, lámati - ulamuje, zpouzím - vypuzuji, koupím - kupuji, krátiti - zkracovati, (vrátiti - vracetí V). §. 56. 1.

3. Imperativy sloves IV a V zkracujeme: soudím - suď, slíbíti - slib, ukázati - ukaž, plácu - plač. Viz §. 56. 2.

4. Přípony *iský, istvo, ný, ná, né* účinkují zkrátek:

Hanák - hanacký, junák - junacký, Blaník - blannický, právník - právnícký, kameník - kamenický, rolník - rolnický, Klobouky - klobucký, Holomouc - holomucký, Bolelouc - bolelucký, Přelouč - přelucký, pán - panský.

Žák - žactvo (žachtvo §. 12), pták - ptactvo, junák - junactvo.

Chvála - chvalný, líce - sličný, tráva - travný, síl - solný, vůle - volný, pýcha - pyšný, máslo - maslný (maslnice), sláma - slaměny = slamný.

5. V deklinaci zkracujeme, když dvojslabičným ubude slabiky: vrána - vran, brána - bran, žába - žab, skála - skal, chvála - chval, lípa - lip, síla - sil, chvíle - chvil; díra - děr, víra - věr, míra - měr, věko - věk, dílo - děl; trouba - trub, houba - hub, bouda - bud, louka - luk, kráva - krav, tráva - trav, lýko - lyk.

6. V deklinaci zkracujeme, když dvouslabičným přibude slabiky: vrána - vranami, brána - branami, žába - žabami, skála - skalami, chvála - chvalami, řása - řasami, lípa - lipami, síla - silami, chvíle - chvílemi, díra - děrami, víra - věrami, míra - měrami, trouba - trubami, bouda - budami, houba - hubami, kráva - kravami, tráva - travami; kůzle - kůzlata, plémě - plemenem, rámě - rameni.

7. V deklinaci zkracujeme, když dvojslabičným druhou slabiku dloužíme: brána - branou, skála - skalou, sláma - slamou, lípa - lipou, míra - měrou, víra - věrou, řása - řasou, chvíle - chvílí, díra - děrou, trouba - trubou, bouda - budou, houba - hubou; dvéře - dveří, práce - prací, kůže - kůží.

Poznámka. Zhusta nyní nedbáme zkracovati samohlásek dlouhých, odkudž ošklivé formy: kůží, kůzlata, hubou, budou vznikají.

8. Přípodoba samohlásek.

§. 9. Jako přehlásce hláska *i* (a její příbuzenstvo *e*, *ě*, *je*) na příčině jest změkčením tvrdých souhlásek v měkké: tak též i kmenovou samohlásku *k* sobě přípodobuje přes jednu i několik souhlásek, když se jí dostane státi v koncovce.

Příklady: čapka - čepice, šlapati - šlepěj, Jan - Jene.

Kde pozorujeme přípodobu?

1. V deklinaci slov středních v *ent*: poupěte poupěti, poupětem - poupata, poupatům atd. §. 35.

2. Slovo přítel, přítele, příteli, přítelem má v množníku přátelé (místo přítelé) přátel, přátelům, přátely z též příčiny.

3. Z týchž příčin vysvětlíš dlouhé *i* ve slovech desátý — deset (deseti) — desítník, devátý — devět — devítník v § 52. 2.

9. O střizí.

§. 10. Střídají se zástupcové hlásky *z* a *z* a *niklé*, čímž různost nejen jazykův slovanských, ale i nářečí jednoho a téhož jazyka vzniká:

1. Dechl dychl, hebký hybký, lež lyž, lžice ležka lyžka, lechtati lochtati, rež ryž, sep syp, ses sys cec cuc cyc ssáti cucat cecat, dlubati dlabati, hluboký hluboký, krt kret, křeče krč, slza sluz, sloup slup, strkati střček struk, žlutý žulty, žluť žulf.

2. Zástupcové hlásky *ę*: *ia* a, *ie*—*ě*, *i*, deviat devět devátý devítník, deset desátý desítník, děkovati díky, ďatel ďatel, ďatelina ďetel jetel, ďasno—jasno díšno, hľad hleděti hlídati, hřada hřidel, jádro—ňadro jídro, játra jitrnice, jančeti jekot zajíkávy, jaza jízlivý, zajatý vzácny zajeti, klati kletba klíta, klečeti sklíčen, knaz kněz kníže, lakati lekati se, lakati léč líčiti, mia mě, miakky měkký, maso maso, miatu měč másti, pamiat paměť památka, mesiac mesec mesíc, prádu přesleu příze, mosaz mosíz mosezný, přahnu spřezka příhnu, piad píd, piast pěst píznuť, piata zpět opatek, piatro pátro, penaze peněz peníz, piat pět pátek, zpáčiti se vzpečovati se opak opačiti, řad úředník řízení řiditi, řetaz řetěz řetíz, salnouti přísežný síla, saknu síká, sviatý světice svatý, střetnouti stříc, oščádati šťastný štědrý, šatny šetilý, čati těti títi, táhnu táhnu těžký tíže, tázati se otázka těže se, třasu třesu třísl se, třavec třepení, viazati vázati vězeti uvízl, viadnu vadnu svéditi svédlý, viac věc víc, ziabnu zebe uzíba, ziat zeť zíf, žádati žedati žídný.

3. Střídají se *ě* a *a*, obyčej obyčaj, pištěla pišťala, žlěb žlab, žlezy žlazy, měniti rozmanit, lěpěti lapět, lěs las, zrěl zralý, žřěti žrátí, okřel okřál.

Sem hledí infinitivy a přičeští některých sloves: dřěti, blyšťěti, klečěti, želeti, zeleněti, slyšel, běžel, viděl, — dráti, blyšťati, klečati, želati, zelenati, červenati, slyšal, běžal vědal.

Zahučaly hory, směju — smial smál smíl se.
O jiných pomlčíme.

10. Sovka.

§. 11. Odsutím hlásky *e* podobají se slova ženská po „duše“ skloňovaná po „kost“ ohýbaným: hráze, tvrže, stráně, věže, pláne, šíře, výše, klece, nesnáze, stáje, země — hráz, tvrz, strán, věž, pláh, výš, šíř, klec, nesnáz, stáj, zem. — Kterak je skloňovati poznáme po koncovce genetivu jednotného §. 32, totiž po *e*: věž — věže.

Vysou váme z mnohých podstatných jmen mužských hlásku *e*: oves - ovsá, orel - orla, mudřec - mudrice, Hradec - Hradce, pes - psa atd.

B. O proměnách souhlásek.

1. Spodoba.

§. 12. Hlásky následující mění sousedu předešlou.

Proto vyslovujeme měníme:

1. J a s n é: *b, d, ě, g, h, v, z, ž, dz, dž*

v t e m n é: *p, t, ě, k, ch, f, s, š, c* č před

t e m n ý m i: hloubka - hloupka, Opavsko - Opafsko, včera - fčera, sladký - slatký, nádcha - nátcha, dchoř - tchoř, lehký - lechký, užší - ušší, nižší - nišší, neživotice - nešovice.

Poznámka. Na konci slov jasné ztemnějí, bůh, vůz, dub, krav, brázd, dežď — bůch, vůs, dup, brást, dešť.

2. Temné před jasnými zjasnějí: svatba - svadba, kbel - gbel, k bohu - g bohu, někdy - něgdy = něhdy, jistba - jizba, prosba - prozba, sdráv - zdráv, steblo - zdblo = zblo.

Hlásky *v* předešlou přemáhána jest: bitva, břitva, sváda, svázati, svora, svědomí — bitfa, břitfa, sfáda, sfázati, sfora, sfědomí.

3. Měkké před tvrdými tvrdnou:

ř — r: mořský - morský, sedlářský - sedlářský,

ň — n: vídeňský - vídenský,

- ž — z: pražský - prazský = praský*), božský - bozský
 = boský*), množství - množství = mnoství*),
 družstvo - druzstvo = drustvo*),
 ě — e: meziříčský - meziřický = meziřický*), pořič
 - pořický*) počta - pocta*), čstnost - cstnost
 = cnost*), ptačstvo - ptactvo*),
 š — s: češský - český*), valašský - valaský*), vlašský
 vlaský*).

Poznámka. Pravopis spodoby nedbá, protož velice často chybují, kdož „píše, jak mluví.“

4. Tvrďe přede měkkou z měkne (ne vždy):
 nizší - nižší = niší*), bližší - bliší*), vyšší - vyší*)
 - vyšší*), z Čech - ž Čech - š Čech*), rozžehnat - rož-
 žehnat - rožehnat*), krasší - kraší - kraší*), rozšířen
 - rožšířen - roššířen - rošřen*).

2. Rozliha a měkčení souhlásek.

§. 13. Změně souhlásek na příčině jest samohláska *i*, již bychom příhodně „kazihlasem“ nazvati mohli; pro ni také jiné samohlásky, za př. *ě*, měkkým jest, neboť vznikla z dvojhásky *ai*.

§. 14. Měkkými samohláskami jsou tyto vždycky: *i*, *í*, *ě*, *ia*, **) někdy měkkým jest *e*. †)

*) Tak vyslovuje lid; ve školách ale: pražský, vlašský, množství vyslovují žáci, aby si jazyk potchnouti mohli.

**) Za měkké samohlásky třeba považovati hlásky *h* (*i*), *č*. Nezanikly ony beze sledu a vidu, neboť zanechaly po sobě souhlásky měkké.

A) 1. Ůber, čbán, čest, čtn, žeň op., lehký (odeleželo), lze, lev, leš, lpěti, řevniv, švec, šeptati, žvátí, žezlo, želva, žnu.

2. Na mnohých příponách: mož-ný, vděčný, rozkošný, srdečný, dnešní, zišný, věštec, tloušťka, blížní; bezbožník, ptáčník, nevozník, řehožník, platežník, dlužník, vražda, dražba družba, scěba, čizba, služba; prášek, smíšek, míšek, bůžek, hořký, těžký, zajiček; ručka, služka, družka, lůžko; koléčko, srdéčko (Viz jiné příklady v §. 29) jednorozec, stařec, mudřec, chytřec, hořec, pištec, zakaltec, Opavsky též: hrnec, koňec, Hradec; přídavná: pražský, božský, valašský, český, olomučský, hraničský a j. m.; podstatná: družstvo, množství.

Poznámka. Přídavná a podstatná na hláscě změkčene tvrdnou po §. 12, když dvě, nebo tři, tvrdé následují.

3. Konečné souhlásky měkké vesměs po zaniklém jeřiku měkkými jsou: měsíc, lupič, hráč, kaž, sochář, korist, drábež atd.

4. Hláska tato často obživne: čnu - čnati, žnu - žnati, žnu - žnati, pšu - pásati, žnu - lí(p)nati.

Poznámka. Místo ní stojí často *e*, kteréž pak měkkým bývá: lev, čest, smíšek, bůžek atd.

B) Hláská *e* hrazena jsou hláskami: *a, ia, é, e, i* zanechala po sobě sledem souhlásků měkkou:

1. Čáslav, často, děkovati, jetel = dětel, dítam op, dřívka hledati, hřada, hřidel, pohřívzen, chřest, chřadnu, kláti, klečeti, kněz, ledvina, ladem, líhnu, Lech, leknu, léč, měkký = mjekký, mět, pamět, plesati, předu, přaslén, přahnu, piad = píď, opět, peněz, jestřáb, řad = ředitel = říditi, neřest, řetěz, řehne = řilne, (sáhati = sáhati), Slezsko, světice, střetnouti vstříc, štěstí, šťastný, počítilec, tětiva, těžár, těžký, trásu, trápec, vězení = víznu; věc - vic.

2. Na příponách: bírně, símě - semene viz §. 35. dítě - dítěte, §. 34.; děťátko, koťátko, mlaďátko; vítěz, zajíc; chudás, marás; hovado - hovzí; Božata, Miřata, Hněvětice, Radětín, Toužetín.

3. V deklinaci: duše (gen. sing; nom. ak. pl.); muže (a pl.); mě, tě;

4. U sloves. Choda, vođa (3 pl.) = chodí, vodí.

Slovesa I.: jal, čal, žal, fal, pial; jati, čati, žati, řati, piati; jav, čav, žav, řav, piav.

†) Měkké *e* máme:

1. Ve slovech: břednu, hnětu, hřebu, hřeben. ženu, šel (chedl), kořen, křemen, řebro = žebro, řemeslo, řešeto, řctěz, spřež (čemerka), svěřepý, Štěpan, třepati, třeti, vrěteno.

2. V deklinaci. Znak vokativu u mužských: Petře, Pavle, Havle, člověče, bože atd.

3. U sloves spona *e*: Pek-e-š = pečoš, mře, třeme, beřete, mřeš; pečen, možen atd.

Tvrdým jest *e* stuhou vzniklé: dobracho - dobrého; vkládané: panu, jablk, vědr — pan-e-n, jabl-e-k, včd-e-r; zpátečně přehlasované: daj - dej, kraj - krej, krajčí - krejčí; na znaku instrumentalu jednotného: Petrem, jezerem; jež se střídá s hláskami: *o, y, u*: hybký - hebký atd.

§ 15. Přehled proměn souhláskových.

hrdelnice			zubnice			jazýně			retnice			sílkavky			skupeniny													
tvrdé	g=	h	ch(-s)	d	t	1	r	n	m	p	b	v	s	z	c	š	ch	st	zd	ř	ř	ř	ř	ř	ř	ř	ř	
tvrdé	$\underline{g} = h$	h	ch(-s)	d	t	1	r	n	m	p	b	v	s	z	c	š	ch	st	zd	ř	ř	ř	ř	ř	ř	ř	ř	ř
měkché	\check{z}	\check{c}	\check{s}	\check{d}	\check{t}	1	r	n	m	p	b	v	s	z	c	š	ch	st	zd	ř	ř	ř	ř	ř	ř	ř	ř	ř
rozlišné	z	c	s	d	t	1	r	n	m	p	b	v	s	z	c	š	ch	st	zd	ř	ř	ř	ř	ř	ř	ř	ř	ř
<p>Hlásky <i>h, k</i> rozlišujeme předhlásk. <i>z, č, š</i> v deklinaci: bozi, koželuzi; zebrá-cí, sedláci, naši, draží, jednooči, daleci.</p> <p>2. pomohi, peki — pomoz, pec, tecte, vtecte.</p> <p>Přede hláskou <i>č</i>:</p> <p>1. v deklinaci: po boze, o novém roce, nohě, ruké — noze, ruce; dalece, lehce, lze (leh), prorocich, sedláciích.</p> <p>Jinde měkčíme: družina, pavučina; 6 boze, sedláci; družstvo, družba atd.</p>																												
<p>Hlásky <i>h, k</i> rozlišujeme předhlásk. <i>z, č, š</i> v deklinaci: bozi, koželuzi; zebrá-cí, sedláci, naši, draží, jednooči, daleci.</p> <p>2. pomohi, peki — pomoz, pec, tecte, vtecte.</p> <p>Přede hláskou <i>č</i>:</p> <p>1. v deklinaci: po boze, o novém roce, nohě, ruké — noze, ruce; dalece, lehce, lze (leh), prorocich, sedláciích.</p> <p>Jinde měkčíme: družina, pavučina; 6 boze, sedláci; družstvo, družba atd.</p>																												
<p>Hlásky <i>h, k</i> rozlišujeme předhlásk. <i>z, č, š</i> v deklinaci: bozi, koželuzi; zebrá-cí, sedláci, naši, draží, jednooči, daleci.</p> <p>2. pomohi, peki — pomoz, pec, tecte, vtecte.</p> <p>Přede hláskou <i>č</i>:</p> <p>1. v deklinaci: po boze, o novém roce, nohě, ruké — noze, ruce; dalece, lehce, lze (leh), prorocich, sedláciích.</p> <p>Jinde měkčíme: družina, pavučina; 6 boze, sedláci; družstvo, družba atd.</p>																												
<p>Hlásky <i>h, k</i> rozlišujeme předhlásk. <i>z, č, š</i> v deklinaci: bozi, koželuzi; zebrá-cí, sedláci, naši, draží, jednooči, daleci.</p> <p>2. pomohi, peki — pomoz, pec, tecte, vtecte.</p> <p>Přede hláskou <i>č</i>:</p> <p>1. v deklinaci: po boze, o novém roce, nohě, ruké — noze, ruce; dalece, lehce, lze (leh), prorocich, sedláciích.</p> <p>Jinde měkčíme: družina, pavučina; 6 boze, sedláci; družstvo, družba atd.</p>																												
<p>Hlásky <i>h, k</i> rozlišujeme předhlásk. <i>z, č, š</i> v deklinaci: bozi, koželuzi; zebrá-cí, sedláci, naši, draží, jednooči, daleci.</p> <p>2. pomohi, peki — pomoz, pec, tecte, vtecte.</p> <p>Přede hláskou <i>č</i>:</p> <p>1. v deklinaci: po boze, o novém roce, nohě, ruké — noze, ruce; dalece, lehce, lze (leh), prorocich, sedláciích.</p> <p>Jinde měkčíme: družina, pavučina; 6 boze, sedláci; družstvo, družba atd.</p>																												
<p>Hlásky <i>h, k</i> rozlišujeme předhlásk. <i>z, č, š</i> v deklinaci: bozi, koželuzi; zebrá-cí, sedláci, naši, draží, jednooči, daleci.</p> <p>2. pomohi, peki — pomoz, pec, tecte, vtecte.</p> <p>Přede hláskou <i>č</i>:</p> <p>1. v deklinaci: po boze, o novém roce, nohě, ruké — noze, ruce; dalece, lehce, lze (leh), prorocich, sedláciích.</p> <p>Jinde měkčíme: družina, pavučina; 6 boze, sedláci; družstvo, družba atd.</p>																												
<p>Hlásky <i>h, k</i> rozlišujeme předhlásk. <i>z, č, š</i> v deklinaci: bozi, koželuzi; zebrá-cí, sedláci, naši, draží, jednooči, daleci.</p> <p>2. pomohi, peki — pomoz, pec, tecte, vtecte.</p> <p>Přede hláskou <i>č</i>:</p> <p>1. v deklinaci: po boze, o novém roce, nohě, ruké — noze, ruce; dalece, lehce, lze (leh), prorocich, sedláciích.</p> <p>Jinde měkčíme: družina, pavučina; 6 boze, sedláci; družstvo, družba atd.</p>																												
<p>Hlásky <i>h, k</i> rozlišujeme předhlásk. <i>z, č, š</i> v deklinaci: bozi, koželuzi; zebrá-cí, sedláci, naši, draží, jednooči, daleci.</p> <p>2. pomohi, peki — pomoz, pec, tecte, vtecte.</p> <p>Přede hláskou <i>č</i>:</p> <p>1. v deklinaci: po boze, o novém roce, nohě, ruké — noze, ruce; dalece, lehce, lze (leh), prorocich, sedláciích.</p> <p>Jinde měkčíme: družina, pavučina; 6 boze, sedláci; družstvo, družba atd.</p>																												

O přízvuku.

§. 16. Přízvukem nabývá každá řeč barvitosti; přízvukem se jazyky slovanské od sebe různí v př. český od polského; český klade přízvuk na první, polský na předposlední. Však i nářečí jednoho a téhož jazyka přízvukem se liší. Kde nerozeznávají délek, počínají na předposlední přízvukovati (v př. na Moravě od Olomouce a Přerova k severu).

Přízvukujeme hlasem povýšeným: beranice, dehet, paznehet, brána, útvar, pozorovati, přísahati.

Předložky jednoslabičné berou na sebe přízvuk slov následujících:

do boha, bez peněz u lidí, na hradě, pod skalou. Od slova do skutku, co od hlavy do kůtka.

Poznámka. Ovšem ale řekneš: dle vůle, krom boha a dobrých lidí, větej mi, pozývám tě, buď si. Vzkázali mu poselství. Slova totiž: dle, krom, mi, mě, mu, tě, ho, si, nemají přízvuku.

Poznámka. Ošklivo jest, poslední slabiku protahovati, jako by dlouhá měla býti. Byl dnes velmi veselí.

O vyslovování.

§. 17. Délek a krátek bude pilno dbáti těm, kdož jich ve svém nářečí nerozeznávají.

Aby i děti krásné zpěvnosti našeho jazyka se přiučily, doporučuji slovesa z §. 48 přečísti*).

Jedna délka velice snadně se vyslovuje, zvláště když s přízvukem v jedno spadá: nárt, názor, přival, příhrada, příhoda, závrať, zázrak. Vyslov: náhrady — na hrady, přivale — při vale, národy — na rody.

Přízvuk a jedna délka podobněž lehko vysloviti: zahálka, obálka, narážka.

Dvě délky ve slovech několikoslabičných, když ony nesousedí, neobtěžno vysloviti: příhradách, přísadám, výmluvách.

Nejhůře vyslovovati dvě délky sousedy: dobývám, honívám, válím, pálím, vyháání, tváří, tvářích, nesnázi, plíí.

V příčině té nebude leč spravovati se pravidlem v starší řeči platným, že jedna jest utracena. Srovnej §. 8, 7.

*) Mluvím ze své zkušenosti.

U sloves pozbyla vážnosti délka koncovková, pročež řekneš: dobývám, honívám, válím, pálim; u podstatných vytkneš koncovkou: tvaří.

Tří délek, toť se rozumí, vysloviti nedovedeš: dobývání, splítání atd., pročež vyslovuj: dobývání, splítání (tak také někteří píší.)

Poznámka. Délek na přídavném jmeně určitém nedbáme vždy, protož vyslovujeme: dobroho, dobremu, dobrými.

Podobněž mluvíme: pan bůh, pan otec, pani matka, ať pán bůh, pán otec, pani matka píšeme.

Jak souhlásky a to skupeniny vyslovovati ?

Na prvním místě schvalovati nemůžeme, by souhlásky dvě, sousedy, jedna tvrdá, druhá měkká, obě vysloveny býti měly: mužský, božský, pražský, božství, meziříčský, třebíčský, poříčský, valašský, vlašský, mořský, materský, sedlařský, trublařství. V příčině té různé dokládáme se spodoby souhlásek, viz §. 12, 3.

Skupeniny *ts, ds, dš, dě, cs, žs* spodobeny býti mají:
c, ts, tš, tě, c, ss
c, č, ě, s

Protož slova bohatství, dětsko, Vyšehradský, mladší, Hradčany, Václav, Rozsival vyslovuj: bohactví, děcko, Vyšehracký, mlačí, Hračany, Václav, Rosíval.

O pravopise.

§. 18. Náš pravopis není ani čistě fonetický (pozvučný), t. j. nepíšeme vždy jak slyšíme, ani čistě etymologický, t. j. nedbáme vždy původu toho kterého slova.

V příklad píšeme: větší, neštovice, zdráv, valašský, česky. Etymologicky mělo státi: věčší (víc), nežtovice (nežitovice), sdráv, valašský, český; foneticky: věčí, neštovice, zdráv, valasky, česky.

Etymologie se držíme co do hlásek jasných ve výslovi ztemnělých (§. 12) píšíce bůh, lov, brázd, ať patrně bůh, lof, brást vyslovujeme.

Do samohlásek poznamenati dlužno, že v př. *i* vzniklé z hlásek *e, ě* vždy a pravidelně dloužíme (§. 52) spravující se etymologií.

Podobněž značíme délkou samohlásky stahou vzniklé. Viz §. 4.

Cvičivo pravopisné.

§. 19. Slovesa v —ám, —ím dloužime.

Volám*)	roznáším**)	zčernám***)	černím †)
— áš	— íš	— řš	— íš
— á	— í	— í	— í
— áme	— íme	— íme	— íme
— áte	— íte	— íte	— íte
— ají	— ejí	— ejí	— í
— al	— el	— ěl	— il
— ala	— ela	— ěla	— ila
— alo	— elo	— ělo	— ilo
— av	— ev	— ěv	— iv
— avše	— evše	— ěvše	— ivše
— ej	— ej	— ěj	— i
— ejte	— ejte	— ějte	— ěte
— ejme	— ejme	— ějme	— ěme
— ati	— eti	— ěti	— iti

1. Cvičení.

Ne ten, kdo má, dá, ale kdo chce. Kdo se ptá, nerad dá. Kdo měsíc trátí, nechť hřbetem platí. Zlosti, kdo strojí, světla se bojí. Kdo o nebe nestojí, pekla se nebojí. Komu se nelení, tomu se zelení. Kde kdo lehá, souseda tam hledá. Dvě stojí, dvě leží, jedno chodí, když to vodí. Co to je? Běhá to po světlici, lehá po

*) Po §. 5 staženo z volaju, volaješ, volaje, volajeme, volajete, volajů.

***) Po §. 2 přehlasováno a po §. 3 moucheno. Opavsky: roznášám, roznášáš, roznášá, roznášáme, roznášáte, roznášajů (m).

****) Po §. 5 staženo z černěju, černěješ, černěje, černějeme, černějete, černějí. Mnohá tato slovesa přeskočila z III do V; protož mluvíme: černají, zelenal atd.

†) Proč slovesa IV třídy dloužime, nevím příčiny pověděti.

lavici. Co to? Viz za se, před sebou uzříš. Co kde vidíš, ne všemu chtěj. Zvíš, kam pěnice nosem sedá. Neklat hrušek, až dozrají. Kdo nedrží slova, nemá poctivosti zholá. Sváda požitku nedá. Chudoba cti ne-tratí, lichvy nezná. Čeho oko nevidí, toho srdce ne-želí. Orel much nelapá. Ruky když nepříčiníš, samo se neudělá. Kdo zle hrá, zisku nepozná. Sova nevysedí sokola. Proti smrti není leku, proti Mořeně není ko-řene. Kde není oka, není studu. Jeden se postí, druhý se hostí. Vaši hrají, naši lkají. Kdo se topí, i břity se chytá. Máš mě, nedbáš mě; ztratíš mě, poznáš mě. Co oko vidí, na tom se srdce nezklamá. Co kdo mi-luje, za poklad mu stojí. Když hrušky zrají, tehda se česati mají. Ano i mravenec umí se hněvati. Pij hrdlo, jez hrdlo, zaplatíš hrdlo. Jakou duchnu máš, tak lehni. Slovo řekni, jen se nepodřečni. Rci pravdu a viz, kudy utečeš. Když souseď jako med, zvi ho na oběd. Kdo nemá koně, nechť pýchotou jezdí. Není vše vlk, co šerou barvu má. Kde jich mnoho velí, tam se myslí dělí. U nás žiješ, našemu bohu se modli. Hubu zapni, oči napni. Jednou sekni, dvakrát bodni, kde o hrdlo běží. Nedluž u Zakusila, oplatíš zase u Musila. Co na-chová pracně Držal, to utratí marně Bumbal. Budiž bohu chvála, kostel shořel, kréma ostala.

sváda

druhý, á, é

nás, vás
krát

chvála

Úloha prvá. Časujte pět sloves; dvě v —ám, tři v —im a povězte po kterém vzore.

§. 20. Mužská jména statná v —ák, —ík dloužíme.

Příklady. Lišák, ohnivák, choduík, vodník, chalupník, pilník, (býk).

Jména rodinná. Horák, Paták, Starostík, Durdík, Šmelík, Bendík.

Poznámka. Krátka jsou: brak, drak, frak, klak, mrak, (malc), prak, trak, sak, slak (bylina), šmak, šlak, tlak, ylak, znak; jazyk, zvyk, křik, znik, cvik, šik.

(Jak, pak, tak, však, všelijak nejsouce podstatná ne-hledí sem.)

2. Cvičení.

Učeník mučeník. Nešklub ptáka, až ho lapíš. Kněz poručil záku a žák kostelníku. Kdo měl koníka Šemíka? Milostníci, pochlebníci (a kořistníci) zavodí lidi, často i mudrce. Ač žebrák syt, ale mošna nesyta. Sedí, sedí na střeše, kouří tabák, nekřeše, a přede mu loří. Co to? Zlato zlatníka najde. Koho pán bůh pro ptáky chová, na tom si ryby nepochutnají. Rybák ry-báka daleko na jezeře vidí. Trefil jonák na jonáka.

pán bůh

zahálka Zahálky jsa služebníkem, neběduj, žes hadrníkem. Ne toho pták, kdo ho šklube, ale kdo ho jí. Ryba rybou, pták ptákem a člověk člověkem žije. Těžko v kleci slavíku, zdravěji mu po lesíku. Nevolník má jazyk na svobodě. Tulák mnoho světa zrejdí, a bratra nikde nenajde. Mladík, jak orlík, a rozum tetřeví. Sedlák neborák, nemá kusa vlak. Svůj pán činžovník, služebník, robotník. Na chytráka mrkni, a hlupáka trkni. Trp kozáče, budeš atamanem. Když se žebrák na koně dostane, ani čert ho nedohoní. Krev pustiti, hřebík v rakev pustiti. Dobře ustoupiti, kde zniku není. Od koho pokřik, od toho oheň. Cvikem, ne jazykem. Co jiného je šik a co jiného houf. Slyšeli jste o ptáku bezperáku a o ptáku ohniváku?

Úloha druhá. Napište pět rodinných jmen v —ák, pět v —ičk.

§. 21. **Mužská statná v —áček, —íček dloužíme, ženská v —áčka, —íčka zůstávají krátka.**

Poznámka. Kde —íčka vzniklo z *éčka* (trošéčka - trošíčka) dlouží se; svička má dlouhé *í* po §. 5. Střední v *éčko* (zdrobněliny ke středním v *í* okončeným) přirozeně dlouhé *í* podržují: psaní - psaníčko; zastavení - zastaveníčko; stavení - staveníčko. Krátko je: špaček.

3. Cvičení.

náš, váš Sletěl ptáček bezperák na náš stromek bezlisták. Sedlák někdy i po měsíčku pracovati musí. Co ptáček, kěz, též velebí svůj zobáček. Kěz bych byla ptáčkem vlastovičkou. Není toho kostelíčka, by čert při něm kapličky neměl. Tatičku, kam jste děl matičku? Matička pod víc travičkou tvrdě spí, nikdo víc matičku nezbudí. Rybička chybička, ptáček mrháček. Kovej kovářičku, okovej mně mou nožičku, až mi ji okováš, dám ti groš. já náš tatiček nebožtíček ledacos věděl. Ach pane panáčku, já vás pěkně prosím, učte mě otčenáš, já na vojnu musím. Hatláček chce motláčka. S jehličky na grešličku, s grešličky na trubličku, s trubličky na kravičku, s kravičky na šibenici. Kočce hříčka a myšce slzička. Mudráček je lapáček. Když sněhu napadá, cestička zapadá. Chlebíček náš tatiček, kaše matka. přítel naše. Není přítelíčka nad tatička. Slavíčku slavíčku, zpívati maličký ptáčíčku, slyšel jsem tě zpívat v noci při měsíčku. Nelituj podkovníčka, bys podkovy netratil. Hlavička jak makovička, a rozumu jak by naplival.

Úloha třetí. Napište 5 jmen rodinných v —áček, 5 v —íček

§. 22. **Státná jména v —ín, —íř (óř) mužská dloúžime; přídavná v —in, —ina, —ino zůstávají krátka.**

Příklady. Čeledín, komín, (kmín, klín; mlýn). —

Místní jména: Berlín, Budín, Bělotin, Černotín, Měrotín, Neředín, Štětín, Těšín, Tetín, Ústín.

Rodinná: Černín, Vyšín.

Halíř, hrnčíř, malíř, rytíř, šlejfiř, uhlíř; pastýř, šenkýř.

Poznámka. Přídavná v *skj* z místních v *in* utvořená mají samohlásku krátkou: beriinský, budinský, těšinský; ostatek: Měrotský, neředský, štítský.

Ovičení 4.

Beze matky není syna, beze platu čeledína. Sedí bubák pod komínem, nese homolky s kmínem. Klín klínem vyraziti sluší. Když chalupa shoří, dluh na komín vyletí. Haléři ustup, dej místo groši. Najde kovář uhlíře. Jaký tatík, taký syn, jaký komín, taký dým, jaký peň, taký klín. Ctím hrdinu i v Tatařinu. To je voda na jeho mlýn. Když jsi pil, plať, s šenkýřkou se nevaď. Ovce bez pastýře není stádem. Kdyby nebyl pastýř, troubil, byl by děvečky nezbudil. Lepší baba na hradě, než rytíř pod hradem. Kdo dluh dluhem platí, klín klínem vyrazí. Kaša založila hrad Kašín, Teta Tetín a Libuše Prahu. Hodonín jest město na Moravě. Kojetín (hrad) založil Kojata, Lutotín Lutota, Žerotín Žerota, Těšín Těcha, Měrotín Měrota, Neředín Neředa. Zlo sousedovo na slunce, svoje do stínu stavíme. Marno kamenu do klína slze sypati. Pondělek jest nedělin bratr, sobota nedělina sestra. Kulka se chybí, ale nechybí se matčino slovo.

místo
kovář
jaký, taký
dým

Úloha čtvrtá. Napište 15 jmen místních v *in*.

§. 23. **Ženská jména v —árna, —írna dloúžime, mužská některá v —ář (ár) též; jiná zůstávají krátka.**

Příklady.

1. Bednář, bečvář, kolář, truhlář, kovář — dělají bedny, bečvy, kola, truhly, podkovy v bednárnách, kolárnách, truhlárnách, kovárnách (kuznících).

2. Cizí: farář, kramář, oltář, polštář, rychtář, šafář. —

3. Knihař, lodař, oslař, volař, vinař nedělá (knih, lodí, oslův, volův, vína), nébrž: váže knihy, víno prodává, osly a voly pase, na lodích jede.

4. Kuchař, lichvař, pekař, tesař, šaškař, lékař, písař — vaří, lichví, peče, teše, šaškuje, léčí, píše.

Poznámka. Příklady 3. a 4. značí činnost slovesnou.

5. Lhář je člověk u l h a n ý, koňár je větev k o u č i t á, lichotář je člověk l i c h o t n ý, mocnár - m o c n ý.

Cvičení 5.

Kovář provinil a koláře oběsili. Straka řehce, že kníže kníže na vojnu nechce, a komár bzučí, že ho naučí. Poručil farář žákovi a žák kostelníkovi. Z jabřádky uroste ratolest, z ratolesti haluz či větve, z haluzi koňár. Aj loďaři, loďaři na lodě sedejte. Klín tesaři tovaříši. Trefil kupec na kramáře a kramář na lháře. Pochlebník sestřenec lhářův. Aj volaři, volaři, kde jste voly pásli? Pán bůh káře lichotáře. Lichvař duši hubí. Také náš krejcar platí šest denářův. Šaškaře všichni poslouchají, však za přítele ho neradi mají. Kadidlo na čerty a žalář na zloděje. Najde kovář uhlíře. Přítelem buď po oltář. Ne každý plecháč farář. Dobrý dlužník cizího měsce hospodář. Živ buď s rozumem, obejdeš se bez lékařův. Také hrobař do hrobu musí. Kuchař, jenž z hladu umře, nehoden hřbitova. Odpouští císař, ale ne písař (psář). Mocnářstvo bez hrůzy, to kůň bez uzdy. Vše jest boží a mocnářovo. Dones kolečko kovářovi, pojedem orati šafářovi. Jaký císař, taký písař. Proto má kovář kleště, aby se ne-sežchl. Běda tomu hospodáři, ježž sluha učí. Hospodář spravuj pole, stodolu, konírnu, hospodyně sklepy, kuchyni, spižírnu. Soudce jak tesař, co chce vyseká. Host se mrví na hostě a hospodář na oba. Raději kováře než kovářika. Co císařovo, to císaři. Kalendář je lhář. Halěř k halěři a ze dvanácti bude groš. Když jsi se zrodil kuchařem, nechtěj býti řezbářem. Na mlynáře voda dělá. Za tolar masa, za trojník pepře.

Úloha pátá. Vyhledejte ze cvičení 5. všechna slova v —ář, —ár a všechna v —ář, —ar sestavující, co stejného pod sebe.

§. 24. Statná v —áč, —ič tvořená od přídavných dloužíme; statná ze sloves zůstávají krátka.

Příklady. Okáč, boháč, nosáč slove, kdož je o k a t, b o h a t, n o s a t atd.; žráč, žvác, dráč (dříc), bráč, oráč, chtíč jest ten, kdo je ž r a v, ž v a v, d r a v, b r a v, c h t i v, (o r a j í c í); s e k á č, p e k á č, r ý č jsou nástroje, kterými sečeme, pečeme, ryjeme.

K r á t k a jsou: tlachač, vypravovač, vyzvědač, utrahač, plavač (pavlač); bič, tupič, lupič (viz §. 47), — kdo tlachá, vypravuje, vyzvídá, utrhá, plavá; bije, tupí, loupí atd.

Cvičení 6.

Z vlka nebude oráč a ze zemana žák. Boháč dal pro pověst, chudák pro čest. Vně okáčí, doma krti jsme. Jede červený žvác, má dva roháče, čtyři cupitáče, sedmý omětáč. Mrhač naposledy s hanbou do Nouzova a Chudobic musí. Boháči ne vždycky vědí, kdo po nich dědí. Boháč želí korábu a žebrák mošny. Mámo pecté koláče, táta jede ze mlýna. Kdo má koláč, najde i družbu. Pláč — ženský meč. Pláč za pláčem a bude i tomu konec. Holoplusk (holobrad) učí bradáče. Máš-li cinkače, nalezněš i posluchače. Koláč se brzy přejí, ale chléb nikdy. Buď posluchačem, budeš povědačem. Přemluvač podoben nutiteli. Lopata se pohrabáčí směje. Těžko boháče a chlubiče rozeznati. Marnotratník, hráč a žráč je svého statku dráč. Málo těch hlav, na něž by se utračova kukla nehodila. Pláč nepomůže, když smrt přišla. Prutem do hrobu nevženeš a koláčem z hrobu nevyvedeš. Já jsem ženě udělal špás: prodal jsem jí rubáč, motovidlo, sekáč, z podpecky mazáč. Karabáč není muka. Vyvzr buřiče a přestane svár. Kdyby nebylo oráče, nebylo by boháče. Holíč lazebníka drbe. Závistník (je) tupič a ze cti lupič.

červený
sedmý

koráb
máma
táta
mlýn

chléb

málo
pomůže

špás
jí
svár
závistník

Úloha šestá. Vyhledejte ze cvičení 6. všechna slova v —áč (iě) a v —áč, —ič sestavující, co stejného pod sebe.

§. 25. **Koncovky —íz, —íc*) na podstatných mužských těchto dloužíme: peníz; **)** střevíc, měsíc, zajíc, krajíc, tisíc; kníže, zajíček, krajíček atd.

1. Poznámka. Slovo víc, více***) nemá přípony té, kterou ostatní slova. — Neboziz = nebozez krátko píšeme, poněvadž místo nabozez.

2. Poznámka. Dědic, panie, carevič zůstávají krátká, †) podobněž nic, jakož i všechna místní jména více, ovíce: Tršice, Bělkovice atd.

*) Místo Cz, ěc. §. 14 B.

**) Opavsky též: kníz, mosíz.

***) Věší.

†) Poněvadž vzniklo ze starosl. išť: panišť, dědišť, carevišť, Tršišti, nišť.

Cvičení 7.

Běžel zajíc kolem plotu, roztrhl sobě novou botu. Sním tě, ať se pěníš, nepěníš, neboť dal jsem za tě blázen peníz. Blázen dá víc, než má. Více škoda střevíce, než nohy, praví skrblík a ubožák. Peníz pán, chmel hrdina. Bez peněz i komorník chuděra. Nebe za peníze nekoupíš. Co jeden hlupák zkaží, tisíc moudrých neopraví. Neví, kde ho střevíc hněte, než ten, kdo v něm chodí. Do měsíce máme 30 dní. Nekupuj zajíce v pytli. Pes štěká, ale měsíc nedbá. Zajíce drž, když ho máš; když ho pustíš, víc ho neshledáš. Tak mu život, jako měsíci, někdy na plnu, někdy na vetech. Peníze mohou mnoho a pravda kraluje. „Bohušovici“ a „Biskupovici“^{*)} jsou potomci Bohušova a Biskupova. Bělkovice drželi Bělkovici, potomci Bělkovi, Dražice potomci Drahovi.

Úloha sedmá. Napište 8 jmen místních v ico, 8 v ovice a skloňujte jedno po vzore „muž.“

§. 26. **Střední v —átko (ítko) dloužíme.**)**

P ř í k l a d y. Děťátko, holátko, hřibátko, je-
hňátko, kuřátko, nebožátko, prasátko, poupátko, ro-
bátko, zvířátko. (Opavsky : kuřítko, jehnitko atd.)

Poznámka. Krátko zůstává : *adko, idko* z *adlko, idlko* :
stupadlo, pravidlo, měřidlo (stupadlo, měřidlo, pravidlo).

Cvičení 8.

Kdyby hošíček sedával, bibátko by nemíval. Mlč rohatý
dětátko, neplakej, sic tě vezme rohatý. Pět ptačátek
letí. Sletěl ptáček bezperák, na náš stromek bezlisták;
přišlo na něho bezzubátko, sežralo to bezpeřátko. Děti
holátek kaziti nesmějí. My pějeme dětátku Jezulátku.
Přišlo k nám dětátko pacholátko. Pojedeme do Benátek,
pár koupíme tam pár telátek; dáme my je do kuchyně.
dobrá kde je dobrá hospodyně. Málo je nás (vojáctv), málo,
kde by se nás bralo, jen prostě děvčátka, aby nás sta-
čilo. Kuřátka svou kvočnu ztratila. V klecech ptačátka
a v domech děvčátka. Zrnkem po zrnku kuřátko na-
plní svoje volátko. Kolik bylo mladátek? Čtyřicet tisíc,
čtyry sta, čtyřicet čtyři.

Úloha osmá. Vypište z cvičení 8. všecka slova v —átko.

^{*)} Tak do čtrnáctého století psáno jména místní.

^{**)} Po §. 29. ; *átko* zdrobňelina z ent.

§. 27. **Přídavná určitá dloužime, poněvadž po §. 5 stuhla.** O neurčitých viz §. 38.

Stažená			Stažená a po §. 3 moucená			
n.	dobrý	dobrá	dobré	nej+lepší	nej+lepší	lepší
g.	" ého	" é	" ého	" " ího	" " í	" ího
d.	" ému	" é	" ému	" " ímu	" " í	" ímu
a.	" ého, ý	" ou	" é	" " ího, í	" " í	" í
v.	" ý	" á	" é	" " í	" " í	" í
l.	" ém	" é	" ém	" " ím	" " í	" ím
i.	" ým	" ou	" ým	" " ím	" " í	" ím

M n o ž n í k

				Pro všechny rody	
n.	dobří, é	dobré	dobrá	"	í
g.		" ých		"	ích
d.		" ým		"	ím
a.	dobré	" é	" á	"	í
v.	dobří	" é	" á	"	í
l.		" ých		"	ích
i.		" ými		"	ími

Po vzore „dobrý“ skloňujeme: bledý, holý, mladý, starý a j. m.

Číslovky řádové: první, druhý, pátý, šestý, sedmý, osmý, devátý, desátý — dvacátý — stý; druhové: čtvrtý, paterý, tisícový a t. d. Náměstky: můj tvůj svůj; jaký-taký; tý-ž, tá-ž, té-ž. Příčestí adjektivovaná: opilý, nedbalý; holený, vychovaný, bitý, vzatý atd.

Rodinná jména: Lakomý, Nejedlý, Slonpaský.

Po tomto vzore skloňujeme: ryzí, cizí, medvězí, holubčí, hraběcí, dnešní, blížní atd. Všecky komparativy a superlativy: horší, nejhorší, měkčí, nejměkčí. Číslovky: první, třetí, tisící; dvoji, troji. Náměstky: čí, něčí, její. Příčestí a přechodníky adjektivované: chodící, chodivší; jednací, křesací.

P r o m ě n y h l á s e k

Přede hláskou *z* měněno:

- h - z: nahý - nazí, ubozí
- k - c: daleký - dalecí, blízcí
- l - l: malý - mali, nedbali
- n - ň: vonný - vonň
- r - ř: dobrý - dobří, bodří
- ck - čf: katolický - katoličtí
- sk - šf: slovanští, Krakovští

Přede koncovkou *í, í, i*

- měněno d - z: hovado - hovězí
- t - c: telete - telecí
- k - č: vlk - vlčí
- h - ž: bůh - boží

Jiné příklady: medvězí, ryzí, cizí; chybné prasečí, m. prasecí; ovčí, soví, orlí, husí, psí.

Cvičení 9.

Mladí lezáci, staří žebráci. Svrbí jazyk toho, kdo ví co tajného. Každý ptáček svým se nosem živí.

hýl Z drobných ptáčkův nejlepší hus. Lepší hýl než motýl.
 motýl Kdo chodí po noci, hledá kyjové nemoci. Kdo se v noci
 tvář toulá, často buchet se mu dostane. Hezoučké tváře,
 škoda, že v hlavě není hospodáře. Lakomý více trátí,
 než nalakotí. Lepší jest jeho malík, než ty všechen.

dům Co vy usamíte, to svaté a pravé. Dům jeho je spižírna
 kvíčala chudých. Není lepšího ptáka nad kvíčalu z krmce. Na
 lože o deváté, s lože o páté. Není lepší zvčřiny, jako
 víno naše husička. Voda mladým, víno starým. Časté stonky
 jisté zvonky. Hladový nebojí se kyje. Hlad je nejlepší
 kuchař. Nic není zlého bez dobrého. Na moudrého
 mrkni, hloupého trkni. Lepší prosták povolný, než
 mudráček svévolný. Dělníku půlzlatník a dozorcí celý
 (dej). Všudy se hodí co falešný klíč. Dobrý člověk se
 neleká, když šibenici vidí. Starý hřích činí novou
 hanbu. V poli pšenička co rok se rodí a dobrý člověk
 všudy se hodí. Lidská mluva, mořská vlna. Sudolský
 je ze Sudole (Sukdole), Sloupský ze Sloupu, Olomucký
 z Olomouce, Klobucký z Klobouk, Bužinský z Bužína,
 Měřinský z Měřína. Odkud as rodem je Budinský, Do-
 lanský, Dubanský, Rokytanský, Čelakovský, Hodějovský,
 Mířejovský, Životský a Černočský (Černotín)?

Úloha devátá. Napište 15 jmen rodinných, jenžto jsou
 přídavná.

Cvičení 10.

spíše Dobré dobrým se nikdy nezkaží. Spíše se zlá no-
 ťřive vina potvrdí, než dobrá. Od dobrého se (rádo) ulže
 a k zlému se přilže. Z dobroty pokoj a ze zlého zisku
 muka. Zlé samo se učí. Na dobré těžko o klusáka a na
 zlé rychlounek hned tu jest. Dej zlému pokoj, dá-f
 dva. Vlk i nemocný stačí na ovci. Dobrý pes lepší,
 než zlý člověk. Kdo zlé strojí, nech se zlého bojí. Zlá
 robota zle se platí. Červivá jablka se stromu letí. Zlý
 peníz nepohyne. Zlý neví, čím se dobrý obchodí. Do-
 brým škodí, kdo zlým hoví. Zlý s nešlechtným se zná
 a jeden druhým se dokládá. S dobrými obcej a zlých
 se varuj. Každý pták se drží hejna svého. Ovčí rouno
 a vlčí srdce. Horší jazyk falešníka, než břitký meč bo-
 jovníka. Rychlá štědrota nejlepší. Sytý vlk se upokojí,
 lakomec nikdy. Marnotratník je žebrák budoucný (bu-
 doucí) a skupec věčný. Každý svou bradu hladí. Jaké
 mlyn sypeš, také se mele. Chlap bohatý, jak býk
 rohatý. Pro milého nic těžkého. Lepší at i černý koláč,

ěfm
 tím
 jím
 dokládati

nežli prázdná mošna. Jest malý ale zralý. Pověděl prázdenn knotr Pech: svého hled, cizího nech. Kdo chce ve psí být (boudě) být, spust se na čeled (spolehni na čeled). Chudému i dva česká*) hromádka hezká.

Úloha desátá. Vypište z cvičení devátého i desátého všecka přídavná podotýkájte, po kterém vzore je skloňujeme.

Cvičení 11.

Malý slavík, ale hlas veliký. Co mého, to vrať, a se svým, jak chceš (dělej). Mus je sukovitý kus. Kdo sobě zlý, komu dobrý? Více dáš, větší milost máš. Šediny — hrobové květiny. Na orlím hnízdě se sova zorlí. Starý dvořák, hotový žebrák. Lenivého se došleš, ospalého dobudíš, ale mrtvého nedovoláš. Slaviček ptáček maličký, ale chytiti se nedá. Koho se dobrá slova nechytají, toho se musí karabáč chytati. Kachního žaludku se nedokrmíš. Mladý voják starý žebrák. Čisté nebe nebojí se ani blesku, ani třesku. Každý dům hezký dobrým hospodářem. Ocet a hospodář neostrý za mnoho nestojí. Dobré děti krásný statek, zlé pak děti v domě zmatek. Žalář zlá hospoda. Kdo má věrného čeledína, má poklad v domě. Panské telátko rozumnější než selské děťátko. Nic není skrytého, aby nebylo zjevného. Za nevděčnický bůh se prokazuje vděčným. Kdyby šlo po sovím, nebylo by nikdy dne. Daleko kusému do zajíce. Často i v haleně chatrné najdeš rozumy jadrné. Udatný Alexandr a od špatného chlapa zhyňl. Rovným na krivého, pravým na vinného se beř. Vojna je pro jednoho kojná, pro druhého chrt, pro třetího smrt.

Poznámka. Některá přídavná za statuá jména jsou: hajný, ponocný, komorná, kojná.

Úloha jedenáctá. Vypište z cvičení devátého, desátého i jedenáctého všecky náměstky po vzore „dobrý“ skloňované a přídavná z náměstek utvořená.

§. 28. Slovesa v —ávám, —ívám, —ývám, —íjím dloužime.

volávám	zasívám **)	pozývám	dopíjím ***).
„áváš	„síváš	„zýváš	„píjíš

*) Dvojnák!!

***) Zmouceno po §. 3 z forem často užívaných: zasévám, sěváš, sěvá, sěváme, sěváte, sěvají, sěval, sěvali atd. Takto časujeme husto: nalévám, naléváš; prodlévati. Jiné příklady zmoucené: ohívám, dospívám, zpívám, usmívám, nadívám, přezdívám atd.

***) Přehlasováno a potom zmouceno z opavského: dopíjám, píjáš, píjá, píjám, píjáte, píjají atd.

volává	zasívá	pozývá	popíjí
" síváme	" síváme	" zýváme	" pijíme
" síváte	" síváte	" zýváte	" pijíte
" sívají	" sívají	" zývají	" pijejí
" sívati	" sívati	" zývati	" pijeti
" síval	" síval	" zýval	" pijel
" sívala	" sívala	" zývala	" pijela
" sívalo	" sívalo	" zývalo	" pijelo
" sívali	" sívali	" zývali	" pijeli
" sívaly	" sívaly	" zývaly	" pijely
" sívav	" sívav	" zývav	" pijev
" sívavši	" sívavši	" zývavši	" pijevši
" sívej	" sívej	" zývej	" pijej
" sívejte	" sívejte	" zývejte	" pijejte
" sívejme	" sívejme	" zývejme	" pijejme

Cvičení 12.

rád Bohatec bývá rád skupec (skrblík). Bez nouze věk prožívá, kdo penězi oplývá. Nemocných se ptávají, zdravým dávají. Dávat a prosit je mnoho. Nedělej dobrého, neočekávej zlého. Chudému se nedostává všeličeho, lakomci všeho. Kdo miluje zisk, Jidášovu píseň zpívá. Skoupý boháč jako jeho skříň, ač v ní zlato, předece v koutě stojí. Běžel zajíc kolem plotu, roztrhl sobě novou botu, liška mu ji zašivala, veverka se mu posnívala. Kde není žebrákův, tam dvojí almužnu dávají. Za deště chalupa se nepokrývá, a za jasného dne do ní neteče. Darmo těšinská jablka očekávají. Měsíc těšinskými jablky nácívá. Kdo se dobrým posnívá, Boha na se vzývá. Zlé zlému ruku podává. Nevvolávej vlka z lesa. S jakým stáváš, takým ostáváš. Dar bývá chutnější, dává-li ho vznešenější. Boháč dává pro pověst, chudák pro čest. Když se silno mračívá, lehkó přívá. Hladné oko nespává. Hladové slepici o prosu se snívá. Snadněji střechu loupati, než pobíjeti. Čnost jako havíř zlata dobývá, a za sebou lampičku mívá. Z cizího dávati hanba a z vlastního škoda.

Úloha dvanáctá. Vypište všechna slovesa v —ívám ze cvičení dvanáctého.

Cvičení 13.

hůře Darovanému koni na zuby se nedívej. Kdo mi dává, učí mě dávati. Statek zle nabytý bývá hůře pozbytý. Mnohý prodává drazce a chodí naze. Kdo pravdu zastává, vítězem ostává. Kdo pravdu mluví jinému, bláto býváť hlava zbíta jemu. Kdo se blátem umývá, zamaže

se. Ptáka oklamávají zobem a člověka slovem. Pes, který neumí štěkati, přivolává na se vlky. Mívej rádím-ť jazyk na zuby. Ústa zavírej a oči otvírej. Dobrá ovce nebečí, ale mnoho vlny dává. Malý ptáček mívá křiklavý zobáček. Jak se komu zavdává, tak se připíjí (tak připíjejí). Mrtvý bez hrobu a živý bez místa nezůstává. Nač člověk ve dne myslívá, to se mu i v noci snívá. By slavík jak krásné zpíval, předce vrabce ne naučí. Škoda vtipu dodává. V nouzi poznáváme, co zbytečných potřeb máme. Opatrnosti nikdy nezbyvá. Žeň bývá jednou do roka. Tiché břehy vody podmývají. Dosti má, kdo na svém přestává. Nešťastný ten dům bývá, kde kohout mlčí a slepice zpívá. Kdo v službě nebyval, ten bídý nemíval. Čiň jazykem, co chceš, jen rukám vůle nedávej.

ústa

místo
zůstati
krásněrukám
vůle

Úloha třináctá. Vypište z cvičení dvanáctého i třináctého slovesa v —*tvám*, —*ývám* okončená.

Cvičení 1A.

Jak se do lesa volá, tak se z lesa ozývá. Vám zpívají a na nás nota padá. Sova síkoře hlavatých uadává. Lopata se polrabáčí posmívá. Po vojně hrdin mnoho bývá. Ne tomu čest, komu jí dáváme, ale tomu, kdo ji dává. Trpělivost železná vrata probíjí. Kde jsi zpívala na jaře, zpívej i v zimě. Hráč a marnotratný žráč bývá svého statku dráč. Chrt bývá pokorný, ohař lakomý, vyžel svárlivý. Krajíc k bochníku více nepřistávej. Kdo zákony vydává, nech je první zachovává. Zvon do kostela lid přizývá a sám v kostele nikdy nebývá. Draho prodávej a spravedlivě měř. Kdo s pány pobývá, v rozum prospívá. Přijede úředník, nebývá bez koláče. Nepřizývej vlka ku pomoci. Kdo nemáš zbroje, míjje boje. Nepodávej psu vidliček. Zloděj u lháře rád hospodou stává.

síkorá

svár
zákon -
sám, sama
samo
úřad
úředník

Úloha čtrnáctá. Vypište ze všech tří cvičení slovesa v —*ýjm*.

§. 29. Tvořice zdrodněliny dloužime samohlásky kmenové i koncokové.

a—á: m u ž s k á : čas - čásek, člen (član) - článek,*)
dar - dárek, drak - dráček, havran - havránek,
hlad - hládek (bylina), hlas - hlásek, hlava - bělo-
hlávek, hrad - hrádek, chlad - chládek, chrast -
chrástek, klas - klásek, kaplan - kaplánek, klad -
kládek, mladý - mládek, mrak - mráček, ocas -

*) Člön - član po §. 10 stříží hlásek vzniklo.

ocásek, prach - prášek, rak - ráček, rarach - rarášek, slad - sládek, starý - stárek, sak - sáček, sad - sádek, Sádek, svatý - svátek, slak - sláček (bylina), šafran - Šafránek, šat - šátek, strnad - strnádek, taras - tarásek, mlat - mlátek, Hala - Hálek.

Adam - Adámek, beran - Beránek, Holas - Holásek, *) Konopas - Konopásek, Pavlas - Pavlásek, Vitas - Vitásek.

ž e n s k á: částice - částka, čeled - čeládka, *) daleko - dálka, hlava - hlávka, hlas - hláska, hromada - hromádka, chasa - cháska, (jabřada) - jabřádka, paměť - památka, *) dotaz - otázka, *) studana - studánka, šat - šátka, vlak - vláčka, var - várka.

s t ř e d n í: holoubě - holoubátko, *) hovado - hovádko.

o - ů: m u ž s k á: bohem - bůžek, bok - bůček, dol - důlek, javor - Javůrek, kot - kůtek, most - můstek, roh - růžek, sochor - sochůrek, topor - topůrek, vozem - vůzek (též vozík).

ž e n s k á: borový - borůvka, dobrota - dobrůtka, hora - hůrka, hnojový - hnojůvka, homole - homůlka, hole - hůlka, jahoda - jahůdka, komora - komůrka, kora - kůrka, kost - kůstka, lahodný - lahůdka, makovice - makůvka, mořiti - muchomůrka, nožice (op.) - nůžky, podkova - podkůvka, pomoc - pomůcka, noc - ponůcka, polovina - půlka, hroziti - pohrůžka, tvaroh - tvarůžek, voda - vůdka.

s t ř e d n í: kolo - kůlko, slovo - slůvko, olovo - olůvko, lože - lůžko, topor - topůrko.

u - ú (ou): m u ž s k á: brus - brousek, dub - doubek, holub - holoubek, hlub - hloubek, chlup - chloupek, kus - kousek, kruh - kroužek, sud - soudek; dědouch - dědoušek, staruch - staroušek, rychloun - rychlounek, svatuch - svatoušek, zlatuch - zlatoušek; Běhun - Běhounek, Januš - Janoušek, Hudec - Houdek.

ž e n s k á: duše - douška, duha - doužka, hus - houska, hluboký - hloubka, haluz - Halouzka, chuf - choutka, chalupa - chaloupka.

s t ř e d n í: klubo - kloubko, ucho - ouško.

*) Tuto hlásku e dloužením obživá.

e (ě) — é : m u ž s k á : buben - bubének, čep - čépek, flek - fléček (flíček).

ž e n s k á : cěva - cěvka.

s t ř e d n í : bídlo - bídelko,* čelo - čélko, dno - dénko (dénce),* okno - okénko (okénce),* hřeblo - hřebélko (hřebélce),* vědro - věđerko.

ě (e) — í : m u ž s k á : náběl - bílek, čep - čípek, člověk - človíček, chlív - chlívěk, jelen - Jelínek, kámen - kamínek, měch - míšek, ořech - oříšek, oves - ovísek, pařez - pařízek, plámen - plamínek, řetěz - řetízek,** věnec - vínek, Beneš - Beníšek.

ž e n s k á : besěda - besídka, cěva - cívka, děva - dívka, děra - dírka, přezděju - přezdívka, hledím - hlídka, holeň - holínka (holénka), lesek - líska, pověď-f (pověst) - povídka, plena - plénka = plínka, (pře)ky - příčka, řeka - říčka, střecha - stříška, slepice - slípka, věž - vízka.

s t ř e d n í : dělo - dílko, dětina - dítko, dřevo - dřívko, květ - kvítko, tělo - tílko, jabl(e)ce***) - jablíčko, slov(e)ce***) - slovíčko, vaj(e)ce***) - vajíčko.

i — í : m u ž s k á : břicho - bříšek, hřib - hříbek, koblíha - Koblížek, kožich - kožíšek, kalich - kalíšek, list - lístek, síto - sítko, ženich - ženíšek.

ž e n s k á : kniha - knížka.

s t ř e d n í : břicho - bříško.

y (e tvrdé) — ý : m u ž s k á : jazyk - jazýček, darmopych - hrdopýšek, lysa - lýsek, smyk - smýček, rozmaryn - rozmarýnek, úzel - uzýlek, vítr - větýrek.

ž e n s k á : lysa - lýska, postel - postýlka.

1. Poznámka. Sem hledí po právě všechna slova v —*ček*, —*íček*.

2. Poznámka. Opak tohoto dloužení zkracujeme kmenovou samohlásku dlouhou, když se nám udá, tvořiti zdromběliny v př. bouda - budka, boule - bulka, houba - hubka, houně - huňka, koule - kulka atd. Viz zkracování.

*) Tuto obživá zaniklé jer.

**) Z hlásky ě.

***) Vypadl jeřfk, kterýž v dlouhé í obživá ve slovech: jablíčko, slovíčko, vajíčko.

Cvičení 15.

povídání jako klásek, někde jako myši ocásek. Povídám pohádku, že pes přeskočil hromádku, tak obývají maminky děti, když chtějí po nich pohádky. Zachtělo se matce černo-
hlávka a on se jí zrodil všecek, jako jeho hlávka. Pan
rádla Suchánek z Chudobic. Dělá ráda stojánky. Ty jsi dárek
a zas brálek. Bez chuti ani provázka neukrotí. Čert
za vlásek lapne a pazourem drží. Darovánek otrhánek
(trhan). Lepší sáček za groš, ano kopa (grošův) v něm.
Tlusté hovádko hezké a moudré. Vzdychal chudáček
hledě na cizí sáček. Jaká otázka, taká odpověď. Marná
chvála i peciválkem pohne. Není skřivánka, aby na
jeho hlavě nebylo chocholka. Každý mládek má svůj
spádek. I kaftánek hřeje, když kožicha není. Chudému
i dva česká hromádky hezká. Nemáš zahrádky hlav,
abys ztratě jednu vzal na se druhou. Lepší jeřábek
v hrsti, než zajíc v chrasti. Neveliký ptáček, ale ostrý
drápek. Zanechal sobě kozích vrátěk (vrátko - vrata).
Kde studánka, voda je chutnější. Nejprvé svou stříšku
přikrytí sluší.

Úloha patnáctá. Vypište všechna slova z cvičení patnáctého,
kde dlužno á.

Cvičení 16.

střílejí na té lidé půjčka střílejí. Co to? Stojí, stojí hůlka, na té hůlce kulka a
v té kulce plno kuliček. Co to? Dobrý i po suché
kůrce tyje, a zlý ani masa nezažije. Pozdě tvarůžky
dávají, když lidé zubův nemají. Jaká půjčka taká splátka.
Od slova do skutku, co od hlavy do kůtka. Na pyš-
ného čeká důlek, na kvapného kůlek. Z pohrůžek hlou-
pému strach. Jindy zajíc v tom důlku leží, kde se
nenadáš. Špičatý nůsek rád podrývá. Pilný hospodář
činí obratnou čeládku. Běda tomu, kdo nepořádkem
žije v domu. Jaký páu, taková čeládka. Lahůdky jed-
nají, ale ani chleba nedají. Mnohý chlebem pohrdal,
ale i kůrkou za vděk vzal. Svatoušek leze do nebe, a
čert ho drží za nohu. Neostří si fousky na cizí kousky.
Plný soudek nezvučí. Nedozralý rozumek jako jarní
sněžek. Nuznému i kousek za celý krajíc. Z proutku
veliký strom bývá. Zpívá kohoutek, těší ho živůtek.
Panské nedojedky dobré pro čeládku. Přesazovaný štípek
neroste sporo. Pro smrt nikdy dosti dítek není. Ště-
žuje si macecha, že pastorek smetany nechce, a jemu
chudátku dej třeba syrovátku. Andulce po půlce (řekla
macecha.) Kdo má dítky nežije bez lahůdky. Dal bůh
dítky, dá-ť i na dítky. Velká robota malé tvarůžky (mzda).

Úloha šestnáctá. Vypište z cvičení šestnáctého všechna slova, kde dlouženo *ů, ou*.

Cvičení 17.

Práce černá dělá bílé penízky. Kdo chodí po ptačím hlásku, najde pírká z ocásku. Dotud se s vědérkem k studánce chodí, až opukne. Sedí panua na pařízku, drží pska na řetízku. Co to? Dědku dej oříšek k snědku; nedáš-li mi oříšek, roztrhnu ti kožíšek. Spí sova, ale slípku vidí. Která slípka mnoho kdáče, ta málo vajec nese. Darmopych slove též hrdopýšek. Malý jazýček ale vším tělem vládne. Trpí sýček za svůj jazýček. Vítej lýsku bez pysku. Nemá neděle sedm pátkův. Hlava všeho počátek. Hlupec smíšek, nebo tintíšek. Přítel nebud ti co kvítek, který potud milý, pokud čerstvý. Lepší dnes vejce, než zítra slípka. Trn vydává růžičku a skořípka (skořáпка) drahou perličku. Na pěkný kvítek i včela letí. Jeřábek panský pták, ale chlapská potrava. Každý se černého pátku dočká. Sbírejte sítky, už ptáci neletí. Ani vajíčka bez tebe nesní. Táhní sírky. Štrnádká když vábí, semínka slibují. Tichých ovce se mnoho v jednom chlívků směštná. Pečené holoubky nedá p. b. do houbky.

kdákati
kdáču
málo
vším
vládn
vítati
zítra
růže

sbíratí
táhn
vábíti

Úloha sedmnáctá. Vypište z cvičení všech, kde dlouženo *č v ž*.

Cvičení 18.

Mladý strůmek, kam chceš ohneš. Bojí se učeník balouzky víc, než pohrůžky. V maštali koníček, na stěně hřebíček a na něm tatárek: Jeníčku hled se. Není lépe nikomu, jako tomu tkalci: člunek se mu oženil, cívka chodí k tanci. Před sousedy na potříčku husi se perou, vem Honzíčku karabinu, zahij některou. Chyt za řetázek (řetízek), za první provázek: tak se k nám dostaneš. Chodíval k nám švarný synek, měl za kloboukem rozmarýnek. Kdo chce psa oběsiti, snadno oprátku najde. Všecko bere, jako desátková stodůlka. Jaký farář, taková osádka. Jdešli na medvěda, hotov ližko. Z tučného masa, tučná polévka (polívka). Drahé vajíčko o pomlásce. Pán za kalíšek a čeládka za žbánky. Není toho úřádku, aby neměl svého dárku. Dej zebráku hůl a pohůnkovi bič a snadno od něho neupustí. Pšennice nedbá, zda-li pátek, nebo svátek. Dávej krávé do dršťky, dá tobě do dížky. K dobré studánce ušlapaná cestička. Dobře jest při kopě klásky sbíratí. Měsíček má studánku (děšť). Těsná jsou dvířka k nebi. Každý chce svým bůžkem býti. Každý sobě žbánkem a jinému s třípkem (nabírá). Bohatý šátek a chudý statek dělají

lépe

hůl
kráva

lýti

na počtech zmatek. Zvykej pořádku, ujdeš zmatku na statku. Na tvrdý špalek tvrdý klín. Přišla ke mně jeptiška od svatého Františka.

Úloha osmnáctá. Vypište ze všech cvičení slova, na nichž dlouženo *e-é, i-í, y-ý*.

§. 30. Infinitivy dvouslabičné dloužime.

- a—á:** zná-ti, stá-ti, zrá-ti, hřá-ti; *) más-ti, klás-ti, vlás-ti, krás-ti, pás-ti, trás-ti.
o—ú: bñs-ti, rñs-ti.
u—ou: ob-ou-ti, plou-ti, slou-ti, sesou-ti, kou-ti; hous-ti.
ě—í:)** hří-ti, sí-ti, mlí-ti, vří-ti, mří-ti, stří-ti, tří-ti; bříš-ti, jís-ti.
e—é: més-ti, plés-ti, kvés-ti, vés-ti, véz-ti, nés-ti; pé-ci, vlé-ci, té-ci, řé-ci = ři-ci.
i—í: bí-ti, ví-ti, čí-ti, hní-ti; čís-ti.
y—ý: rý-ti, vý-ti, bý-ti, tý-ti, kry-ti; hrýz-ti.

Přiroste-li slabiky infinitivům, jichž kmen otevřen (zná-ti, stá-ti, zrá-ti, bí-ti, ví-ti, čí-ti, hní-ti, rý-ti, vý-ti, bý-ti, tý-ti, kry-ti), zkracujeme je: poznati, dostati, uzrati, nabíti, uvíti, učiti, nehněti, vyryti, odbytí, netyti, pokryti.

Infinitivy o kmeni zavřeném, byt jim přirostlo slabiky, zůstávají dlouženy.

Infinitivův moucených: vřeti—vříti, mřeti—mříti, vřeti—vříti atd., nemůžeme zkracovati.

Cvičení 19.

mohu
můžeš
může
můžeme
můžete
mohou

Můžeš na jeho slovo všecko dáti. Kdo chce hada umoriti, musí ho po hlavě bít. Koho má čert vzít, netřeba ho klít. Kdo chce s vlky býti, musí s nimi výt. Kdo chce komu něco dáti, nemá se ho ptáti. Chceš-li nepříteli míti, učiň někomu dobře. Každý chce svým bůžkem býti. S pravdou nám před boha jíti. S pravdou žíti, nikomu nelstíti. Nejšlechetnější pravda, pravdu říci. Lhář má s paměti lháti. Co si naseješ, to žíti budeš. Mléč můj jazyčku, budeš jísti kašičku. Co chceš míti tajného, měj u sebe samého. Co se doima uvaří, má se doma snísti. Volno psu i na boha láti. Dej bože tomu česť, kdo ji umí snést. Kdo chce žíti, musí síti. Kdo chce jádro jísti, musí ořech rozlousknouti. Chtivého koně nemáš příliš hnáti. Kdo neumí sebe skrýti, ten nemůže moudrým býti. Zle v karty hráti a trumfy

jádro
příliš

*) hráti staženo, protož vždy: zabráti, vyhráti.

**) Po § 3 zmoucenou. Opavský: hřít, síť — avšak: mlet, vřet, mřet, střet, třet.

neznati. Kdo chce něco znáti, musí se na to ptáti. Věcně žíti, věcně se učiti. Kdo chce dobré bydlu sněsti, musí silně nohy mítí. Co má býti, tomu nelze ujíti. Kdo nic nemá, nic nemůže dáti. Znáti čas, první hospodářské pravidlo. Chceš-li s pole bráti, musíš na ně dáti. Spáti dlouho do rána nectí hospodáře hejtmana. Kdo neumí sobě skrýti, ten nemůže moudrým býti. Hlupcova hlava neví, kam co dáti, ani kde co vzíti, holé stěny bez hospodáře. Netřeba hloupých síti, sami se rodí.

Úloha devatenáctá. Vypište z cvičení devatenáctého všechny infinitivy dvou- a trojslabičné.

Cvičení 20.

Jak jest kdo miláčkem, tak býti může mrzáčkem. Dobře z předu i z zadu oči mítí. Kdo nemá v hlavě, musí mítí v uchoh. Lepší mítí, nežli chtítí. Dával p. b. poklad, proč jsi neuměl brát? Znáti straku po ocase. Osla na most těžko bezděk hnáti. Když jsi se zrodil kuchařem, nechtěj býti řezbářem. Těžko bezrohiému s bohatým se bůsti. (Šrv. Chlap bohatý, jak býk rohatý.) Darmo proti vodě plouti. Nemá se klásti, kdo chce nemoc střístí. Slíbíti jako dáti a haněti, jako práti. Ke všem musíš rovnost mítí, chceš-li pravým soudcem býti. Úředníkem býti, ne bez medu žíti. Měšcem musí hnouti, kdo chce na důstojnost se dopnouti. Kdo se chce práti, musí všechnu sílu sebrati. Těžko vlku maso nejísti a bojovníku víno nepítí. Nejprve svou stříšku přikryti sluší. Více nenatahuj, než se můžeš přikryti. Co se doma navaří, má se doma snísti. Nesmí ten dospáti, kdo chce chleba dostati. Z dobrých skutkův netřeba se káti. *) Kdo chce našetřiti, musí záhy začítí. **) Lépe jest o samotě býti, než se zlým spolek mítí. ***) Kdo má na zbyť, může pozbyť. Ke cnosti třeba i od děcka dej se věsti. Praví že se postí, a nemá co jísti.

Úloha dvacátá. Vypište z obou cvičení, kde infinitiv zkrácen, když mu slabiky přirostlo.

Cvičení 21.

Lháti, zváti, jen na konečky pamatovati. Pokornému telátku dvojí ssáti matku. Kdo chce ryby jísti, musí se zmokřiti. A byť o zem se bítí, není se kam

*) Z kajati = káti.

**) Nemůže zkráceno býti, poněvadž z ě vzniklo.

***) Mouceno z iměti.

díti: †) do nebe vysoko, do vody hluboko. Lépe dobře jísti v komoře, než hlad třítí (mřítí) při dvoře. Chceš-li mužem moudrým slouti, dej řečem mimo se plouti. Nelze leč u boha spravedlnosti se nadřítí. †) Nikdo nemůže celému světu koláčův napeci. Dobře počítí ††) dobré jest, ale dobře skončítí epší. Mladý se má i na ledě zahřátí. Žítí sebe mučítí, předce nechce se umřítí. Jaká jest věc, dává znátí konec. Těžko myšákovi, býti zetěm lvovi. Co právo chce mítí, to musí jítí. Darmo zákon psátí, nemá-li se zachovati. Lepší je mučenikem býti, než vyznavačem. Musíš hladítí, chceš-li čeho dojítí (jdu). Ač jsi mi zmařil plesy, nemůžeš mi odnítí ††) pláče. Klopoty nejlépe zapítí. Čert vždy musí svou štěstí kralku provéstí. Snadno najítí štěstí, snáze ztratítí. Dlouho trpětí, nebylo by nejhorší, jen když čeho se nadřítí. †) Nic nemůže člověku bez práce přijítí. Dobře je pítí, ale nepítí lépe. Čeho nelze ujítí (jdu), musíš se mužně podjítí (jmu) ††). Kdo chválí chce odbyti, kdo haní, chce mítí. Přestaneš-li lítí, přestane téci. Nic se tak tence upřístí ††) nemůže, aby toho lidé při slunci spatřítí nemohli. Když se hlava klepe, jdi spat (supinum).

Úloha dvacátá prvá. Vypište ze všech tří cvičení infinitivy, jež se co do dloužení od pravidla odchyľují.

Deklinace — a nepřehlasovaná.

§. 31. Některé koncovky dloužime.

	Mužská	Ženská	Střední
u.	vrah dŕl	rybk-a brána	jezer-o
g.	vrah-a, (u) dolu	rybk-y „ y	jezer-a
d.	vrah-u, (ovi)	rybc-e „ ě	jezeř-e (u)
a.	vrah-a dŕl	rybk-u „ u	jezer-o
v.	vraž-e	rybk-o „ o	jezer-o
l.	vraz-e, (u)	rybc-e „ ě	jezeř-e
i.	vrah-em	rybk-ou branou	jezer-em

M n o ž n í k

n.	vraz-i, (ové) doly	rybk-y brán-y	jezer-a
g.	vrah-ův	rybek bran	jezer
d.	vrah-ům	rybk-ům bran-ům	jezer-ům
a.	vrah-y doly	rybk-y brány	jezer-a
v.	vraz-i	rybk-y „ y	jezer-a
l.	vraz-ích dol-ech	rybk-ách bran-ách	jezer-ech (ách)
i.	vrah-y	rybk-ami „ -ami	jezer-y

†) Mouteno z děti, naděti.

††) Dlouhé í v těchto slovech je zástupcem hlásky ě.

Po vzorech „vrah“, „důl“ skloňujeme mužská tvrdými souhláskami: *á, t, h, ch, k, r*, skončená; slova v hlásky *b, p, v, n, s, z*, okončená sem hledí, když přibírají v genetivě *a*, nebo *u*. — Sem patří všecka jména po množná místní: Dolany, Hodolany, Věrovany (jež starobylý genetiv Dolan, Hodolan, Věrovan, mají) a některá po množná: čáry, hody, odpustky. — Sem hledí: kotel, popel, účel, úděl, uhel, šindel, zároveň s těmi: anděl, konšel, kostel, manžel, orel, posel, Pavel, sokol. — Po vzore „důl“ skloňovati: bůh, dvůr, dům, kůl, půl, půst, stůl, vůl, vžrůst co do zkracování.

Po vzore „rybka“ skloňujeme všecka ženská v *á, dá, ha, cha, ka, la, ma, na, pa, ra, sa, ta, va, za* skončená; mužská: sluha, vévoda, vozka, nezbeda, neruda, nedbala, neposeda. — Sem patří po množná: Čechy, Uhry, Atény, Benátky; dudy, hodiny a váhy.

Po vzore „brána“: blána, brána, čára, jáma, kráva, pára, rána, řása, skála, sláma, tráva, vrána, zráda, žába; máry, váhy; lípa, mísa, síla, žlá; díra, míra, víra; částecné: houba, chlouba, kroupa, louka, moucha, smůla.

Po vzore „jezero“ všecka střední v *á, do, ho, cho, ko, lo, mo, no, po, ro, so, to, vo, zo* skončená. Sem patří po množná: kamna, vrata, vrátka, ústa, záda a jiné.

Těž přídavná neurčitá (mužská po „vrah“, ženská po „rybka“, střední po „jezero“) skloňujeme mil, mila, mílo, viz §. 38. Slova: nádro, játra zkracujeme.

Změny zvukoslovné.

Přede <i>č, i</i>	přede <i>e</i>
$g = h - z$	$g = h - ž$
$k - c$	$k - č$
$ch - š$	
$ř - l$	
$r - ř$	
$n - ň$	
$d - ě$	
$t - ě$	

1. **Poznámka.** V množném čísle nom. dostávají *é*: měšané, Pražané, křesťané, pohané atd.; mimo to: andělé, konšelé manželé, přátelé, židé. Příponu *y*: dostávají pravidelně „neživotná“; toto *y* patří zaniklému nyní dvojníku, jakož do dneška mluvís: voly, volky sivé (níkoli volí, volci sivi, nebo volové, volkové sivi.*). Příponou *ové* příliš plynatí, jakož se děje často, zakrytí nedoučky mluvnické, nemůžeme schvalovati.

2. **Poznámka.** Není pravda, by neživotná jen v genetivě jednotném *u* měla míti, neboť mluvíme: dobytka, ducha, chleba, chleva, kalicha, kláštera, klína, kostela, komína, leša, mlýna, oběda, ova, sýra, světa, večera, zákona, života atd.; Říma, Hojčina, Krakova, Kojetína atd.; kotla, popela;

3. **Poznámka.** U mužských rovnal se starobylý akkusativ jednotný nominativu, což se dosud na neživotných v některých řečích: „pro bůh“, „na kůň“, zachovalo.

*) Mnohá slova deklinace přehlasovaná touž koncovku dvojníkovou mají: moje vrané koně atd.; obzvláště všecka místní jména v *ice*, *ovíce*.

4. **Poznámka.** Genetiv množný starobylý neměl koncovky, jakož se u místních jmen v *any* zachovalo: do Věrovan, do Dolan; Tak také mluvíš: „do kořan“ = „kořen“ byly dvěře otevřeny, přátel, nepřátel; u přehlasovaných: peněz, tisíc, střevec.

5. **Poznámka.** V genetivě množném u ženských a středních kdyžby několika souhláskami nepohodlnými vyhlasovati mělo slovo některé, vsouváme hlásku *e*: rybk — ryb-e-k, pann — pan-e-n, jatr — jat-e-r, nádr — nad-e-r.

6. **Poznámka.** V instrumentále množném dostávají *ami* všecka ženská v *ba, da, ha, cha, ka, la, ma, na, ra, sa, ta, va, za*; *emi* všecka ženská v *ce, če, bě, dě, le, ně, ře, pě, tě, vě, že* skončená; *mi* ostatní ženská a střední po „zeli“ skloňovaná, jakož i mužská po „host“ obhýbaná. — Jindy stává v instrumentále *y* po tvrdých, i po měkkých souhláskách. — Rozceznávej koncovku *oma, ama* instrumentále dvojúho čísla, (parohama, rukama).

Ovčeni 22.

závora Andělíčkové boží nás opatrují. Mořhubové a lenochové mají svátky mnohé. Rtové a zuby závory dvojí. Kudy měšťané, tudy i dvořané. Kolik hlav, tolik klobočkův. Kolik hlav, tolik smyslův. Mladí slavičkové zpívati učívají se od starých zpívati. Jeden otec deset synův vychová, ale deset synův jednoho otce nenživí. Pravdě netřeba dokladův mnoho. Na jazyku mozolvův nebývá. také Co prošlo devět zubův, to projde také devět vrchův. výčesek Mnoho výčeskův, málo vlny. Často lidé hynou klevetníkův vinou. Těch slibův se drž, co se do měšce kladou. Kdo zběžně hrabe, mnoho pohrabkův mívá. Mnoho lenochův mnoho hříšníkův. Nebylo by zlodějkův, by hřích hřích hříšníkův. Velikých ptáček pod pomeč nelapají. kůže Stědrý co svatý Kryšpin, jenž koželuhům kůže bral a ševcům dával. Kdo zlosynům promíjí, dobrých ubíjí. Ten horší hráč, kdo hráčům svíčky dává. Šelhal sedlák do valachů, roztrh' sobě pytel hrachu. Od zlých spolkův hlava bolívá. Léčům ani cvailem neutčeš. Kdo se lékařům svěří, nech peněz neželí. Kolik děr, tolik syslův, kolik hlav, tolik smyslův. Proměna krajův nezlepší mravův. Za zubův se chleba najež. Kdo se vracbův bojí, nech prosa neseje. Žaludek nerozumí žertům. Psův nekrmívají, když jdou na lov. Materské srdce v dítkách a dětské v horách.

Úloha dvacátá druhá. Vypište všecka slova mužská, jež skloňujeme po vzoru „vrah.“

Ovčeni 23.

pán Maso pánům, kosti sluhám. K cizím břichům pohlídati ostrovidové oči máme, ale na své, jako krtkové pohlídáme. / Za břichem pokuta v patách běží. Kdo větrův šetří, nebude síti, a kdo oblakův, nebude žítí. Pavouk

hledá jedu, a včelka medu. Není dobře po lidských trubách vodu pít. Není světlo jen v oknách, za okny ho ještě více. K službám se nevkupej. Dávej kravám do dršťky, dají tobě do dížky. Opakuj se na zadní kola. Čert po samotách nejvíc uloví. Něky kůň dobrý na čtyrech nohách se potkne. Po lidských žlabech kalná voda teče. Starších mají i v Tatařích ve cti. Bůh mi budiž v hlavách, panna Maria v nohách, anděličkové po všech všudy stranách. Sedí panna na hrádkách o devíti kabátkách. † Lacino v Čechách, tři košťaly za groš. Jde jako po břitvách. Ústa mu na podporách drží. Dobré i ve snách hezko. Ve snách přišlo, ve snách odešlo. Opatři se pokud žiješ, od dědicův neutyješ. Víc telat v jatkách bývá, než starých volův. Rok má krok a život v patách smrt. Šedin dožil a starých zvykův neodložil.

kráva, krav

víc, nejvíc

devět
devíti
deset
desíti
košťaly
ústa

Úloha dvacátá třetí. Vypište všechna slova ženská, jež skloňujeme po „ryba“; zároveň povězte, která mužská některé koncovky ženské mají.

Cvičení 24.

Straka svých skokův nechati nemůže. Nechval kmotře hodův, až z nich půjdeš domů. *) Sladce spí, kdo bez dluhův. Nikdo nemůže celému světu koláčův napéci. Volím kroky a jelenům skoky. Domům a statkům se počítají léta a moudrý člověk je vždy mlád. Hlupcům nikdy nejde do hory. Živ buď vlasti přátelům, vzdají čest tvým popelům. Víc clici čtyrem kolám věřití, než čtyrem koňským nohám. Není v půjčkách nic dobrého. Znáám vlka po pazouřích. Dorostou někdy štěňátkům zuby. Neptej se u kočky po koblíchách a u psa po koláčích. Kolik krojův, tolik obyčejův. Všichni jsme lidé, jen pán farář je člověk. Páni se perou, sedláci nastavte uši. Jeden dům dvou pánův netrpí. Netřeba se smrti báti, ale zlých skutkův. Na té louce zelené pasou se tam jelené. Ne pán donem stojí, ale dům pánem. Vlastní dům zlatem nezaplatíš. Kdo sobě svědom, zasměje se klevetám. Mnoho psův zaječí smrt. Na radách dobře mluvití a v boji se zmužití. Žáčata mrskáme, ale velikým žákům odpouštíme. Sluha dvou pánův chodí bez kaftanu. Lepší stádo jelenův pod lvem vůdcem, nežli houfy lvův pod vůdcem jelenem. Přítel za bratra. Přítel příteli bůh. Vol přítele po své myslí. Člověk na jednom bohu, ale ne na jednom příteli dosti má. Drž se nové cesty a starého přítele. Přítelem buď po hrob. Za štěstím jdou přátelé. Přítel mnoho, pokladův mnoho. Své přátele množ a otcových si važ.

mohu
můžeš
může
můžeme
můžete
mohou
půjdu
léto
mlád
půjčkadům
domustádo
vůdce
ne-+přítel
přítele
příteli
přítele
příteli
příteli
přítelem

*) Staročesky: domův, dolův = domů, dolů.

prátele Nehrad se plotem, ale přátely. Nezakládej si mnoho přátelům na stu zlatých, ale na stu přátelích. Každému své Poděbrady (každý miluje svůj podbradek).

Úloha dvacátá čtvrtá. Vypište všechna podstatná a povězte, po kterém vzore je skloňujeme; zároveň poznámejte, která slova podstatná, ač mají koncovku *ěv, ům* pro měkkou souhlásku konečnou sem nepatří.

§. 32. Koncovky deklinace — a přehlasované.

Mužská		Ženská			Střední	
n. muž	meč	duše	práce	daň	pole	zeli je = zelé = zelí
g. " e		" e	práce		" e	" í
d. " i, ovi		" i	práci		" i	" í
a. " e	meč	" i	práci	daň	" e	" í
v. " i		" e	práce		" e	" í
l. " i		" i	práci		" i	" í
i. " em		" í	prací		" em	" ím

M n o ž n í k

n. " i, ově	meče	" e	práce	" e	" í
g. " ův		" í	prací	" í	" í
d. " ům		" ím	pracím	" ím	" ím
a. " e	meče	" e	práce	" e	" í
v. " i		" e	práce	" e	" í
l. " ích		" ích	pracích	" ích	" ích
i. " i		" emi	pracemi	" i	" ími

Po vzore „muž“, „meč“ skloňujeme všechna téměř mužská v souhlásky: *e, ě, ů, l, ů, ř, š, ť, ž* okončená. Slova v hlásky *ě, m, p, v, s,* z okončená hledí sem, když v genitivě *e* přibírají.

Všecka slova v *tel*: učitel, věřitel mají v plurálu *e*: učitelé, věřitelé. Neživotná mají *e*.

Po vzore „duše“ skloňujeme všechna ženská v nominativě v *ě, ce, ěe, dě, le, mě, ně, pe, ře, se, tě, vě, že* končí; a mužská v *ce* (vůdce) okončená.

Po vzore „práce“ skloňujeme též slova: *le, ně, ře, šce, tě, že,* *le, kůze, hůl*; *ě ů* *šce, tě, že,* *st e č u ě*: svíce, chvilice, míle — (chvil, mil).

Po vzore „daň“ (místo daně) skloňujeme ženská okončená v souhlásky měkké, jež mají v genitivě *e*.

Po vzore „pole“ (na Opavsku podstatná od přičestí *polo*) skloňujeme všechna střední vyti.

Podobněž; mužská: sudí, září, krejčák; *ci, Jiří, Jiljí*; bratři, kněží; ženská (zauklá): pradlí, švadlí, lodí, paní.

Z m ě n a z v n k o s l o v n á.

Před příponou ženskou *ia = ie = e* měněno:

ť — e: svět - svíce, pít - píce, latvý - láce.

ď — z: před - příze, hrad - hráze, snad - suáže, rez.

Sem hledí mužská: zimostraz, Tachoraz, Cetoraz, panie, králevic, Holomouc, Boletouc.

1. Pozn. Na mužských zanikla v množnku přehláska :
muževé, mužev, mužem.^{*)}

2. Pozn. Podvojná skloňujeme: oči, očí, (uší), očím, (uším),
očí, očí, očích, očima; nepřehlasovaná: ruce, rukou, (noubou, ru-
kám, ruce, ruce, rukou (= rukách), rukoma.

§ 33. Přemnoho slovenských po „duše“
skloňovaných, jakož i mužských v —ce
skončených, dvojslabičných, kmenovou
samohlásku dlouží.

a—á : báně, báje, „báta,“ daleký - dále, dar - dárce,
hrábě (pl.), hana - hánce, hraditi - hráze, kápě,
krapka - krápě; káně, kapati - kápě; krađu -
králdce, (latiny), lacný - láce, mladý - mládce,
mláz, mládež, (prat) - práce, platiti - pláce,
pasu - páše, planý - pláne, rada - rádce, saditi
- sáze, snadný - nesnáze; sáně (pl.); strana - stráň,
střežím - stráž.

o—ů : drobný - drůbež, hol - hůle (hůl); choditi -
chůze; koža - kůže, nositi - nůše; pol - půle,
(rosa) - růže; škoda - škůdce, tvořiti - tvůrce,
voditi - vůdce, voliti - vůle, voněti - vůně.

ě (e) — í : (čese) - číše; (dle) - déle, díže; (mřeža) -
mříže, mříž; předu - příze, přčky - přič (e),
světly - svíce, střetnouti - v-stříc (i), těžký -
tíže, obtíž (e).

i—í : chvíle, chřípě (pl.), milia - míle, pilný - píle,
pit-omý (krmený) - píce; široký - šíř (e).

y—ý : vysoký - výše; chýže.

u—ou : buráceti - bouře, duplina - doupě; hubiti -
zhoubee, huňáč - houně, hluboký - hloubě; ka-
luža - louže; kupovati - koupě, nuzný - nouze,
pustý - poušť (e).

Cvičení 25.

Milujme se jako bratří a počítejme se jako
židé. Kdyby vlkův v lese nebylo, dávno by pastu-
chové hladem zemřeli. Z cizích ostřížkův krejčí kabát
šije. Kde pijáci, vozkové pivo pívají, tam nejlepší
pivo bývá. Křkavec nevysedí holubic. Kdo chce po-
koji, hotov se k boji. Kdo má meč, může v seč.
Krejčí, ševci a truhláři největší na světě lháři. Ochot-
ného dárce miluje bůh. Dobrý rádce za boha. Kvap

dávno

může

^{*)} *úv, úm* po §. 3 zmoučeno z *úv, úm*; zůstalo však tuto ne-
přehlasováno na roveň s příponou *ové*, ač staročesky:
muževé, mužev, mužem.

není dobrý rádce. Tajný chůdce, tajný škůdce. Nedo-
spělý lékař hotový zhoubce. Více rádců, více rady.
Sedlák rád by měl každý týden jiného rychtáře, každý
měsíc jiného správce a každý rok jiného pána. Po sv.
Baruši střež nosu a uší. U lidí v jasných očích jest.
V nerybných krajích i rak za rybu platí. Ač krtek
pod zemí chodí, předce se ukryti nemůže. Rozum o hlavu
neobiješ a cnost ke kůži nepřisiješ. Ne holí přes kosti,
ale duchem tichostí (vychovávej). Len do kolen, konopí
po uši. Kůň v dlouhých otěžích rád z koleje vyskakuje.
sýr Kdo si v krmích vybírá, často potom nemá sýra. Kdo
na dvou stolicích sedí, snadno mezi níma na zem
padne. Modlí se před kaplí a čert mu sedí v kápi.
Bude-li v holubníku krm(ě), holubi se sletí. Kdo je
širokých plecí, mnoho unese. Kdo ve žních hledí chladu,
natrpí se hladu. Zlata se rez nechytá. Hadr onuci haní.
Vůni vlk netyje. Netěžko při plných číších býti hrdi-
nou. Kde péče, tu starost. Kdo chodí s kabečí, toho
p. b. nadělí. Nouze s hloupostí sousedí. Svině, když
kaliště mají, na čistou vodu nedbají. Kdo ve všech
ulicích bydlí, zle bydlí. I starý tkadlec někdy přízi
zmate. Běží myška po polici, nese s sebou homolici.
Plna hlava pentlí a tkanic a předce jen holka na nic.
Potkal se chmel s cibulí. Chceš mě prázdnou lžici
krmiti?

Úloha dvacátá pátá. Vypište všecka mužská a ženská slova
a povězte, po kterém vzorč je skládáme.

Cvičení 26.

Hoden trámu i konopí. S velikými pány neradno
děst třesni jísti. Čeká na to, jako káně na děšt. Dať by
i dízi s těstem. Utréte svíci nos. Jest tam daleko, jak
s hráze do rybníka. Kdyby po psí vůli bylo, žádné by
klišny na světě nebylo. Svíce (svíčky) netřeba než do
dne. Jakou přízi napředěš, takovou tkáti budeš. Při
svorné vůli jde vše do hůry. Jaká příze, takové plátno.
hůra plátno výhra Výhra a prohra na jedněch saních jezdívají. Chlubil se
čert, že všecken svět opanuje a bůh mu ani nad sviní
láska vůle nedal. První předchůdce v lásce oči. Všudy
koukol mezi pšenicí. Drb se kůň s koněm, vůl s volcem
a svině se sviní. Neumíš rukavicí zatkat, ale budeš
plášť tkáti pláštěm. Když lev spí, po hřbetě mu myši a la-
sice běhají. Z jedné číše pili, jedno též mluvili. Kde
mnoho správci lodních, tam se loď rozbíjí. Dobrý po-
půl čátek půl práce. Snadno hůl najíti, kdo chce psa bítí.
Kdo nechce práce zbýti, uruč se za druhého. Chceš-li
míti nesnáz, půjč, neb slib. Nouze zvuče nemá. Kde
mnich, tu kápě. Správce bez zdravého soudu, sáček bez

peněz, stejné to ceny. Laciné koupí nikdy se neraduj. Dobrá koupě kupce nehledá. Láce za láci, peníze darmo. Vůle boží, soud carův. Řídkou sukni mívá, kdo často body měnívá. Sklenic a dětí nikdy není nazbyt. Starý bičik pod lavicí leží a nový na bidle visí. Za nova řešátko na hřebíčku, staré pod lavicí bývá. Muž v domě hlavou a žena duší. Chléb se solí dobrou volí. Vůdcem vojsko stojí a vůz musí za vojí. Nebéře se z jednoho vola dvou koží. Běda ovcím, kde vlk soudcem. Pán za vinu odpovídej hlavou a kníže zemí. Dej pohůnkovi bič a žebráku hlíl a snadno od ní neupustí. Dobrá vůle koláče jí, zlá hlavu tepe. Cukr bez dobré vůle v plyněk se obrací.

řidký

vůz

odpovídati
kníže
ní

Úloha dvacátá šestá. Vypište všechna ženská slova po vzore „duše“ a „daň“ skloňovaná.

Cvičení 27.

Kůň jezdcem, vojsko vůdcem, poddaní králem, statek hospodářem stojí. Lepší vlastní kousek chleba, nežli cizí pečeně. Kdo otce a matky neposlouchá, bude poslušen telci kůže. Na dobrou koupí netřeba kupečův pobízeti. Vlk koží platí. Všude hrábě, nikde vidle. Každé hrábě k sobě hrabou. Překroj pecen a dej obě půle. Oči jáma a ruce hrábě. Bezedné kádě se nedoliješ. Živ schovance, budeš mítí hance. Kůže kůži povolí. Každá ctnost má svého hance. Kdo se boha nebojí, ten se lidí nestydí. I báně se přeberou. Ze zlé kůže nemůže býti dobrý kožich. Byla kdys pravda, ale už tě rzí pošla. Člověka po řeči, bylinu po vůni poznáš. Jinak se pluje po moři a jinak po řekách. Dobré svědomí ustavičné hody. Dobré svědomí nejhorší soudce. Svědomí dává hbitý rozum. Jaké chování, takové skonání. Jazykem lidí odbudeš, ale svědomí nepozbudeš. Dobré svědomí tisíc svědkův. Cizíma rukama dobře uhlí zahrabati. Není dobré znamení, když čeládka mnoho tratí. Dobré bratrstvo nad bohatství. Dej bůh otčíku zdraví a dítky nebudou bez živobyť. Ze zlého živobyť není dobrého vyjítí. Vlastní přiznání za tisíc svědkův (je). Myšlení před rychtáře nechodí. Ne každé přestoupení je provinění. Jaký kněz, také požehnaní. Kupecké věrování a ženský pláč na korec se nesměří. Šla Andulka do zelí, do zelíčka, nashbírala lupení, lupeníčka; přišel na ni hošíček, rozlámal jí košíček. „Aj, ty Janku z Podolí, kdo ty volky podojí?; Pán máma není doma a pán táta neumí. Trestání jednoho skrotí desátého. Kozí zdraví vlčí hlad. Kdo nemastí, vězí v chraсті. Kdo s ostřím hraje, smrt vede k tanci. Dobré svědomí nade všechno jmění.

pobízeti

sbírala
lámati

Úloha dvacátá sedmá. Vypište všechna střední po vzore „pole“ a „zele“ skloňovaná.

Cvičení 28.

! Požehnání rodičův ve vodě neutone, v ohni nehoří. Přiznání polovice pokání. Ne z mračen, ale z mrvení chodí požehnutí (rolníci). Vychování tvrdé dělá děti zdravé. Obilí se sýpky na sýpku v osmi nedělích (sklid). Voda a zloba nemá stání. Zlé byly nejpennější. Pozdě po smrti pokání činiti. Šetřnost nad hohatství. Nešij pytle s hedbávím. Hotové zdraví, kdo nemoc poví. Podobného peří ptáci k sobě se táhnou. Neušpiní se sáze uhlím. Horší jazyk falešníka, nežli kopí bojovníka. Za dobrodruží neočekávej poděkování. Lakomství hluboké moře. Lakomci nikdy dost není, by měl všeho světa jmění. Každý hrabe uhlí ke svým vejším. Nelze tlachače jinak léčiti, leč mlčením. Kdo pravdu zvoní, bítí se uhoní. Kdo chce hada usmrtiti, musí jej po hlavě bítí. Ten pravdu hubí, kdo se násilím na odpor nestaví. Smetí z domu na ulici nevynášej. Veliké hromobítí malý déšť. Kdo odkrývá tajemství, hubí věrnost. Ze všech věcí nejtěžší zmlčeti tajemství. Otec matka vyučili mluvení, svět mlčení. Mlčení mladému ozdoba. Uměti v čas mlčeti není leda umění. Meč za ostří brátí nelze. Mlčením ne mnoho zkažíš. Dobré mlčení lepší, než špatné mluvení. Podřeknutí není nařknutí. Pokora činí pokoj, pokoj bohatství. Strach velká věc a smrt holé nezdraví. Přivyknuv pítí neujdeš bítí. Uhlím a prací i nebe koupíš. Dobré jméno nejlepší dědictví. Řečí nenáplníš povětrí. Slepici slepé vše zrní pšenicí. Kdo od přirození hloupý Paříž Paříži rozumu nekoupí. Chudobného zdání nemá uznání. Dobré zachování za bohatství stojí. Jaké častování takové děkování. Starého zajíce netřeba učiti do zele choditi. Kdo nerozumí kování, nech mi kleští nehaní.

Úloha dvacátá osmá. Vyhleďte ze všech čtyř cvičení slova, jež po vzore „práce“ zkracujeme.

§. 34. **Koncovky deklinace — i.**

	Mužská	Ženská
n.	host	košť
g.	„ (i), e	„ i
d.	„ i	„ i
a.	„ (), e	„ —
v.	„ i	„ i
l.	„ i	„ i
i.	„ t-em	„ i

	Mužská	Ženská
n.	hosti, é	kosti
g.	„ í	„ í
d.	„ t-om	„ t-em
a.	„ i	„ i
v.	„ i	„ i
l.	„ t-ech	„ t-ech
l.	„ t-mi	„ t-mi

<p>Slova, jež po deklinaci této skloňována byla, poznati po genetivě množném: hostí, lidí, dní atd.; ostatek skloňujeme slova zeť, test a několik jiných po vzore „muž.“</p>	<p>Po vzore „kost“ skloňujeme všechna ženská, jež v genetivě i přibírají. Po tomto vzore dobře skloňovati: os, hus, nikoli osa, husa. Sem hledí slovo „děti“ a číslovka „čtvrt.“ Ostatní číslovky jen genetivem (od sedmí, do desíti) sem patří.</p>
--	--

Cvičení 29.

Bůh činí časy a lidé kalendáře. Často lidé hynou klevetníkův vinou. Ne vše doma máš, také lidí potřebuješ. Zlé se neutají a s dobrým můžeš před boha i před lidi. Lépe se zloděj lidí stráže, než lidé jeho. Čin ty co máš a lidí nech mluvit, co chtějí, a pokoj bude. Malé děti jedí chléb, velké — srdce. Kdo mnoho žita má, ať si myši nasadí; kdo mnoho peněz, ať se soudí. Kolik žalob, tolik odpovědí. Jeden kocour stáda myši se nebojí. Když není pána doma, mají myši roztok. Z dětí bývají lidé. Kolik měst, tolik obyčejův jest; kolik vsí, tolik zvykůstí; kolik krajův, tolik mravův i nemravův. Já jsem zeman, koní nemám, jenom jednu kobylenku, i tu prodám. Raději býti rychtářem ve vsi, než kpušelem v městě. Nevad se s čeledí, když v domě host sedí. Hosta chlebem, solí, a nezdvořáka holí (odbývej). Co kočka rodí, to myši loví. Sám sedím, ať tu hostí dost. Při hostech lepší je za tolar škody, než za haléř hanby (míti). Slepice na lichu, husi na sudu nasazuj. Jazyk bez kostí, ale kosti láme. Mlčením mnoho řeči odbude člověk. Mnoho řeči, málo věcí. Lži se nevyžeeš. Není kostí v jazyku, může přelhati i vладыku. Lži ač svět projdeš, ale zpět nepřijdeš. Pravdy se nenajíš, lži se neudáviš. Bláznivá řeč nemá moudré odpovědi. Kolik známe, tolik v paměti chováme. Od myslí nepravých nečekej rad zdravých. Celý svět jest vlastní ctnostného. Hříšné slasti vedou k propasti. Dávej s rozumem a beř s pamětí. Neohryzuj kostí, nech něco i pro hosti. Však ještě není všem dním večer.

mužčeš

chléb

stádo

sám

málo

dáviti
blázen
bláznivý
blázniti

chléb
sál

Cnost v červeni chodí. Kohout na svých smetích smě-
lejší hrdina. I baba za zdí smělejší. Dříve laskavou řečí,
než zbraň, dojdeš cíle. Kde dva hovoří, tu třetí kost
v hrdle. Sál na chléb a ne chléb na sál se dává.
Lidských řečí nevaž sobě, pak-li cnost a rozum v tobě.
Moudré ucho nezbá hloupých řečí. Lépe jest se ctí
umřít, než s hambou žít. Chlouby pytel a lži s dva.
Kdo v dluhy zabředl, nebývá bez hostí. Jest věru věc
těžka, pěstí zabiti ježka. Chytej klubko po niti. Test miluje
česť a zeť dary. Kdo vína lituje, ten hostí nečastuje.

Úloha dvacátá devátá. Vypište všechna ženská slova po vzoru
„kost“ skloňovaná; o mužských povězte, věrně-li je po vzoru
„host“ skloňujeme?

§. 35. Deklinace souhlásková.

	M u ž s k á	Ž e n s k á	S t ř e d n í		
n.	kámen	máti	símě	kuře*)	tělo
g.	kamen-e	mateř-e	semen-e	kuřet-e	těles-e
d.	„ i	„ i	„ i	„ i	„ i
a.	kámen	mateř	símě	kuře	tělo
v.	kamen-i	mateř-i	„	„	„
l.	„ i	„ i	semen-i	kuřet-i	těles-i
i.	„ em	„ í	„ -em	kuřet-em	„ em

M n o ž n í k

n.	kamen(e) y	mateř-e	semen-a	kuřat-a	těles-a
g.	„ (í) ův	„ í	„	„	„
d.	„ ům	„ ím	„ ům	„ ům	„ ům
a.	„ (e) y	„ e	„ a	„ a	„ a
v.	„ (e) y	„ e	„ a	„ a	„ a
l.	„ ech	„ ích	„ ech	„ ech	„ ech
i.	„ y	„ mi	„ y	„ y	„ y

Po vzoru
tom: kámen,
křemen, ko-
řen, ječmen,
plamen, ře-
men. Nyní je
skloňujeme
po „muž“.
Srv. Op. pla-
meň.

Po vzoru
tom: netí (ne-
těr); sestí a
„deí“ zaniklo,
neboť nyní je
sestra, deera
po „rybka“.

Břímě, té-
mě, plémě, rá-
mě; zaniklo
„ímě“, za něž
máme jméno
rovněž jak :
břemeno, ple-
meno, teme-
no, rameno,
po „jezero“.

Po tomto
vzoru skloňu-
jeme mláďa-
ta: hříbě, pa-
chole, holou-
bě, poupě, ště-
ně, kotě atd.

Zbytečky
této deklina-
ce: nebesa, na
nebesích; ko-
lesa (množ-
ník) skloňu-
jeme po „ry-
ba“, neboť
přeskočilo do
rodu ženského
a úslova jed-
notného.

*) Po §. 9. vládne u této deklinace spodoba samohlásek; na
Opavsku zní jednotník: kuřa, kuřata, kuřata atd. t. j. a
zůstává pro konečné samohlásky široké.

§. 36. Slova střední v pádech skomolených dlouží samohlásku kmenovou.

- a — á :** had — hádě, chlap — chlápě, rámě — ramene.
- o — ú :** bohem — bŭže, kozā -- kŭzle.
- u — ou :** pupenec — poupě, holub — holoubě.
- ě (e) — é :** těmě — těmě, plěmě — plemene.
- ě (e) — í :** hřebec — hříbě, břímě — břemene, dítě — děti; símě — semene, zvěř — zvíře, kněz — kníže; ještěrka — štíře.
- i — í :** liška — líse.
- y — ý :** výmě — vymene.

Cvičení 30.

Začata mrskáme a (velikým) žákům odpouštíme. Pán za vinu odpovídej hlavou a kníže zemí. Ač tě i štíře od srdce je (dítě). Dítě za ruku, matku za srdce. Macešino dítě dvakrát pokrm dostává. Nedá chůva nejlepší kousek dítěti. Nic nepomůže malované lůže. Kůň jest jednou hříbětem a člověk dvakrát dítětem. Od losa lůsata, od svině prasata. Dobrého hnízda dobré plěmě. Jaké símě, také plěmě. Časem břímě pouleví. Ze záprtka kuřeťe nebude. První kořata za plot. Ranní ptáče daleko doskáče. Ovce s jehnětem za úl věel. Telátka hrají, bude hezky. Ještě se koza neokŭznila a kŭzle skáče po poli. Už se o tele staráme a kráva kdesi. Neviňátko jako kŭře. Pop na zahálce kozlata křtívá.

krát

hnízdo

skákati
úl

kráva

Úloha třicátá. Vypište mužská, ženská a střední a povězte, po kterém vzorě je skloňujeme.

§. 37. Podstatná-li a přídavná předložkami: na, za, do, po, pro, pře, při, vy skládáme, dloužíme předložkovou samohlásku.

na-běh, běl, boj, bytek, čelník, činek, davek, denník, dívka, doba, dor, drž, dvoří, jemník, hlavek, hoda, hon, hrada, hrobek, hubec, kaza, klad, klonnost, kov, ledek, lep, lev, lez, měští, mluvy, nosek, padník, pal, pěv, pis, plav, prava, prsník, prstek, ramek, raz, řez, rod, rok, rt (ret), ručí, sada, silí, sledek, soba, stroj, stralia, stupce, sep, těstek, tisk, ušek, val, važek, vara, věj, všek, vitek, vod, voj, vrat, vrh, vrší, vštěva (vistěva=vid-těva), vyk, zev, zov.

božný, hlý (hebky), chylný, lezné, lyses, kyslý, pomocen, ramný, rožný, ruživý, tvrdý, žlutlý; potom.

Poznámka. Slova od podstatných předložkami složených vedena podržují dlouhou předložku: názor, názorný, názornost,

názorový, znázoriti, znázobený atd. Odtud píšeme také slovesa některá takto: nánáviděti, nenánáviděti, následovati, pronásledovati, nápodobiti, náležeti.

Opak ale nedloužíme předložek na podstatných a přídavných ze sloves předložkami složených: naříknuti, narčený atd.

Úloha. Opište všechny složeniny úplně i s předložkami.

zá-bava, běh, běl, blesk, blud, boj, bor, bradlí, clona, čep, dánek, dav, dech, děl, děr, drha, držka, duch, dvoří, heb, hlavek, hon, hoří, hřeb, hrob, hub, chod, chvat, jedek, jem, (v-zá-jem, ný, nosť), kol, kaloc, kečník, klad, kládce, klenek, klop, kon, kop, krsek, kup, let, levek, liba, lev, ložna, měř, minka, (zaminka), mysl, mor, mutek (rmutek), něť, pad, pal, par, pas (zápasiti). paží, pětí, pis, plata, plav, pona, pověd, pražka, řez, ro bek, rod, ruka, sada, sylka, stava, škrt, ští (vistí), tiší, tka, toka, var, vazek, včt, vist, vod, voj, zrak.
hodný, hubný, kladný, konný, kupný, možný, padní, živný; roveň.

Poznámka. Zázvor není složeninou jsouc utvořeno z cizího zingiber.

Úloha. Opište všechny složeniny úplně i s předložkami.

dá-hon, chod, kaz, klad, minka, mysl, raz, sledek, stojník, stojenství, tka, věra, vod, vtip.
chodní, kladný, myslný, razný, sledný, stojný, věrný, vtipný, ležitý, tklivý.

pů-hon, sob (iz-působ=způsob), tka, vab, vod, jčka (žitečka=op. poščka=pójčka).
vabný, sobný, vodní, honný.

prů-běh, blesk, čelí, duch, chod, kaz, měř, mysl, nos, tah, trž, van, vod, voz, pověd, řez, kop, lev, lom, jem, hled, plav.
měrný, myslový, hledný, plavný.

pře=pří-trž, bytek, lbice, hlavek, lazek, hbí, hrad, hrádka, jmí (op. přemenko), kaza (srv. překážka), kaz, klop, lud, šera, voz, kop, koř, sada, stěnek; bytný, kazný, liš, lišný.

při=pří-barvek, běh, bor, břeh, březí, cestí, čina, davek, dech, domek, dvoří, hana, zvuk, hlavek, hoda, hon, chod, chovek, chozí, jedek, jem, jezd, klad, krov, lep, loha, měří, mét, mluva, moří, mrak, mražek, něť, pad, pasek, pecek, pis, pitek, plav, pletek, pona, prava, přež, pustek, rov, ručí, růst, sada, saha, sevek, snovek, spěvek, stav, střešek, stup, štipek, tok, uček, vazek, važí, vlastek, vora, voz, zemí.

činný, dlouhý, hodný, chytrý, korný, perný, rodný, slušný, světlý, buzný (vuzný); příslušetí, přísahati.

Poznámka. Přízeň není složeno, nébrž z příja-z-ň přijati=
příti=přáti staženo, přítel přátelé.

Úloha. Opište všechny složeniny úplně i s předložkami.

vy-běh, bava, běr, boj, bor, cpa, čep, darek, davce, dělek, dlabeč, doj, drobek, hyb, hlídka (=vyhlídka), hod, hon, host, hra, hrabky, hrada, hřez, chod, jed, jezd, kal, kaz, klad, klonek, kon, kop, krojek, kruty, kup, květ, let, lev, ležky, lizek, loh, lom, ložek, lupek, měl, měna, měř, mánka (=vy-mánka), nos, pal, par, peček, pis, plata, plav, plenek, pomoc, pot, pověd, prask, práva, prodej, pust, řek, řez, řezek, robek, rok, sada, sek, sev, slech, sluní, směšek, spa, stáva, straha, střch, střel, střížek, strk, stup, suvka, škrabek, škvarek, těr, těžek, tyčka, tisk, tka, tok, třepeč, trž, učka, var, věska, věv, voj, voz, znam, zvědy; slovně, stražný, hostuě, kupné, mazné atd.

Úloha. Opište všechny složeniny úplně i s předložkami.

Výminka. Předložek nedloužíme na slovech středních od přičeští vedoných rovněž jako na přídavných z přičeští utvořených.

Cvičení 31.

Tkadlec dělá z návodu a pekař z příčiny. Dobrý malíř nápisu neklade, špatný musí. Hledej sobě zisku bez jiných nátlaku. Marnotratnost rozeschlá nádoba. Lepší lež k spáse, než pravda k záhubě. Mnohý buk ke své záhubě topírku dává. Plodí závidky cizí požitky. Závisník selhne od toho, vidí-li zdar u koho. Závisť se ráda po cizích vozí. Lepší svorná hrstka malá, než nesvorný zástup. Náhlost dobrých lidí příznak. Nejde napřed nebe, ale zásluha. Jaká služba, taková záplata. Hoden dělník záplaty své. Víno nemá závoř. - Starý vlk psům zábava. Pozdě závoř dělati, když koně vyvedli. - Zadní rozum bez předního, co kolo bez nápravy. Po nádobě řemeslníka poznáš. - Při zlém návyku cnost nemá vzniku. Nejsem tvůj náhlebník, protože mi nerozkazuj. Kdo chodí v zápasy, nepláče o vlasy. Záplata musí větší býti, než díra. Březové nauky (metla) nejdou na buky, ale do hlavy. - Cnost se závisť chodí. Východ hoří, západ hasí (počasí). Sed cvrčku na svém záhrobku. Raději zámečnicku, než zámečnickovi. Zásoba měšec nekazí. Okolo močidla chodě neujdeš nádchy. Hrst pelyňka zkazí nápoje bečku. Nemůžeš-li mi dáti podpory, nečiň mi závoř. - Pravda je rosa nebeská, komu ji dáváš, hleď, aby nádoba byla hezká. - Povolnost přátely rodí a pravda nenávisť plodí. Čest, zákon a oko netrpí žertu.

Úloha třicátá prvá. Vypište si všechny složeniny na předložce dloužené.

Cvičení 32.

Pokora náhrdek panenský. Panská zákazka nebývá jista. Čas pracím, i zábavám svou dobu. Závistí ničeho nepřijednáš. Ze záprtku křete nemůžete. Není štěstí bez závisti. Bez muky není nauky. Snadnější smrt, když zároveň s přítelem. Proti své krvi bojuje, kdo svůj národ nemiluje. Bez dolu nebude hráz, bez nákladu zisk. Netřeba tomu plachty, co i v zástěrce hezké. Hlas národa hlas boží. Slovo zákon, drž se za ně, jak za nátoň (hůl). Zápisní pře podle zápisu a nezápisní podle výroku. Matka při synu není nápadnice. S mocným zápas, smrt za plecima. Mladým n a l e ž í budoucnost. Všemmu konec kromě závisti. Aby n a p o t o m nehřešil, odpouští se mu na srážku. Nebud pro hosta zásoben, ale buď m u rád. Zlato nemluví, ale mnoho působí. K zlému půvab dává, kdo se nepotřebně obává. Příhoda mnoho mž. Bez veliké příčiny nehledej jiné otčiny. Čas a příhoda rozumu škola. Příklad veliký řečník. Záhy vstávej, příklad dávej. Hrnc příhodnou pokličku našel. Kdo chce příliš mnoho, nemá nic. Přílišná sladkost horší než hořkost. Příliš z kapsy neber a ubohou neder. Pozdě po lidech na savírku dáváti. Pravdu mluvíš, mrzutosti si způsobíš. Za víc stojí příhana moudrého, než pochvala hloupého. Není velkých příjmův bez velkých vydejův. Laskavé slovo není těžké, ale výdajné. Ne tak draho, co z čistého zlata, jako co od výborného mistra. Jsa na svobodě myslí o příhodě.

srážka

záhy

Úloha třicátá druhá. Vypište si všechny složeniny na předložce dloužené.

Cvičení 33.

Bez pilnosti není přichylnosti. Sousedská pohroma tobě výstraha. Cizí peníze příměří nemívají. Bez příčiny ani vřed se nevykydne. Za příkladem svého krále jde obec i děti malé. Raděj at náhlá smrt přikvácí, nežli slza ubohého tlačí. Nedož buh to dítěti nepřítomnému, co otec a matka myslí. Krev a příbuznost činí v soudech rozličnost. Každé věci svůj způsob. Kdo nerad dává, snadno výmluvu najde. Jaká služba, taká výslužka. Hlad výmluvnosti učí. Chléb není bez otrub a rod bez výrodku. Každý hřích svou výmluvu má. Kdo želí malé výlohy, učí se později ze škody. Šetrnost jistý výdělek. Přípověd je spravedlivý dluh. Přisahou beha neoklameš. Rak a pšenice zároveň do zrna rostou. Přítomné věci opatruj, o budoucí pečuj. Měšcem musí notně hnouti, kdo chce na důstojnost se dopnouti. Ze zlého živobyčí není dobrého vyjití. Přiznání polovice pokání. Podřeknutí není naučnutí. Kdo od přirození hloupý, v Paříži rozumu nekoupí. Dobré zachování za bohatství stojí. Lepší náprstek rozumu přirozeného, nežli čber přiučeného. Slovo vyrčené, dědictví ztracené, čas, jenž pomine, nikdy více nenastane. Krásný jak makový květ a hloupý jak vyhořelý pařez. Přiznání polovice napravení

krásný

Úloha třicátá třetí. Vypište všechny složeniny a povězte, proč někde předložek ve složeninách nedloužíme.

§. 38. Přídavná jména neurčitá a přísvojovací.

Neurčitá		Přísvojovací ženská		Přísvojovací mužská		Přídavné substan- tívované
n.	roven rovná rovnou	dceřin	dceřina	dceřino	synov	synova
g.	rovnou	"	"	"	"	"
d.	rovnou	"	"	"	"	"
a.	rovná rovnou rovnou	"	"	"	"	"
v.		"	"	"	"	"
i.		ě (ým)	ě	"	ově	ě
i.		"	ou	" (ým)	" (ovým)	" (ým)
M n o ž n í k						
n.	rovní rovnou rovná	dceřiní, y	dceřiny	dceřina	synoví, y	synovy
g.	rovnou	dceřin(ých)	"	"	"	(ých)
d.	rovnou	"	(ými)	"	"	(ým)
a.	rovnou rovnou rovná	"	"	"	ovy	"
v.		"	"	"	"	"
i.		dceřin(ých)	"	"	"	(ých)
i.		"	(ými)	"	"	(ými)

Před koncovkami: **í, ě**, méněno soublasky

- h** — **z**: nah — nazi, nahě — naze, dlouhě — dlouze,
k — **c**: lehek — lehci, krátek — krátci, těžké — těžce,
l — **l**: vesel — veselí,
r — **ř**: stár — stáři,
ď — **ď**: mlád — mláďi, hrě — hrďi.
t — **f**: syt — syti, bohat — bohati.

§. 39. Výrokem stojí jmeno přídavné neurčito.

Cvičení 34.

Maje než dlužen málo víc pojeděš do Drbolovic. Ne vše svato, co se vidí. Nerada by koza do trhu, ale musí. Bez soli není sladko, bez chleba není syto. Co platen meč, když ruce v poutách? Nepodobna hvězda hvězdě a člověk člověku. Pes huňat, jemuž teplo a sedlák bohat, jemuž syto. Mlád jsa pamatuj, že stár budeš. Nemohou býti vlci syti a kozy cely. Jestli o jitřní (mši) hvězdno, slepice hodně ponesou. Kdo syt, táhne. táhuu Práce bezděčná nebývá vděčna. Unavenému koni i očás těžek. Komu mila hra, neužijí dobra. Kdo závistiv, sám sobě křiv. Peníze nejsou bohové, ale jsou velmi milostivy. I moje peníze neštěřbaty. Boháč řidký zřídka spravedliv. Kdo bohat, ten i rohat. Kdo nevěren bohů, nevěren také lidu. Není docela bos, má ještě podvazky. Chudoba bezpečna a proto vesela. Člověk v nesnázích důvtipen. Ani radost věčna ani žalost bezkonečna. Ten mlád jest, kdo zdrav. Ten lámati bohat, kdo bez viny, ten vesel, kdo si hlavy neláme a s bohem se těší. Mlád hlodej kosti a stár kaší jez. Kde krátko, nastav. Při tučné kosti psi se rádi svadí. Víc lid hledí na to, jak kněz živ. Hořko od macechy téz pastorkovi a též nesladko od pastorka maceše. Matčiny ruce i když bijí měkky. Ač dítě křivo, předce matce málo. Když otec stár, rád bys ho zahrabal, a když umřel, zas vyhrabal. Dokud živi rodičové, cti je a za mrtvé modli se. Přihuznost platna, co stará plachta. Syt chleba neodhoď a tepl jsa roucha. Kdo není bolu hřešen, není caru vinen. Není ten silen, kdo popral, ale kdo se vymknul. Sedávej panenku v koutě, jsi-li ctnostna, najdou tě. Zdrávi vzkazovali, s a m i zdrávi byli.

Úloha třicátá čtvrtá. Vypište, která přídavná neurčitou koncovku mají.

Cvičení 35.

Soused sousedem plané hrušky jísti povinen. dám Čím jsem bohat, tím sloužím rád. Nebudou-li hosti hrdí, nebude dům těscn. Při slavnosti dvě těžkosti: kdo by rád pil, tomu nedávají, a kdo nechce, toho nutívají. Co ti platno koření, neumíš-li ním napravovati? Huba u koně buď volna, u člověka pravdiva, u psa lapna. Kdo není málem spokojen, více není hoden. Kdo nám potřeben, toho z paměti známe. Samomil kde komu nemil. Málo tomu dobře činiti, kdo pamětliv. Učiň se jen oveč a vlci hotovi (budou). Čiň dobře všem a sobě nebud škoden. Ne všickni jsou svati, co si otírají

o kostel boty. Andělský hlásek čertova písnička. Um bez rozumu málo platen. Ukrutný mrav neostane práv. Práv's jako srp, až se spravíš, budeš jako podkova. Bůh dej živi byli, jak by vínky vili. Bůh dej žena zdráva byla, jak ryba, čista jak voda, vesela jak jarní doba. Bratři se bilí a zas sobě mili. Kdo rád pochlebníka poslouchá, prodá své zboží bez peněz. Co tělu lbo, duši žel. Hoden jest dělník mzdy své. Žáden prorok není vzácen ve vlasti své. Dokud hrách a kapusta, chaloupka není pusta. Režné plátno ne bílo, ale jest mé dílo. Co zbytečno, není požitečno. Dobré i ve snách hezko. Dobré milo, odkudkoliv. Od dobrého se rádo ulže, a k zlému přílže. Přemluvač podoben nutiteli. Co právo to zdrávo. Co rádi činíme, to rádi mluvíme. Co nazbyt to nekrásno. Vše vhod dobro, co příliš nezdravo. (Na sliby můž každý bohat býti. Kdo sliby živ, zbohatne-li, bude div. Blázni slibem veseli. Kdo mnohomluven, zřídka slibu věren. Zloději jsou i kdo kradou, i kdo jim pomocní radou. Vláda přísná všem nenávisťna. Nečestěn útěk, ale zdráv. Slepíčka po zrnečku klove a tím syta žive. Lépe poctivě umříti, než potupně živu (dat.) býti. Lépe býti od hada uštknutu, nežli v březnu od slunce ohřítu. Od mnoha (gen.) mluvení hlava bolívá.

žáden
hrách
=hrach

krásný

blázen

vláda
přísný
útěk

Úloha třicátá pátá. Vypište všechna neurčitá přídavná.

Cvičení 36.

Ve větách bezpodmítných. Těžko v kleci slavíku, zdravěji mu po lesku. Mladému lháti hanebno, a starému nepotřebno. Netěžko hlavu srazit, ale těžko nasadit. Těžko myšákovu zetem býti lvovi. Marno kamenu (tvrdému človyku) slzy do klína sypati. Na dobré těžko o klusáka. Často v dízi husto, v moučnici pusto. Těžko z hodův na hody jíti. Tvrdot proti ostnu se zpěčovati. Snadno býti štědrým, když je z čeho. Pozdě dávají husto, když v hubě zubův pusto (je). Těžko z kamene olej vytlačiti. Pravdu těžko utajiti. Velikým pravdu mluvíti, tak nesnadno, jak lež. Kdo tone, sekeru slibuje, a když ho vytáhneš i topírka(mu) líto. Snadno strašit, kdo se bojí. Po práci mžlo odpočinouti. Bohatým býti pracno, ale sytým netěžko. Nevidím-li svých, teskno mě po nich. Kdo rád lže, toho za přítele míti nelze (lhě lokál).

Akkusativ příslovcový. Ač je daleko, chodí se lehko, i ač blízko, chodí se slizko. Oř mělko, sej řídko, urodí se metlice. Kde rádo, zřídka bývej,

blizek

kde nerado nikdy. Darmo ten zboží má, kdo ho neuzívá. Umřel dávno, co dával darmo. Bůh vysoko, ale vidí daleko. Kdo vysoko začne, musí mít dobrý hlas, aneb přestatí brzo. Kdo vysoko lází, ten se často urazí. Cizí oko nehledí široko. Hřmí prázdná bečka, plná ticho stojí. Na smyšlenky slova lacino se koupí. Co lidé rádi slyší, tomu snadno uvěří. Neveď si pyšně, ráno aby na zlé nevyšlo. Ráno učí se sladko. Mnoho hostí málo jísti. Mnoho mluvití hlava zabolí.

Úloha třicátá šestá. Vypište přídavná neurčitá z vět bezpodmětných.

Cvičení 37.

Přídavná neurčitá substantivujeme. (Mnohá taková podstatná za příslovce jsou.)

Sladkého se do syta nenajíš a milého nikdy nenavolíš. Jez do polosyta, pij do polopita, vyjdou ti na plno léta. Daleko šel a dobra nenašel. Kdo mála nehledí, dlouho nedědí. Kdo z mládí čemu naučí se, k staru jak by nalezl. Po bouři bývá jasno a po jasnu mračno. Pij, jez do syta, a dělej do potu. Z mnoha zlého vol menší. Kdo neděkuje za málo, nepoděkuje za mnoho. Odsekni tu ruku po lóket, která sobě dobra nepřejí. Mrhal z mladu a pod starost umírá z hladu. Kdo není málem spokojen, více není hoden. Z mala ber malé štípce. Skupci jako včely med stále (v stal-ě) sbírají, až i sami umírají. Nemáš-li zvíule, přestaň na mále. Načatá slanina z husta se krájí. Lépe jest nepřátelům po smrti nechati, nežli za živa u přátel hledati. Přivykej hospodárnosti z mladu, nepoznáš bídy z hladu. Kyselo břichu neškodí. Dobře jednej v mnohu mále, neboj se ani krále. Čeho střep z uovu najde, tím bude voněti na vetech. Ženu ber z blízka, kmotry z daleka. Slepice na lichu, husí na sudu nasazuj. Dobru dobrá i paměť. Kdo si mála neváží, po mnohu ať nebaží. Dobrého po málu.

Přisvojovací (místo genitivu cizojazyčného).

Příjemno, co macešino česání. Matěny ruce i když bijí měkky. Neplet se hosti v hospodářovy věci. Oči hospodářovy střehou domu. Pro Havlovo žito a Urbanův oves netřeba stodal přistavovati. Na Urbanův den pospěš síti len. Kancovy kly nejsou slonová kost. Pověděla žena Pechova: ten nic nemá, kdo nic nechová.

Otcova kletba vysušuje a matčina z kořen vyvracuje. Málo těch hlav, na něž by se utřačova kukla nehodila.

Úloha třicátá **sedmá**. Vypište všechna přídavná substantivovaná.

§. 40. **Komparativ a superlativ tvoříme příponami: ější, lší.**

(Skládáme je po vzoru „nejlepší“ v §. 27.)

Před příponami komparat. měníme:

- h — ž: drahý - dražší, nahý - nažší
 k — č: lehký - (lehčí) - lehčí
 ch — š: suchý - sušší
 r — ř: moudrý - moudřejší
 z — ž: nízký - nižší
 s — š: vys-oký - vyšší.

Cvičení 38.

«Přetí jazyk rychlejší, než pták. Není lepšího ptáka nad kvíčalu z krmce. «Dokud byl kratší v hodnosti, byl o loket delší v moudrosti. Laskavé slovo lepší, než měkký koláč. Když hra nejlepší, přestaň. «Rozumnější ustupnější. «Není lepší zvířiny, jako naše husička. Lepší prosták povolný, než mudráček svévolný. «Čím hloupější tím drzejší, a čím moudřejší tím nesmělejší. «Jitro jest bystřejší večera. «I největším mistrům umění chybuje. «Častější cvičení jistější prospěch. Z mnoha řemesel nejjistší žebrota. Kuře chce už moudřejší býti, než slepice. «Moje otčina nejlepší hostina. «Lepší libra zlata, než centněř olova. «Co starší, to pravější, a co mladší, to dražší. Syn otce moudřejší — radost, bratr bratra (genetiv) závist. «Čím kdo pluhu bedlivější, tím zisk hotovější. «Panské telátko rozumnější, než sedlské děťátko.

Úloha třicátá **osmá**. Vypište všechny komparativy.

Poznámka. Před příponou kompar. zkracujeme kmenovou samohlásku: blízký - bližší §. 56.

§. 41. **Komparativ příslovcový tvoříme příponou: ěji = e.**

Před příponou e (skomoleným ěji) měníme:

- d — z: snadněji - snáze, zaději - záze; sléze
 h — ž: drahý - draže
 k — č: jinak - jináče
 ch — š: spěch - spíše, suchý souše
 st — st: hustý - houšče
 z — ž: blízký - bliže, nížeji - níže

Za příponu *ěji* v *e* skomolenou dloužíme po §. 7 kmenovou samohlásku náhradou.

- a — á :** daleji - dále, dál ; dražeji - draže, dráž ;
snaději - snáze, snáz ; zaději - záze, záz ;
- o — ů :** hořeji - hůře, hůř ;
- u — ú (ou) :** hluběji - hloubě, hloub ; hustěji - houště,
houšť ; sušeji - souše, souš ; tužeji - touže,
touž ; uzěji - úze, úž ;
- ě (e) — í :** dřevěji - dřive, dřív ; přeději - příze, příz ;
spěšeji - spíše, spíš ; těžěji - tíže, tíž ;
věceji - více, víc.
- e — é :** deleji - déle, dél ; lepěji - lépe, líp ;
meněji - méně, mén (mín) ; posleději -
posléze, posléz ; prvěji - prvé.
- i — í :** bližeji - blíže, blíž ; nižeji - níže, níž ;
šireji - šíře, šír ;
- y — ý :** vysěji - výše, výš.

Cvičení 39.

střídmý Jez chleba hojněji, ale mluv střídměji. Každý
psík na svém dvoře nejměleji štěká. Tíže vinen,
kdo k zlému radí. Snáze je v kalné vodě ryby
loviti. Po pěšinkách blíže. Lépe jest se po hruběsku
najísti, než zdvořile hladem mřítí. Snáze je o spo-
lečníka, než o pomocníka. Do mlýna, kdo dřív do-
nese, ten dřív mele. Čím dále v les, tím více dřev.
V hostech veselo, ale doma lépe. Snáze je hroziti, než
škoditi. Kdo nejdřív věděl, ten na tom seděl. Lépe
s mužem od prahu k prahu, nežli od syna k synu
(žebрати). Chudá matka spíše sedm dětí vychová, než
sedmero dětí jednu matku vyživí. Raděj sám do noci,
než při cizí pomoci. Lépe děti nemítí, než nezbedně
chovati. Zvi méně hostí, bude chleba dosti. Když host
nejmilejší, nech se dále bere. Čím více u stola, tím
lépe chutná. Mladého snáze na uzdě držeti. Lépe
bohatý psa, než chudý syna cvičí. Spíše se zlá novina
potvrdí, nežli dobrá. Dobré se pomní dlouho a zlé
dábel ještě déle. Když dábel byl nemocen, sliboval dobrým
býti, a když pozdraven, dábel horší, než prvé (prvěji.)
Dobré se daleko slyší a zlé ještě dále. Snáze se ulívá,
než dolívá. Zpívej co umíš ; dělej co můžeš ; jez co
máš ; nesahej výše sebe : ostojíš, poznáš. Lépe je sly-
šeti přítele : posednj výše, než : příteli dej místa

(sedna níže). Nejkrásněji hostí rozum se cností. S povětivostí se nejdál dojde. Dobroděním člověka nejspíše získáš. Blázna mlčením nejlépe odbudeš. Nejspíše opilec pravdu poví. Která kráva nejvíc ryčí, nejiněné mléka dává. Lépe dotknouti se nohou, než jazykem. S mlčenou nejdále dojdeš. Lépe je více vědět i a méně mluvit. Co v tichu vzešlo, zdárněji prospívá; hlučný počátek tichý konec mívá. Čím plnější klas, tím hloubě se sklání. Čím ti volněji, stav se tím doleji (dále.) Čím dále, tím hůře (padati se schodív). < Čím kdo vyš leze, tím tížeji padá. Když ti nejlíp kostka padá, tehdy honem obrať záda. Pěj radši dobře po stěhlíku, nežli špatně po slavíku. Čím výše vystoupíš, tím širší rozhled. Kostka mu jináč(e) sedla. Kdo každého poslouchá, zle činí, kdo nikoho, ještě hůře. Nejprvé svou stříšku přikryti sluší. Jináč smýšleji lidé o nás, než my o sobě. Dluh bývá čím dál, vždy mladší. Ne hned odsuzuj, dřív pilně posuzuj. Bratr bratru nejhloub oči vpichuje (kúle).

krásný

zisk, získati

kráva

mléko

zdárný

těž

záda

smýšleti

Úloha třicátá devátá. Vypište všechny komparativy skomolené a proto dlužné na samohláscce kmenově.

§. 42. Náměstky sklo-

O s o b n é			u k a z o v a c í					
n. já	ty	onen ona ono	onen ona ono	onen ona ono	ten ta to			
g. mne	tebe sebe	jeho jí jeho	onoho oné onoho	toho té toho				
d. mně	tobě sobě	jemu jí jemu	onomu oné onomu	tomu té tomu				
a. mae	tebe sebe	jej jí je	onoho onu ono	toho tu to				
	(mě) (tě) (se)		(onen)	(ten)				
l. mně	tobě sebe	jem jí jem	onom oné onom	tom té tom				
i. mnou	tebou sebou	jím jí jím	oním onou oním	tím tou tím				
M n o ž -								
n. my	vy	oni ony ona	oni, y ony ona	ti, ty ty ta				
g. nás	vás sebe	jich (nich)	oných	těch				
d. nám	vám sobě	jím	oněm	těm				
a. nás	vás sebe	je	ony ony ona	ty ty ta				
v.								
l. nás	vás sobě	jich (nich)	oných	těch				
i. námi	vámi sebou	jimi (nimi)	oněmi	těmi				
		Jí skomoleno po §. 7 z jej. S předložka- mi: od něho, k ně- mu, k nám, s ní atd.	Oné skomoleno po §. 7 z onej. Sám, sama, samo skloňujeme po §§. 38, 27.	Té skomoleno po §. 7 z tej.				

Vztažné: který, která, které skloňujeme po „dobrý; vztažné: „jenž, jež, jež“ skloňujeme: jehož, jíž; jemuž, jíž; ježž, jíž, jež; němž, níž; jímž, jíž atd.

Poznámka. Předě náměstkami vtažnými klademe čárku (komma).

Cvičení 40.

Na čím mlatu se mlátí, tomu se zrní vozí. Čí pole, toho i plot. Kleveťnice a čert z téhož příbuzenstva. Bůh s námi, kdo proti nám? Lékaři uzdrav se sám (ukazovací). Dobré s dobrým a zlé samo. /Kdo se dvou břehův drží, oba se s ním snadno utrhnou. Co nás mrzí, to se nás drží, a co jest milo nám, nechce k nám. Lhář jen sám sobě škodí, ať ráno nebo pozdě. S pravdou nám před boha jíti. Smlčel Petr Pavel, to že jsem jim slova nepověděl. Kdo se nestydí za hubu, dostane do ní, nebo přes ni. U nás se panáčku bere za kliku a ne za slovo. U nás žiješ našim bohům se modlí. Matička kašičky nám uvaří. Ach pane panáčku, já vás pěkně prosím, naučte mě otčenáš, já na vojnu musím. Chyť za provázek, tak se k nám dostaneš. Chodíval k nám švarný synek, měl za klobokem rozmarýnek. Zachtělo se matce černohlávka,

ňujeme takto :

p ř i s v o j o v a c í						t á z a c í					
týž	taž	těž	čí	můj	moje(má)	moje(mě)	naš	naše	naše	kdo	co
téhož	tež	téhož	čího	mého	tvé	mého	našeho	" í	" ho	koho	čeho
témuž	tež	témuž	čímu	mému	tvé	tvému	našemu	" í	" mu	komu	čemu
téhož	tonž	těž	čí	mého	tvou	mé	našeho	" i	"	koho	co
				(můj)			(náš)				
témž	tež	témž	čím	mém	mé	mém	našem	" í	" em	kom	čem
týmž	tonž	týmž	čím	mým	mou	mým	" im	" í	" i	kým	čím

n í k

tíž, týž	těž	taž		moji	moje	moje	naši, e	naše	naše			
	týchž				mých			" ich				
	týmž				mým			" im				
těž	tež	taž		mé	mé	má		" e				
	týchž				mých			" ch				
	týmž				mými			" imi				
Staženo po §. 5. z ty-iž, ta-až, to-cž, tomu-jemu atd.	Její, jeji- ho atd. pro rod žen- ský.			Můj, tvůj, svůj. Mého, mému staže- no z mo-jeho, tvo-jeho atd. po §. 5.			Váš, vaše, vaše. Vaší, naši sko- moleno z vašej, na- šej po §. 7.			S před- ložkami : na-č, zač, proč, oč.		

a on se jí zrodil všecek jako jeho hlávka. Co ti platno koření, neumiš-li ním napravovati. Není tak dlouhé niti, by se jí nedovítí. Pošli hloupého a za ním druhého. Kolik se jich tebe bojí, tolik jich o život tvůj stojí. Za moje (mé) žito ještě mě bito. Kdo o kom před tebou, jistě o tobě u jiných za tebou. Jakým kdo jest, v jeho moci, a jak o něm se myslí a mluví, to v cizí. Kdo se sám nehyzdí, nikdo ho nemůže zhyzditi. (Tím řeka není horší, že z ní psi pijou. Ač co s hlupcem ulovíš, ale ne rovně s ním rozdělíš. Až se přestrojíme, i z nás lidé budou. Mnoho té země, z níž hrcové býti mohou, ale málo té z níž zlato berou. Umění chleba nejí, aniž pod ním nohy klesají. Nechtěj žiti sám pro sebe, nezrodil jsi se sám od sebe. (Svět každému mil, ale přijíe se rozloučiti s ním. Svoboda pěkná věc, není na ni v světě klec. Nebude-liš s námi boha, neujdeť nás noha. Dej bože, dobrou zbraň míti, a nikdy jí nepotřebovati. S kým se komu sníti přihodí, také proň (něj) se narodí. Nepluj v studánku, nevíš, kdy z ní zase píti budeš.

Úloha čtyřicátá. Vypište všechny náměstky a povězte, jaké jsou.

chléb Každá šelma svůj cejch má. (Toho slyš, čí chléb
sádló jíš. Nebuď lvem v domě svém. Ví kočka, čí sádló
snědlá. Mlč pane Martine, ať tvá věc nehyne. Každý
pták se drží hejna svého. Každý svou bradu hladí. Co
mého, to vrať a se svým, jak chceš. Každý psík na
svém dvoře nejsměleji štěká. Svůj pán činžovník, slu-
žebník, robotník. Sletěl ptáček bezperák na náš domek
bezlisták. Co ptáček, velebí svůj zobáček. Není můj lov,
není můj zajíc. Nehleď na psa, ale čí pes. Každý ptáček
svým se nosem živí. Jak mluvíš o cizích, uslyšíš také
o svých. Kdo se na svůj rozum spouští, bývá hrdý
a ne moudrý. Pij a bij lidi, by věděli, čí jsi. Svá vlast
každému nejmilejší a mně má. Cizí vidíš pod lesem
a své nevidíš pod nosem. Na čím voze sedíš, toho
píseň zpívej. Ačťe bratr můj, však má rozum svůj.
Kdo po čem dychtí, setkává se s tím. Čím srdce na-
dchnuto, tím ústa jsou naplněna. Při kom není do-
broty, při tom ani spravedlnosti. Nepomůže-li pravda,
nepravda tím méně. Čím kolo u káry horší, tím víc
vrzá. Svrbí jazyk toho, kdo ví co tajného. Zlý neví,
čím se dobrý obchodí. Kdo sobě zlý, komu dobrý?
Stojí, stojí hůlka a na té hůlce kulka a v té kulce
plno kuliček. Co to? (Darmopýšek slove t é ž hrdopýšek.)
Co kdo dobře umí, tím se rád baví. V čem
není skladu, v tom není laďu. Nežertuj s kým jsi ne-
rostl (tím, co škodí a co bolí). Kdo každého drbe, toho
všichni. Čím pokornější, tím jsi líbeznější. Čím oko
napaseš, tím břicha nenasytíš. Nesvěřovat vesla těm,
kteří na vodách nebyli. Najatý voják a sluha potud
zač (za *če*) stojí, pokud tlusto a mokro. Šij široké
rukáv rukávy, budeš mít **več** (v *če*) pomluvy klásti. (Kdo
sám cti nemá, jinému jí nedá. Kdo sám se hoňosí,
v hlavě mnoho nenosí. Kde sama hostina, tam ne-
daleko hladý. Lžeš-li, tedy tak lži, abys sám myslil,
že pravda jest. Milo dělati, kde je čím. Ne každý oráč,
kdo se kleče drží. Jaká otázka, taková odpověď? Ja-
kové pozdravení, takové odtušení. Jaký tatík, taký syn;
jaký komín, taký dým; jaký peň, taký klín; jaká
matka, taká Katka.

Úloha čtyřicátá prvá. Vypište všechny náměstky, před něž
položena čárka.

§. 43. Číslovky takto píšeme a sklo- ňujeme.

1. Z á k l a d n í (kolik?): Jeden, dva (oba), tři,
čtyři (čtyry) — jedenáct, dvanáct, třináct, čtrnáct, patnáct,

6náct, 7náct, 8náct — padesát, šedesát, 7desát, 8desát, devadesát; tisíc, pět tisíc atd.

Poznámka. *náct* vzniklo z *na deset*: jeden *na* deset.

2. Řádo vé (kolikátý?): Prvý (první), druhý, třetí, čtvrtý, pátý — jedenáctý, dvanáctý — dvacátý, třicátý — stý, dvou stý, třístý, pětistý, tisící atd.

Poznámka. Skloňujeme je po „dobrý“ a „lepší“ v §. 27.

3. Druho vé (kolikerý?): Jeden, a, o, jedni, y, a; dvojí, dvoje, trojí, troje, čtvrtý, paterý — patnáctý, dvacaterý, čtyřicaterý, tisícový atd.

Poznámka. „Dvoje“, „troje“ skloňujeme po „moje“ (§. 42); ostatní po §. 27.

4. Náso bn é (kolikonásobný?): (Jednoduchý), dvojnásobný, čtveronásobný atd.

J e d n o t n í k

n. jeden	jedna	jedno							
g. d.	oho	" é	" oho	dvøje	≡dvé	trojĭ	trojĭ	trojĭ	čtvero
d.	omu	" é	" omu	" ho	≡ho	" ho	" ho	" ho	" a
a.	oho, en	" u	" o	" mu	≡emu	" mu	" mu	" mu	" u
v.	" om	" é	" om	" dvé	≡dvé	" ho	" "	" ĭ	" o
l.	om	" ou	" om	" m	≡em	" m	" m	" m	" u
i.	ĭm	" ou	ĭm	" ĭm	≡ym	" m	" "	" m	" em

D v o j n í k

n.	dva	obé	ruce	dvé	uši
g. d.	ou*)	obou	rukou	" ou	" í
d.	ěma	oběma	rukám	" ěma	" ĭm
a.	" a	obé	ruce	" é	" i
v.	" ou	obou	rukou	" ou	" ěch
l.	ou	oběma	rukama	" ěma	" ima
i.	ěma	oběma			

M n o ž n í k

n. jedni, y	jedny	jedna	trĭ***)	čtyřĭ	čtyry	" ĭ	" ĭ	" ĭ
g. d.	" ěch	" ěm	" ĭ	čtyřĭ	čtyr	" ěch	" ěm	" ěch
d.	" ěm	" ěm	" em	" em	" em	" ěm	" ěm	" ěm
a.	" y	" y	" i	" i	" y	" ĭ	" ĭ	" ĭ
v.	" y	" a	" i	" i	" y	" ěch	" ěm	" ěch
l.	" ěch	" ěch	" ech	" ech	" ech	" ěch	" ěm	" ěch
i.	" ěmi	" ěmi	" emi	" emi	" emi	" ěmi	" ěmi	" ěmi

*) Chybné mluvíš: dvoouch, dvooum.

**) Na Opavsku se mluví: tře, čtyře (= tři, čtyři) muži; tři, čtyry voły, buky, ženy, pole.

Poznámka. Po „jeden, jedna, jedno“ skloňujeme všecek, všecka, všecko, všečen, všechna, všechno; veš, vše, vše jsouc přehlasováno zní v ženském rodě: vše, vši, vši, vši, vši, vši.

Poznámka. Dvě, obě, čtvero, patero, málo, mnoho, tolik(o), kolik(o) za podstatná třeba považovati za roven se základními od pěti počínaje, neboť visí na nich genitiv. Neurčitou číslovkou základnou může býti slovo kterékoli v p. Chlouby s pytel a lží s dva. Lepší s náprstek rozumu přirozeného, nežli čber přiučeného.

Cvičení 42.

◀Nechod se vším na trh. ◀Malý jazýček, ale vším tělem vládne. Pokornému telátku ssátí dvojí matku. ◀Opadne jeden květ, nastane jiných pět.◀Ne tolikero smrtí, kolikero utrpení. ◀Výhra a prohra na jedněch saních jezdívají. Trojnásobný provaz nesnadno se přetrhne. Jsou dvojí lidé: jedni, kteří se hněvají, a druzí, kteří na to nic nedbají. Dvou smrtí nebude a jedné minouti nelze.◀Příčinlivému dvojí život. Žáden dvěma metlama mrskán nebud.◀Jeden se postí, druhý se hostí.◀Jedním způsobem se rodíme a tisícerym umíráme.◀Jeden rozum dobrý, ale dva jsou lepší. Kdo v třicátém roce bez rozumu a v čtyřicátém nebohat, tomu nelze čeho se dočekat. Moudřejšímu díl dvojí. Jeden blázen druhdy patero moudrých svádí. Učin mě vševědem, učiním tě boháčem. Dobře tomu kováři, jenž na obě ruce kuje. Vojna je pro jednoho kojná, pro druhého chrt, pro třetího smrt. Pes dvojích vrat mívá hlad.◀Lepší starý sluha nebo pán s desíti vadami známými, nežli nový známý s jednou. Haléř ke haléři a z dvanácti bude groš. ◀Dvojí orání, dvojí chléb, trojí orání, trojí chléb.◀Čtyry nohy bílé, pátá lysina, ten-li kůň dobrý, velká novina.◀Kolik bylo mladátek? ◀Čtyři tisíce, čtyry sta, čtyřicet čtyry. ◀Dříve dvě ruce s vozu shodí, než deset naloží. Dal jsi (oběma) rukama, vyběhej (oběma) nohama. Svobodná mysl jediná člověka rozkoš. Nemoc má stero cest do těla a tři z těla: horem, dolem a koží. Moje a tvoje všecek svět mate to dvoje. Devateré řemeslo, desátá žebrota.◀Stojí dub, na tom dubě dvanáct větví, na každé větví po čtyrech hnízdech; v každém hnízde po sedni vajíčkách. Co to? V nouzi přítel snadno padesát na lot se vejde. Desetkrát měř a jednou řež. Desátá vina se kárá.◀První vina omyl, druhá návyk, třetí zatvrzelost. Trest puštěn na jednoho, strach na všechny.◀Mnoho je ve světě očí. Psi třicátek vlčí právo. Do třetice všeho dobrého. Chudému i dva česká*) hromádka hezká.

Úloha čtyřicátá druhá. Vypište všecky číslovky a povězte, jaké jsou.

*) Dvojnjk.

Příslovky, předložky a spojky.

§. 44. Některé příslovky, předložky a spojky dlouhíme.

A) Příslovky jsou :

1. místní: kde, kdesi, leckde, doma, domů, dolů, nikde, tady, tu, zde, někam, kudy, odkud, odevšad, zpátky=zpět, vstříc (e).
2. časové: brzy, kdy, nyní (nyně), dnes, zítra (stuhou ze zítřa), někdy, nikdy, mnohdy, pak, právě, příště (příšedše), dávno, zároveň.
3. z p ř í s o b o v é: jak, tak, onak, opak; skoro, brzo, vysoko, málo, velmi, zajisté, stěží a j.
4. p ř í č i n n é: proč, pročež, proto.

Příslovky vznikají z přídavných viz §§. 38, 41, náměstek a podstatných, protože by tuto o nich ani řeči nemělo býti.

(Genetivy jsou: do cela, čista, do syta, za živa, dosti (do syti), zítra, svrchu, do konce, bez-děky, domov=domů, dolův=dolů, doma, večera; akkusativy: mnoho, málo; kousek, ráno, večer, dnes (den-si), letos (let-se), naposled, napořád, napříč, vstříc, vůkol (v okolí), v stříc; lokále: po tichu, po slovansku, česku; dole, loni, v ně, kole; instrumentále: málem, mnohem, skokem, honem, s těží = s těžkem, náhodou; množníky: panský, česky, pěšky; skoky atd.)

O komparativech příslovkových viz §. 41.

B) Předložky v á ž e m e

s g e n e t i v e m: bez, do, u, ze=z; dle=podle, blízko, kromě, místo, vůkol, níže, výše.

s d a t i v e m: ke=ku=k, proti; k vůli, vstříc.

s a k k u s a t i v e m: ob, pro, přes, skrze; mimo.

s l o k á l e m: při.

s a k k u s a t i v e m i l o k á l e m: o, v=ve, na, po.

s a k k u s a t i v e m a i n s t r u m e n t á l e m: nad, pod, před; mezi.

s g e n e t i v e m, a k k u s. a i n s t r.: s, za.

Poznámka. Předložky tuto vypsané ne vše jsou právě a vlastní, neboť mnohé jsou z podstatných a přídavných utvořeny: vůkol=v okolí, (srv. moravskou k o l e), místo (akkus.*); k vůli; v -- střici, mezi (střice, mezi) jsou akkusativy; blízko (akkus.); po níže, výše, jakož vůbec po všech komparativech klademe genitiv srovnávací.

*) „Dvakrát místo jsme to prohlíželi“, moravsky.

C) Spojky souřadné jsou:

slučovací: i, a; také, též; nejen, netoliko;
- dále (= více), konečně, naposledy, posléze,
pak, nejprve; a to, totiž; ať — ať, i — i,
ani — ani, buď — buď, tu — tu, brzo —
brzo, leč — leč; jak — tak, nejen — ale.

odporovací: a, ale, však, než, né (nébrž,
nýbrž), předce a j.

příčinné: neb, neboť, bo, proto, pročež, tedy,
tudíž a j.

Spojky podřadné jsou:

místné a časové: kde, kam, kudy, odkud,
až, co, když, než, pokud, sotva.

způsobové: čím — tím, jak, pokudž a j.

příčinné: že, proto, poněvadž, jelikož, ješto.

výminečné: -li, zdali, pakli; by, byť.

přípouštěcí: ač, jakokoli, leč, by, byť.

účelné: aby, by.

Poznámka. Jak přede spojkami příčinnými a odporovacími přede všemi podřadnými klademe čárku. Tak též činíme náměstky vztažnými: který, která, které, jenž, jež, o.

Cvičení 43.

Mysl projde všudy. Vtipu třeba časem, rozumu
ky. Ztěžka jiným rozum spraví, kdo se sám
m neustaví. Všemmu konec kromě závisti. Přiliš
to ztěží mnoho pomáhá. Nechval kmotře hodův, půjdu
nich přijdeš domů. Hosti na míli vstříc. Co se
uvaří, má se doma snísti. Žert druhdy za pravdu
Co přiliš, to mnoho. Když se ti hry nejvíce chce,
přestaň. I pes nehned ukousne, vldně-li pro-
fš. Kde dva mluví, tam třetí nepřistupuj. Co
žk, to nevďek. Kde služba, tu i výslužka. Jak se
zavdává, tak mu připíjí. Na hubu mnohého dost,
skutek utekl. Buď hostem dotud, dokud svatba
Až je daleko, chodí se lehko (za milým přítelem). přítel
nky se brzo vsaří, ale nehned ovoce dadi. Štěně
takt od psův slyší. Jak chodí starý rak i mladý
čí tak. Mladého raka starý trestal, že leze na-
; neukázal mu lépe jak, i lezou po dnes oba tak. ukázati
jehlička, tudy i nitka. Mladý strůmek, kam
š ohneš. Třebať bratři spolu nevaří, předce spolu
Pokud chodíš, potud se hodíš. Novější vždy

lepší. Kdo mnoho mluví, lže anebo se chlubí. Nehleď na řeč, ale na věc. Nevíš co stojí mezi anděly a čerty? Žerty. Pro žert se nehněvej, ani na sobě znáti dej. Dobrý přítel za boha. Laskavé slovo lepší než měkký koláč. Nezabolí jazyk od dobrého slova. Když ruka ruku myje, obě bývají bílé. Na tvrdý špalek tvrdý klín. Jak se do lesa volá, tak se z lesa ozývá. Proto vlčka vtípiti pálíti bijí, aby se starý vtípil. Kleveta jak uhel; nespálí-li, aspoň ušpiní. Lidských řečí nevaž sobě, pakli ctnost a rozum v tobě. Chceš-li moudrým mužem slouti, dej řečem mimo se plouti. Pes štěká, ale měsíc neraní. Pes neumí než hařati. Kdo sliby živ, zbohatne-li bude

§. 45. S I o -

I.	{	nés - ti	u	eš	c	eme	ete	ou	—	me	te	a
		bí - ti	j-u	j-eš	j-e	j-eme	j-ete	j-í	j	j-me	j-te	j-e
II.	{	mi - n - outi	u	eš	e	cme	ete	ou	—	me	te	a
		pad - n - outi	"	"	"	"	"	"	i	ěme	ěte	"
III.	{	um - ěti	ím	íš	í	íme	íte	ějí	ě-j	ějme	ějte	ěje
		hoř - ěti	"	"	"	"	"	í	—	me	te	e
IV.		vod - íti	"	"	"	"	"	"	—	"	"	"
V.	{	vol - ati	ám	áš	á	áme	áte	ají	ej	ej-me	ej-te	aje
		cház - ěti	ím	íš	í	íme	íte	ějí	ej	"	"	eje
VI.		kup - ovati	u-ju	eš	e	eme	ete	ují	u-j	uj, me	uj-te	uje
		Infinitiv	1	2	3	1	2	3		Imperativ		

1. **Poznámka.** Hláskou *j* přehlasována 3 osoba množná: bijou, umějou, volajou, cházejou, kupujou — bijí, umějí, volají, cházejí, kupují. Podobně přehlasovány přechodníky: bija, bijúc, bijúce; uměja, umějúce, umějúce; hořa, hořúc, hořúce atd. — bije, bijíce, bijíce, umějíce, volaje, kupující. Slovesa páté třídy různí se přehláskou: cházám, cházáš atd. — přehlasováno v cházém, cházěš a konččně moucheno v cházím, íte atd.

2. **Poznámka.** Dlouhé *í*, *á* sloves III., IV. a V. vzniklo stulou (§. 5.) umějn, uměješ, uměje umějeme, umějete, umějí = umím, umíš, umí, umíme, umíte, umějí. Volaju, volaješ, volaje, volajeme volajete, volají = volám, voláš, volá, voláme, voláte, volají.

div. Na sliby může každý bohat býti. Sám sedím, ač tu hostí dost. K vůli hostu konec postu. Od dobrého souseda hraditi se netřeba. Kde kázeň, tu stud a bázeň. Křůň o dlouhých otěžích rád z koleje vyskakuje. Krkavec ani sova nevysedí holubic. Orel orla plodí, a (= ale) sova sovu rodí. Proto má kovář kleště, aby se nezžehl. Nedaleko od stromu jablka padají. Požehnání rodičův na vodě neutone, v ohni neshoří. Není přítelíčka nad tatíčka. Ačťe i štíře od srdce je.

může

kázeň
bázeň

Úloha čtyřicátá třetí. Vypište všechny příslovky, všechny spojky a všechny předložky.

v e s o.

ouc	ouce	—	ši	še	l, la, lo	en, a, o	nes
j-íc	j-íce	v	vši	vše	l, la, lo	t, a, o	bi, bij
ouc	ouce	uv	uvši	uvše	ul, a, o	ut, a, o	min, minu
"	"	—	ši	še	l, la, lo	en, a, o	padn, pad
ějíc	ějíce	čv	čvši	čvše	ěl, la, lo	ěn, a, o	umě, uměj
íc	íce	ev	evši	evše	el, la, lo	eu, a, o	hoři, hoře
"	"	iv	ivši	ivši	il, a, o	en, a, o	vodi
ájíc	ájíce	av	avši	avše	el, a, o	áu, a, o	vola, volaj
ejíci	ejíce	ve	evši	evše	al, a, o	en, a, o	cháze, cházej
ujíci	ujíce	ovav	ovavši	ovavše	oval, a	ován, a o	kupu, kupova
Přechodníky					Příčestí		kmeny

3. Poznámka. Příčestí trpné V. a VI. pro stuhu dlouženo volajen, volajena, volajeno; kupovajen, kupovajena — volán, volána, voláno; kupován, ána, áno. Odtud také střední podstatná v áni dloužime (viz § 5.)

D o d a t k y.

K třídě I. 1. Slovesa ukončena v hrdelnice h, k, časujeme: mohu, (móž-ěš) můžeš, může, můžeme, můžete mohou; mohl, a, o; moh, šc, ši; mož-en, a, o; Imperativ: pomoz (moh-i), pomozte. Tak časujeme částečně: žehu, vrhu: „žehl“, „žžen“ (= žežen); „vrz“,

vrzte; „vrci“ (vrhti); „vržen“. Žehnu, vrhnu až po II. časováno v přičestích se shodují se slovesy I. třídy.

Peku, vleku, teku, řeku tluku časujeme jako mohu, při čemž se hrdelnice takto mění:

Přede hláskou **e**:

h — *š*: můžeš, možen

h — *č*: pečeš, pečen

Přede hláskou **i**:

h — *z*: pomoz, pomozte, vrzte

h — *o*: tec, tecte; roi, reete.

Před **ti**:

mohti — moci, pekti —

péci, vlekti — vléci, řekti, — říci.

2. Slovesa: tuu, pnu, čnu, žnu, klnu; jmu mají formy nepravidelné*): tiati, piati, čati, žati, klati, jati; řal, pial, řal, řal, řal, řal; řat, řat, řat, řat, řat; řav, řav, řav, řav, řav atd. Kdekoli *a* těchto forem v *i* přechází, dlužno je dloužiti: títi, číti atd.

Slovesa II. třídy různí se v rozkazovacím způsobě, v přechodníku minulém a přičestích.

Slovesa: vi-nu, ma-nu, ři-nu, su-nu, majíce kmen otevřený po „mí-nouti“ časujeme. Sem také patří až se kmenem zdanlivě jen otevřeným: hnouti, hynouti, usnouti, tonouti, kanouti, klenouti, kynouti, lnouti, trnouti (heb - hyb - usep - top - kap - klep - kyv - lip - trp - nouti).

Po vzore „pač-nu“ časujem slovesa se kmenem zavřeným: trh-nu, drh-nu, vrh-nu, tk-nu, mk-nu, dch-nu, tisk-nu atd.

Poznámka. Před hláskou *e* (v přičestí trpném) měněno souhlásky takto: *h* — tržen, držen, vržen; *ch* — na-dšen, *h* — zam-čen, dot-čen; *sh* — tiščen atd.

Slovesa III. V třetí osobě množné mají *ějí*, jež v rozkazovacím způsobě *ěj*, *ej* dostávají. Jsou to slovesa z přídavných a podstatných utvořená: bohatější, bujnější, hubenější, kamenější, zelenější (zelenají), žlutější (žlutají), němější, pitomější, hloupější, rezovatější atd.

Sloveso IV. v přičestí trpném mění *d - z*, *t - c*: hrad - hrazen, plod - plozen, rod - rozen, plat - placen, mlat - mlácen, pocen atd. Sem hledí také slovesa: chcu, chceš, chce, řehocu, řehoceš atd. mor. vizu, víceš atd.

Slovesa V. třídy. Do V. třídy přeskakují některá slovesa čtvrté třídy: skákati, lámati, plakati - skáču, lámu, pláču.

*) Snadno však vysvětlené ze zaniklého *e* t~~h~~n-ti=~~e~~ti=~~e~~tati.
Viz §. 14, B.

Cvičení 44.

§. 46. Třetí osoba množná; přičeští trpné.

Poznámka. Jako přídavné výrokem stojí neurčito, tak též přechodníky a přičeští.

Přej hlavo a bude ti práno (přijáno). Trp hlavo, na to jsi z kostí ukuta. Stud prodán, život zmrhán. Rovně kováno brzo sbroušeno. Kdo koupí, bude mít, kdo ukradne, bude bit. Při kom pravda, odpoly má vyhráno. Bláznů zákon nepsán. Co je psáno, má býti dáno. Žáden dvěma metlama mrskán nebud. Kdo bije, bývá bit. I kozí srst k stánku obětováno. Ta myška již lapena, s kterou kočka pohrává. Kdo se zlým obcuje, za takového držán bude. Za moje žito ještě mě bito. Ptáci nešejí ani oří, a předce syti žijí. Není tak hrozný čert, jak ho malují. Nedostatky okazují, jak málo lidé potřebují. Když se jedna hus napije, pijí jiné všecky. Co komu souzeno, koněm neobjede. Co vypito, to vylito. Komu není shůry dáno, v apatyce nekoupí. Dluh odbytý hlava zmyta. Znameuán jest, střež se ho. Po peří pták poznán bývá. Lépe jest býti zbitu, než do smrti ubitu. Pečeť platí, byť v listu nic psáno nebylo. Hosté pozváni, postele ustlány. Všickni popráni, noha jich neušlo. (Neznámost*) činí nemilost.

Poznámka. Určité přičeští V. třídy zkracuje **á**: šlapán, ána, áno — šlapauý, šlapaná, šlapané.

Červ šlapauý se svíjí. Muoho povolanych, ale málo vyvolených. Neznámý host není radost. Na hody nezvaný bývá u dveří častován.

Úloha čtyřicátá čtvrtá. Vypište všechna přičeští a povězte, proč koncovka dlouhá nebo krátká.

§. 47. Z přechodníkův a přičeští tvoříme přídavná jména slovesná a podstatná jména slovesná.

Příklady: z byl, byla, bylo; přídavné: starobylý, á, é; starobylost.

„ byv, byvší, byvše; přídavné: byvší, í, í (po „lepší“).

„ byt, a, o; přídavné: od-bytý, á, é („po dobrý“); podstatné: bytosť; živobyť (po „zelí“ §. 32).

„ buda, budouc, budouce; přídavné: budoucí.

*) Znáni, a, o je trpné přičeští přítomné: ze „znajem“ stahou vzniklé.

Cvičení 45.

«Opilému i moře po koleno. Rozecpalé břicho nepůsobí bystrého vtípu. «I pod ošumělým kloboukem moudrá hlava bývá. Umělý plavec neutone. (Zdechlého lva snadno za bradu škrubati. Vychouzlému prasátku i o žních zima. «Opilý se prospí, ale blázen nikdy. Jest malý, ale zralý. Lenivého se došleš, ospalého dobudíš, ale mrtvého se nedovoláš. Zpronevěřilému nevěř. V tučném těle hubený mozek. Hřích zamýšlený šmakuje a spáchaný katuje. Neučená hlava na knězstvo se nesvětí. (Mnoho povolanych, ale málo vyvolených. (Věc bohem souzená nemíjí. (Darovanému koni na zuby se nedívej. (Nic není skrytého, aby nebylo zjevného. (Kdo chce uhlazeným býti, musí něco zkusiti. (Jistší pták na talíři pečený, nežli dva u povětří vznešení. (Uzda pozlacená nečiní koně lepšího. Nespořádanému člověku nelze dojíti šťastného věku. (Ostýchavost nepřítel živnosti a zmužilosti. (Časté počínání časté odpočívání. Naše je myšlení. Penězům svědčí počítání (viz §. 17). (Na vše kýčání pozdravu se nedoříkáš a od blázna prospěchu se nedočkáš. (Závistník tupič a ze cti lupič. Zahalečům vždycky neděle. (Povaleč a opilce po prázdné chodí komoře. (Nebylo by zloděje, by nebylo přijímačův (skryvačův). Kým nepohneš bukem, toho strč podávákem. (Povolující s činícím jednostejnou odplatu berou. (Spícího psa nemáš buditi. (Dva křesací kameny jiskry dělají. (Běda jedoucímu, běda i vedoucímu. (Ovce neposlouchající pastýře kořist vlku. (Marnotratník je žebrák budoucí (budoucný). (Chťícímu není nic za těžko, nechtícímu všecko.

Úloha čtyřicátá pátá. Vypište všechna slovesná jmena přídatná a podstatná, a povězte z kterého tvaru slovesného jsou vedena.

§. 48. **Když slovesa do páté třídy převádíme, dlužíme a stupňujeme kmenovou samohlásku.**

1. Dloužení.

dal, dá-v-ati	ply-nu, vzply-v-ati	pě-ju, z-pí-v-ati
znal, zná-v-ati	my-ju, u-mý-v-ati	smě-ju, u-smí-v-ati
zral, zrá-v-ati	kry-ju, po-kry-v-ati	dě-ju, na-dí-v-ati
vi-ju, za-ví-j-eti	byl, odbý-v-ati	děl, přez-dí-v-ati
pi-ju, po-pí-j-eti	ky-nu, ký-v-ati	vě-ju, ví-v-ati
ší-ju, po-ší-v-ati	ry-ju, rý-v-ati	sě-ju, za-sí-v-ati
mi-nouti, mí-j-eti	hře-ju, za-hří-v-ati	lě-ju, na-lí-v-ati
či-nu, odpo-čí-v-ati	spě-ju, do-spí-v-ati	(zč-ju), zí-v-ati

hovč-ti, shoví-v-ati
okře-ju, okří-v-ati
(O těchto slovesech viz
cvičení 12., 13., 14.).

valiti, váleti
kladu, nakládati
— váhati
strasť, strádati
— kousati
puditi, vzpouzeti
buditi, obouzeti
stupeň, stoupati
náruživý, rouhati
lusk, louskati

beru, nabíratí
peru, napíratí

deru, dodíratí
žeru, sežírati
stelu, postílati
melu, mílati
vru, zavíratí
mru, umíratí
pru, upíratí
stru, stíratí
zřím, pozíratí

—
pnu, napínati
tnu, stínati
žnu, sežínati
čnu, činati
khu, klínati
jnu, najínati
umím, vz-po-mínati
mihnu, mízeti

stihnu, stíhati
vidím, vídatí
skřípec, skřípati
(liz), lízati
stříknu, stříkati
pšu, písati
— míšeti
pobídnú, pobízeti
pletu, splétati
lehnu, naléhati
naleznú, nalézati
pohlednu, pohlédati
metu, zamétati
pletu, splítati
hlednu, pohlídati
metu, zamítati
teku, utíkati
cpu, zacípati
řeknu, zaříkati.

2. Stupňování.

hřebu
(klenu)
lehnu
(lemeš)
nesu
teplý
topati
teku
ženu
šedše
řeknu
vedu
vezu
(bednu) pobídnú
(zveněti=zníti)
beru
(mek)
(řeb)
(meh)
(šev)
(ven)
(tver)
(hřez)
(žed)
(křek)
(šep)

hrob
kloním
položím
lomím
nosím
topím
topím
točím
honím
chodím
rok
vodím
vozím
bodnu
zvouím
vý-bor
močím
robím
mohu
nový
voním
tvořím
hrozím
hodím
kročím
chopím

hrábatí
skláněti
poláhati
lámati
roznášeti
vytápěti
potápěti
otáčeti
vyháněti
vycházeti
ráčeti (?)
obváděti
rozvázeti
pobádati
vyzváněti
vy-báratí (mor.)
omáčeti
za-rábíat (op.)
vz-máhati
od-návíat (op.)
za-váněti
s-tvářat (op.)
vy-hrážat (op.)
vy-házeti
vykráčeti
chápati

(řest)	o-chromím rostu	chrámati vzrůstati
piju	opojím	napáj-eti
odpo-čí-nu	koj-ím	ukáj-at (op.)
ži-ju	hoj-ím	háj-iti
(stři-ju)	strojím	vystráj-at (op.)
(kři)	krojím	s-kráj-eti
(bi)	boj-ím	(obáj-ati)=obávati
(sti)	stoj-ím	(postáj-ati)=stáv-ati
my-ju	(mov)	umáv-ati se (mor.)
sly-nu	slov-o	sláv-a.

Cvičení 46.

Kdo se na svůj rozum spouští, bývá hrdý, ne moudrý. Pyšnému chlapu hvězda za uchem vychází a za uchem *za*-padá. Ostříhej čest z mládí a zdraví pod starost. Před ctihodným snímej a hrdého si nevšímej. Jedna čest druhou stíhá. Kde jednou smetiště, lidé ještě více naházejí. Pověst po uších lidských lítá. Oheň se rozmáhá, pověst se roznáší. O dalekých věcech vysoko se smýšlí. Zvučny bubny za horami a k nám přicházejí jako úborcky. Závist ujímá, ale moci nemá. Železo rez sežírá a závistník od závisti umírá. Strpení přináší spasení. Kámen v ohni se puká a vosk roztápí. Čelem zdi nevyrážej. Snadno tomu hrátí, kdo rád skáče. Kdo se hněvá, nechť se válí, však ho p. b. nepochválí. Nedobře si počíná, kdo zlé připomíná. Kdo každého poslouchá, zle činí, a kdo nikoho, ještě hůře. Udatný se mnoho nerozmýšlí. Kdo si srdce dodává, s štěstím se setkává. Smělcova máti nejdříve zapláče. Kdo na moři býval, ten i strach vídal. Zajíc lapky líže. Kdo chodí, nachází. Počení ptáci nelítají do huby. Pán bůh dává požehnání, ale sám do chleva nevhání. Bolí hrdlo, zpívat darmo. Čím více se přikládá, tím více hoří. Kdo rukama med míchá, prsty obléže. Oči se dívají a ruce dělají. Boha zývej a ruk přikládej. Vítej slunce s modlitbou v ústech a s prací v rukou. Bůh praví: pomáhej si sám, pomohu i já. Co činiti máš, tím neodkládej. Na kolo mlýnské netřeba moře pouštětí. Nůž, kterým se pořád krájí, nerzaví.

Úloha čtyřicátá šestá. Vypište všechna slovesa dloužená a stupňovaná.

Cvičení 47.

Rez se železa pilník stírá. Švec dokud jedné boty neušije, druhé nezačíná. Den začíná vlastovička, večer končí zpěv slavíčka. Napřed pracuj, potom požívej.

Práce nebývá kráva; jenom zrovna přihlížej. Pop na z a h á l c e*) i kozlata křtívá (zaháleti). Kdo z rána polhá, na večer pobíhá. Lenochu nejlépe domlouvati dubovými slovy. Pobízej lancucha ode hřbeta do ucha. Kde jedí, tam jez, kde dělají, jdi pryč, nepřekázej. Jísti a pítí je půl života, za kamny se váletí, celý. Kdo naložil do břicha, rád se jazykem potýká. Kdo dopívá, k zisku mu nebývá. Kdo všem za zdraví připíjí, sám svoje zapíjí. Kdo sklenice dopívá, věku nedožívá. První vyhrání z kapsy vyhání. Zahradník sází, zloděj ovoce sráží. Malé zloděje věšej a veliké pouštějí. Vyzvědače ubíhej a tlachače odbývej. Na obce ukládají a panství okrádají. Uměj strádati, nebudeš strádati. V neštěstí se rozum poznává. Štěstí rozum odnímá, neštěstí přidává. Těžko člověku v štěstí nezpýchati. Kdo štěstím oplývá, paměť tratí. Blázen, kdo štěstí věří a před nuzným zavírá dveří. Prška po kapkách začíná. Neštěstí na koni přijíždí a pěšky odchází. V štěstí mnoho přátel bývá, a v nehodách i svoji se opouštějí. Jedna nevole mnoho jiných přináší. Snáze neštěstí trpělivě snášeti, nežli ve štěstí se nepodnášeti.

Úloha čtyřicátá sedmá. Učiňte jako úlohu minulou.

Cvičení 48.

Škoda i hloupému někdy oči otvírá. V štěstí nedoufej a v neštěstí nezoufej. Koho se neštěstí chopilo, ten i nos utíraje palec si vymkne. Jak kdo si postílá, tak spí. Peníze jsou i v ošumělém měšci vítány. Předvídaná střela méně škodí. Za peníze flinta střílí. Čím více statku máme, tím více ho žádáme (e). Kde plno, snáze nalévatí. Snadno za křovím stříletí. Veliké ryby malé požirají. Snadno si vybíratí, když je v čem. Kde člověk nemáhá, tam bůh pomáhá. V boha doufej a sám foukej. Bůh tudy povstává, kde lidská pomoc ustává. Bůh vybírá a člověk sbírá. Lépe zpívati, nežli klívati. Čím srdce přeplněno, tím ústa přetékaají. Říkaje amen čerta nezapadíš. Kde hříšníkův mnoho, těžko kárat (***) koho. Přátelské služby si připomínej, křivdy zapomínej. Král veliký pán a lopatou cukru nejídá. Panské chyby každý zamlouvá. Železo rez szírá a srdce hoře svírá. I bez pepře doráží k srdci. Z cizí kůže dobře široký řemen krájeti. Nepřilívej louže k blátu. Mrtvému koni pozdě oves opálati. Ranní ptáček zobáček protírá a pozdní oči prodírá. Jak se koule otáčí, tak světa

*) Srv. tázati - otázka, obáliti - obálka.

**) Tato slovesa přeskakují do V ze IV. Pán b. káre licho-
táře op., koupu, vážu, hvíždū, pláču, skáču, píšu, lámu,
štipu, kážu, obápu atd.

losy sedají. Dej bože všechno uměti, ale ne všechno zkoušet. Co hloupý zaváže, moudrý ne brzo rozváže.**)
Blázen píská, blázen hrá, a kdo se naň dívá, sám rozumu nemá. Zle koní, kolem něhož osli hýkají. Domům a statkům se léta čítají a moudrý člověk vždy jest mlád. Dle šatu vítají, dle rozumu provázejí. Přijímej cizí zdání a drž se svého uznání. Sráží pyšným rána rohy. Počítej vojáku rány a ty pastucho berany.

Úloha čtyřicátá osmá. Učiňte, jako úlohu minulou.

Ovčeni 49.

Kavka, by se na sněhu válela, nezbělí. Snadno v pustém lese hvízdati.**)
Kdo co neviděl, neumí to dobře malovati, kdo co nezkusil, neumí o tom povídati. Všecko se na něm otvírá i zavírá. Vítej pravdo (pravíme lháři, když pravdu pověděl). I dobrý časem pláče**)
a zlý skáče.**)
Každý rád na svůj mlýn nahání vody. Pravda na světlo vychází, faleš do tmy zachází. Anděl v pravdě pomáhá a v nepravdě nohy podráží. Bodejž toho nikde více neslycháno, že národní krví kopí obličíváno. Příliš sladká omáčka brzy se vymáčí. Kdo hrozí, vystříhá. Z nehezkých rukou nehádej. Štípají komáři do času. Kdo dluh dluhem platí, klín klínem vyráží. Nepláče statku opláče. Kdo dluhy splácí, tomu statek roste. Nescházejí se hory s horami, ale lidé s lidmi. Jak tě vidí, tak tě píše.**)
Tichá voda břehy podmílá, prudká před se běží. Cizím krovem nehýbej. Cizí proso oháníš a tvé vrabci zobou. Nech kobyla hlavu si láne,**)
že má velkou: co nám do toho? Kdo odkládá, míti nechce. Cvik cviku uhýbá. Nemůže-li kovati, ale pomáhá dýmati. Sladkosti se nedobírej až do hořkosti. Kdo sladko jídá, nesladko spává. Komu včela za uchem lítá, ten se omítá. Kdo nemáš zbroje, míjej boje. Moc s mocí ráda se potýká. Napitá blecha méně štípe.**)
Kdo se stříbrnými kopími potýká, ten vyhrává. Když ččetek nevidati,**)
hotov se na tuhou zimu. Moha užiti pokoje neobláče se do zbroje.

Úloha čtyřicátá devátá. Učiňte jak minule.

Ovčeni 50.

Strom se podpírá o strom a člověk o člověka.
krásný Na krásném pazderí rádi psi léhají. Kdo neprokáže,**)
nebéře. Kdo čeho hledá, snadno nalézá. Smrt nevybírá, béře napořád. Sádlo vždy vzplývá. Nepřilévej horkého víno k teplému, nedávej vína mladému. Pivo mladé čep vyráží. Čeho se chápe**)
opat, toho i mniši. Začata

**) Viz pod čarou na str. 69.

mrskáme a žákům (velikým) odpouštíme. Omyl za faleš se nepokládá. Nedávají rohule, ale mnohule. Kdo v dešti seje, za sucha sklízí. Až mně dáš jíst, teprve mně pískej. Matčina modlitba z mořského dna vynímá. Raději s moudrými plakati.*) nežli s bláznem zpívati. Panské spaní, žebračí snídání. Přihývání věku, ubývání života. Časté počínání, časté odpočívání. Týraná příliš trpělivost měnívá se v popudlivost. Předvídaná střela méně škodí. Hřích zamýšlený šmakuje a spáchaný katuje. Nespořádanému člověku nelze dožítí šťastného věku. Medvěd nevázaný netancuje. Buď všímavý, ale ne zvědavý. Bratři snášeliví, veliké divy. Skřípavý strom děle v lese stává. Kámen často se hýbající (hýbaný, hýbavý) neobroste mechem. Bůh na začínajícího (hledí). Kým nepolmeš brkem, toho strč poddávákem. Příliš sladká omáčka brzo se vymáčí. Mladík a psík nedělá si mnoho ze zacházky. Aby nápotom nehrěšil, odpouští se na srážku. Huba malá dírka, ale velká sžírka. Cesta životem není procházka polem. Častá dohlídka**) pohání práci.

1. Poznámka. Imperativy slov oněch, jež ze IV do V přeskakují zkracujeme se slovesy IV dlouhými: Čest hloupému prokaž, kde má sednout, ukaž. Tak také: kař, važ, hvižď, plač, skač, piš, lam, štip, chap se.

2. Poznámka. Slovesa do V ze IV převedená, byla-li krátká, dloužíme: naopak krátíme: myslím — s-mýšleti, pudím vypouzím, budím obouzím, odpustím — odpouštím; (vidím) — vídati, zkusím — zkoušeti; luštím — louskati; zkusiti — zkoušeti; raziti — porážeti; obrátiti (vrátiti) — obracetí (vracetí); kroutí — (vykrucá) vykruceti.

Úloha padesátá. Vyhledejte ze všech cvičení, která slovesa přeskakují z páté třídy do čtvrté.

§. 49. Některá slovesa IV třídy dloužíme.

Cvičení 51.

Na strom nachýlený i kozy skáčí. Dobrý čím povýšenější, tím lidu milejší. Komu štěstí slouží (sluha), o ničem netouží. Koho bůh chrání, toho zbraň neraní. Štěstí se trousí (trus), neštěstí sype. Ne každému štěstí dlouho slouží. Co jeden hloupý koupí, ani sto rozumných neprodá. Pohádky babské a bláznů i ty se líbí/

blázen
bláznivý
blázniti

*) Krátka jsou: zvykam, odvykám, ty-k-ám („ty“), avšak do-tykati, hledám, lekám, hekám, starám, polykám.

**) Takových slov více je: ohláška, zanáška, přednáška, vytáčky, přetvářka, omítka, pobídka, obžínky, důmínka, sbírka, zažírka, potírka, dodírky, obálka, zahálka, narážka, pohádky atd. (Kolik tato věc visí na §. 29, nechceme rozhodovati.)

soud
krátký
krátiti

Posad blázna vysoko, bude nohama klátiti. Vyjel tele-
tem; volen se vrátil. Napověz moudrému, dovrtí se
všemu. O nemožných věcech mysliti, samoděk se šáliti.
Mysl soudí, zvůle volí. Člověk mluví, p. b. mění. K pe-
něžům celý svět obrácen. Smělého p. b. nezkrátí
a opilý čert sem tam klátí. Přítel zkušený *) a meč
broušený v potřebách každý je peněz hoden. Nelhas,
když tě nepálí. Křň se nechválí srstí, ale rychlostí.
Kdo nemá chuti, snadno vykrouť. Těžkost ustoupí,
když vůle přistoupí. Bez chuti ani provázka neukrouť.
Našel a neohlásil, jak by odcizil. Mladost výší, starost
hrbí. Kradené-li koupíš, svou kapsu oloupíš. Dobře jest
za dveřmi se brániti. Na své klisně, kudy ráčím, tady
skáči. Strnádká když vábí, semínka slibují. Jednomu se
krupí (kroupy), druhému mele. Zle každé dílo sprá-
veno, když osla za správce voleno.***) Blázen blázna
neporazí (neporazí V), buď ti mladý nebo starý. Kde
ocas tvořidlo, tam hlava močidlo.

I m p e r a t i v. Když budeš v nebi, netrus na
nás. Kup***) se břeba drže. Bohu služ, svatých ne-
hněvej. Mlať, dokud se mlátí, a mluv, dokud poslou-
chají. Svě přátely množ a otcovských si važ. Přitele
tajně napomínej a zjevně chval. Ani sám se chval, ani
sám se haň. Nevyšete sami sebe.

Poznámka. Podobněž: loupiti - lup, koupiti - kup, krou-
titi - kruť.

Úloha padesátá prvá. Vypište sobě slovesa čtvrté třídy
dloužená.

§. 50. **Blouhě á kmenové.**

báje - bajka, bájeti - baječ.	Cáchy - cašský.
bába - babka, babizna.	cárevič, cár = car - carství,
bábový, bábovka.	carský.
báně - baňka - banitý.	čáka.
báseň - básni - básník.	čáp, čápě - čapátko, čapatý.
bázeň - bázlivý - bázlivec.	čáry; čára - čarou,
blána, blánový - blanou, blan,	čárka, čárkový, čárkovati.
blanní, blaněný.	část, částice (?), částečka -
blázen - blázniti.	často.
brána - bran, branka, obraná.	Čáslav.
brániti - braň, branič, za-	čbán, čbánový - čbánek.
braniti.	dábel, -ský, -stvi.
brázda, brázd, brázdový.	dálo se (= dělo se), událost.

*) Zkonšeti V, zkusiti IV.

**) Akkusativ po trpném (!) slovese.

***) Koupu - koupati.

- dáma, -ský.
 Dán - danský.
 dáseň, -ový.
 dávití - davidlo.
 dávno, dávný.
 dláto, dlátko - ový,
 dlážditi - dlažba,
 dlaždič, dlažka.
 dráb - drabovati.
 dráha, -ový; drahou, dražka,
 nádraží.
 drápám = drapám.
 drápy - draplavý.
 drát, drátový, drátemík,
 drátovati = dratovati, dratva.
 fládr; fáč, fáček.
 háb - habedí.
 hádati - hadač.
 hádka.
 háj, hájina, hájek, hájový.
 hájiti - haj; obháje, ob-
 hajovati.
 hajný, hajitel, hajeti.
 háky, -ový, hákovati.
 hana, hanlivý - hánce, hánka.
 hedváb.
 hlas - hlásati, hlásal - hlasatel.
 hlásiti, (hlas, hlas), hlasitel.
 hláska, -ový, hláskovací.
 hnát, hnátek, -ový.
 hrábě - hrabí, (hrabě = graf).
 hrád (kroupy) - hrad (králov).
 hrach = hrách - brachu.
 brázda = brazda.
 chládek - chladiti.
 chláchol, -iti.
 chrám, -ový.
 chrápati - chrapětí.
 chrániti (chraň) - schrana,
 ochrana.
 chvála - pochvala, chváliti -
 chval, chvalba.
 jádro, -ový, -itý - jadrný.
 jána, -ový - jan, jamách,
 jamka.
 jápný = jápný - nejapný.
 játra - jater, jatrný.
 kád - kádář, kadečka.
 kaliti - káletí.
 kotiti - káceti.
 káuč.
 kára, kárati, káru (kař) -
 karka.
 káva, -ový, kávička.
 kázati (kazatel), kážu.
 kázeň, káznice.
 kaziti - kážeti, káza, zkáza.
 klášter, -ní, -ský.
 klátiti - klatidlo.
 kradec - krádece, krádež.
 krojím - krájeti.
 král, sk, evič - kralka.
 královský - kralovati, kralo-
 vrah.
 kram - kramář.
 krása - okrasa, krasavice,
 krasopis.
 krásný - kraska.
 krátiti - kratitel, zkraceti.
 krátky - kratochvile, kratší.
 kráva - krav, kravař, kraví,
 kravinec, kravský, kravka.
 láhev - lahvička.
 lákam, lákadlo, lákavý.
 lámati - lamač, lamka = lámka.
 láska - laskav, (laskominy =
 loskominy).
 látati.
 lávka = lavka, lavička.
 lázeň - lazenka.
 močím - máčeti, máčka.
 máchatí.
 máj; mák = mak, (mákati,
 -avý).
 málo - malomocný, malátněti.
 mámiti, mámil - mamidlo.
 máry - mar, marách.
 máslo - maslnice.
 máz (mass) - maz, mazati.
 máta, -ový; mázdra.
 mlád, mládenec, mládež;
 mladý, mladátko, omladina.
 mlátiti - mlatidlo, mlatec.
 mláto, mrákota.
 mráz, mrazu, mrazy, mrazův.
 nádhera, nádherný.
 nádra = nádra - nader,
 páčiti - pač.

- pád, pádlo - padati.
 páchati = pašu.
 pálivý, páliiti - palič, palba.
 pán - panna, panský.
 pár, spáriti.
 pára - parou, par, parný, šram (schramme).
 parno, opařiti.
 páratí, pářu.
 pás (pasu, za pasy), páska, tábor; táčky; táhlý.
 pásati, pásno.
 pasu - pásl.
 pláč - plaček, plačivý; pláču.
 pláň - planka, planý.
 plápol, plášť, plást.
 plátno, plátěný.
 práce - práci, pracný.
 prádlo, prádelník - pradena.
 prádlo, přástky - přadena.
 prah = práh - prahu, prahový.
 prám; práv, a, o - pravý, á, é.
 právo - v pravo.
 prázdno.
 ráčiti - rač.
 řád (právo) - řad (pořádek).
 rádllo.
 ráj - rajský.
 rám (rahme).
 rána - ranou, poraniti.
 řasa = řása - řasou.
 ráz, rázný.
 sádra - sadrař.
 sáh, sáha, sáhnú - dosahuju.
 sáknu - sakovati.
 saně = sáně - saní.
 sápati.
 sáze - sazi.
 sázeti - sazba.
 skákati (skáču) - skač.
 skála - skalou, skalák, ská-
 lina.
 skládati - sklad.
 sláma - slamou, slaměny,
 slamka.
 sláva - slavný, slaviti.
 smáti se = (smějati se).
 spád - spadnouti.
 spálá, spáliti - spal.
 spása - spasný.
 stádo.
 starý - stár, stáří.
 stráž.
 šáliti - šal, šalba.
 špáratí, špáradko.
 špás (spass).
 štáva - štavou, štavina, štav-
 natý.
 tázati - tazatel.
 trám.
 trápiti, trápil - trap, trapič.
 tráva - travou, travař, tra-
 vička.
 trávnik, trávnatý = travnatý
 - travohojný.
 tráviti - trav, travič, travitel.
 váha, váhám, váhavý.
 vál, válec, válcový.
 válka, váletí - valčiti.
 vánoce, vánočka.
 vápno, vápenk, vápenný.
 vášeň - vášnivý.
 vázati - važ, vazba.
 vážiti - važ.
 vláčiti - vlač, vlačidlo, vláky
 = vlaky.
 vlákno - vláknatý.
 vrána - vranou, vranka, vraný.
 vrásky, vráskovatý.
 vrátiti - vratidlo.
 vrátký, vrátný, vrátnice;
 vzácný.
 zdráhati, zdráhavý.
 zdrav, zdravě - zdravý, zdraví.
 zkáza, zkázce - zkaziti.
 zkrátiti, zkrátka - zkracovati.
 zlášť = zvlášť, obzvlášť.
 zmalátněti.
 zmámiti, zmámenec, zmá-
 mený.
 znám, známka - znamení.
 zpáčiti; zpála = spála.
 zpátek - zpátečný.
 zpráva, zpráve, zprávněný
 - zpravovati.
 zrada, zradně - zradce, zrad-
 kyně.
 ztráta - ztratiti.

zvášnití.	záha, záhati - žahadlo.
zvážu.	záhavý, záhavavost.
zába - žabice, žabka.	žár, žáriti, žářivý.
žádati - žadatel.	žásati.
žádost, žádostivý; žádný.	

Cvičení 52.

Vojáku počítej rány a ty pastucho berany. Bláto bez břehův a blázen bez ohrady. Cizí blázen smích, a svůj styd. Blázny sluší palicí holiti. Zle nohám pod bláznovskou hlavou. Krásný páv peřím a člověk učením. Kdo je přes míru moudrý, za blázna ho mají. Pád, příhoda bláznivého jesti výstraha moudrého. S moudrými se rad a s bláznem se o palici nevaď. Chytrůst nejsou žádné čáry. Na moudrých lidech svět stojí a na blázních tma. Rozum bůh s krásou naspolečil. Komu pán bůh nedal, kovář nekukuje. Vlastní rozum král v hlavě. Paměť v těle, mysl v čele a žádost (e) v srdci. Kam vítr, tam plášt. Hana za hanu, rána za ránu. Za štěstím sláva, za ctností chvála. Buď bohu chvála, kostel shořel, krčma ostala. Kázal pán, musel sám. Hezoučké tváře, škoda, že není v hlavě hospodáře. Prorokovali proroci, že bude tma v noci a po dešti bláto. Četli mu latinu (dvojsmysl!) a vzali ho na káry. Nepohnut co skála. Ví pes, čí sádlo snědl. Všeho přátelstva ani korcem máku (= maku) by se nedopočetl. Dostaneš koláče, až ho vrána nakvácí. Nadýmá se co zába v močidle. Páv potřásá ocasem, Mráz kopřivu nespálí. Porodila máma, škoda, že nevzala jáma. Oči jáma a ruce hrábě. Síla slámu láme. Hoden trámu a konopí. Kde krajan nemiloval krajana, má cizozemce za pána. Lepší známost, než rodina.

Úloha padesátá druhá. Vypište všecka slova, jichž kořeněná a dloužíme.

Cvičení 53.

Přátelství a láska velikého počtu nemilují. Nezakládej si mnoho na stu zlatých, zakládej si mnoho na stu přátelích. Přítel mnoho, mnoho pokladův. Přátelská láska lepší kamenných hradeb. Není dobře s bláznem se přátelí. Hněv přátelský krátký. Od přítele rány milý. Přítel u boháčův, jako plev okolo zrní. Láska lásku rodí. Věrná láska nezbylý host. Láska náhlá nebývá stálá. Cheeš-li mít stálou lásku, drž ji na trojím provázku. Panská láska jak zaječí chvost krátká. Kde ti zima, drž tam plášt. Kdo chce ptáky lapati, musí pěkně písكاتi a ne bičem praskati. Kdo

záhy seje, záhy žne. Prudký se kolikrátě překotí, až ho i váhavý dohoní. Přijď raději pozdě na hody, než záhy k svárům. V kostele se modliti a v lázni zdravo jest se mýti. Netáhni (e), ještěs nevyhrál (ihral). Za horka vez plášť s sebou, za deště sám pojede. Kde sosna rostla, tam ona i krásna. Lepší doma krajíc chleba, než v cizině kráva celá. Chlub se bábo strojem a krávo dojem. Lastovičin zobáček krátký, ale sladký. Perla malé zrnko a před pány se klade. Neveliký ptáček, ale ostrý drápek. Tvář myslí zrcadlo; vydá hned, co tam padlo. Tvářka není lhářka. Sokola poznáš po letu a statného mládence po chodu. Znáti páva po peří.

Úloha padesátá třetí. Vypište všechna slova, jichž kořenné á dlouženo.

Cvičení 54.

Ač je černý, přece není dábel. Z tváři mysl září. Kápě nedělá mnicha, ani ornát biskupa. Pes bázlivý víc štěká, než kouše. Člověk není čáp, aby svět čistil. Dvě věci žádného užitku nepřinášejí: cizí peníze počítati a cizího psa krmiti. Mus žádné výmluvy nepřijímá. Do skály stříletí, střely mařiti. Na malém mlátku také se mnoho za rok vymlátí. Staré chrámy dobré zvony mají. Lépe vyděláti na mlátě (blátě), než proděláti na zlatě. Na velký smích rád následuje pláč. Ten mlád jest, kdo zdrav, ten bohat, kdo bez viny, ten vesel, kdo si hlavy neláme a s bohem se těší. Jeden strom nedělá háj. Mířil na vránu, trefil krávu. Domácí večere nejlépe svědčí. Máslo kraví je pro zdraví. Tvář snadno vynoří, co se v srdci bouří. Kdo čemu chce, dá se jedním vlasem přitáhnouti. Správní lidé neklátí se, co se stromův plané hrušky. Máslo k snídání od zlých par chrání. Volnému vůle, spasenému ráj. Dluh nosí lež na zádech. Ze zlého dluhu dobra i sláma vzítí. Napiš na trám, vezmeš až dám. Dokud prosí, zlatá slova nosí, a před plací záda obrací (obvracetí).*) Komu kára, tomu i vina. Kyj palici málokdy zadrží. Sádlo vždy vzplývá. Kde vlada, tam pravda, kdo vládnější, ten silnější. Lidský svár cizí zisk. Slyš lid moudrých rady: můžeš-li, nedávej se do svády. Pán bůh spáčil volky a čert spolky. Nectno nedostáti slibu. Slovo s to a ruka v rukávě.

Úloha padesátá čtvrtá. Vypište všechna slova, jichž kořenné á dloužíme.

*) Vráťim, obrátím IV.

Cvičení 55.

Sváda požitku nedá. Starší zápis právnější. Příhoda své právo má. Málo platny ploty, přes které se leze. Dávnost svědek nemalý. Novým právem staré se kazí. Před nouzí do kláštera. Nový pán nové právo. Jaký pastýř, takové stádo. Chrt bývá pokorný, ohař lakomý a vyžel svárlivý. Co je vzácné, není lacno. Lepší pán, než pánek. Slonové se trou a komáry mezi sebou dáví. Páni daleko sáhají. Ne králům království, ale králové královstvím jsou dáni. Kde hlavy není, řádu nenajdeš. Ne tomu sláva, kdo počne, ale kdo dokoná. Práh u domu nejvyšší hora. Po smrti král i sedlák panuje. Starý má smrt před očima a mladý za zády. Člověk jest co pára nad hrncem. Kde starších správa, tam řád ostává. Létám ani cválem neutečeš. Čemu kdo z mládí přivykne, to i k stáří k němu lípne (lne). Co má být kopřivou, záhy pálí. Buď za mládí starcem, abys byl ve starosti mládencem. Zelený hrozen není sladký a mladý člověk není stálý. Bujnost mládeže netrpí otěže. Krása bez příjemnosti nepřivábí mnoho hostů. V kráse stálosti není. Pára kostí neláme. Lázeň druhá matka. Běda té slepici, na které se jestřáb učí. Nepřidávej k slámě ohně. Krása — řasa. Krásno je každému milo. Kdo zapřel, právu se vypřel. Bůh mu smysly zmátl (e). Častá kázeň málo způsobí. Soudce buď jako váha, kterážto zlato a železo stejně váží. Vinen medvěd, že krávu snědl, vinná i kráva, že do lesa šla. Nemazaný vůz těžko se táhne. Nesud za dary, pomni na máry. Dostal blázen palici, již všech naporád mlátí. Kde kázeň, tu stud i bázeň. Jako dítě říká hadu ptáček a žábě slavíček. Čím střípek zapáchá, tím i střepina páchne. Čím hrnec za nova navře, tím zapáchá, až se rozbije. Nosí-li Jeníček žbánek, neupustí ho ani Janek.

cvál = cval

Úloha padesátá pátá. Vypište všechna slova, jichž kořeně a¹ dloužíme.

Cvičení 56.

Kam rád chodí táta, tam i synek chvátá. Tmavé vánoce, světlé stodoly. Na sv. Štěpána každý se má za pána. Do sv. Lukáše, kde chceš ruce měj; a po sv. Lukáši za nádra je dej. Červenec, srpen, září muka, ale potom bude mouka. Když máj vláhy nedá, červen se předá. Suchý březec, mokrý máj, bude humno, jako ráj (háj). Který svatý mlátí bez cepů? (Burian.) Studený máj, v stodole ráj. Oko páně má vše na ráně. Schránlivost za víc stojí, nežli bohatství. Schrána dílo

přemáhá. I báně se přeberou. Nešij pytle hedvábím. Ranní ptáče dál doskáče. Brázda hluboká, sláma vysoká. Pot chlebu první vláha. Sláma poli máma; neřád hrabej pořád; mech ten nech. Když na cestách bláto, oves bývá jako zlato. Plné stáje vedou v ráje. Spátí dlouho do rána nectí hospodáře ani zemana. Roli měř korcem a ne lánem. Zpusťlá štěpnice, prázdná truhlice. Dle hvězd koráby plovou. Usiluj se hus dostat, dokud vrabce trávíš. Více dnův, než klobás. K malému výtčelku dej velkou stráž a bude veliký. Lepší bobová sláma, nežli prázdné jesle. Kdo staré nelátá a nové nešetří, brzo bude ve psi. Nelítejte vrány na vysoké chrámy.

Úloha padesátá šestá. Vypište všecka slova, v nichž dlouhá á.

Cvičení 57.

Dokud hrách (= hrach) a kapusta, chaloupka není pusta. Po domácím zeli břicho nebolí. Nelez tam tvářička, kudy neproleze hlavička. Bláznovství-t jest, hrá-li kdo na velikého pána nemaje z čeho. Kdo kárá, ten miluje. Laskavá tvář milejší, než koláč. Řídká návštěva, vzácný host. Vidě jámu v ni se nekoť, nezván pak na hody nechod. Sám sedím, ač tu hostí dost: s neznámými, jaká veselost? Host prázdný málo vzácný. Mnoho hostí málo jísti. Když host se ráno na cestu chystá, o nocleh se domlouvá. Válka žádné rady netrpí. Kudy vojsko chodí, tráva se nerodí. Za kus slávy, jako trávy, bojovník život váží. Kůň vášnivý, zbraň tupá, ručnice netrefná zle poslouží na vojnu. Jeden kocour stáda myši se nebojí. Kdo zlé svědomí má, hada za nádry chová. Svá mysl peklo i ráj. Dobře jednej v mnohu mále a neboj se ani krále. Hospodář v domu, jak Adam v ráji. Kdo táhne, toho polhánějí. Běda tomu, kdo nepořádkem žije v domu. Zle tomu hospodáři, u něhož se myši a kočky spřátelují. Kdo má stájičku, nalezne i kravičku. Čím větší bývala láska, tím větší vznikne nenávisť. Jaký pán, takový krám. Kdo neposlouchá tátu, prokáže poslušnost katu. I cikán cikánata miluje. Ztěžuje si macecha, že pastorek smetany nechce, a jemu chudátku dej třeba sycovátku. Kdyby nebylo dětcův, nebylo by pláčův. Ráda paní Nouze do Svárova zajíždí. Jaká řepa, taká nať; jaké plásti, taká mlád. Vzácných předkův potomek často bývá holomek. Co jsem vycenil, ještě jsem neshrábl. Jeden blázen hodí kámen v vodu, ale deset moudrých ho nevytáhne.

Úloha padesátá sedmá. Vypište ze všech cvičení 52—57 slova, v nichž á dlouženo z příčin v § některém minulém výtčených.

§. 51. **Hláška e dloužena ve slovech těchto :**

- ě = ě :** cívka, chléb, chlév, kolébati, kolébka, léhati = líhati, lék lékař, léniti se, léska = líska, lés = lís, létati = lítati, mléč mléko, péče, pléna = plena, pléseň = pliseň, pléva, sléditi = slíditi, slémě, sléz.
- ý = ý :** déka - dýka, dél - dýl, kěž - kýž, nébrž - nýbrž, réma - rýma.
- e = e :** pokléska, léč = líčka (na ptáky), léčiti = líčiti, plésati = plesati.

Jiné: bér - béru = bru (fenchel), dél pozdél, děšt - deštivý, dvěre - dveří, jmél = jemela, klénot = kleinod, kléště = kleště, kométa = kometa, léno (lehen), péro, pérce = pero; rév, réva.

Poznámka. Zkracujeme: deště, chleba, chlevem, kleští, bezpečný, pečlivý, pléna - plenka (viz opak §. 29), pléva - plevách, sléditi - následovati. — Forem: chlíb, chliv, lík atd. neradno upřílišovati.

Ovičení 58.

Od zlého dlužníka i plévy bež. Kdo po předu v cizí nahlédá mošničku, ten také ať svou na zad potřeše trošičku. Nech se jak chce uhladí sova, přede neostojí podlé sokola. Nahlédni do své kuchyně a poznáš, čeho se nedostává. Každý Matěj o svoje péči má. Také černá kráva bílé mléko dává. I v mladých druhdy bílý létech starý rozum bývá. Podlé srsti psu jméno. Nahlédni do svých ňader. Měkký chléb kapsu vyjídá. Kam střídmost nechodí, tam chodí lékař. Živ buď s rozumem, obejdeš se bez lékařův. O den se léto neopozdí. Kdo nedoslýchá, nech se domyslí. Bez jedné lastovičky léto bude. Není na světě té strany, kde bys zléčil duše rány. Láska z obcování zrůst zrůst běře. Z malého oblaku velký děšť. Ne každému věře zavírej pevně dvěře. Dvakráte za rok léto nebývá. Bolest lékaře hledá. Co kolébka kolébala, to motyka zakopala. Den za dnem, léto za létem. Lékař léčí, bůh uzdravuje. Smrt nevybírá, běře napořád. Nedospělý lékař hotový záhubce. Kdo neprokáže, neběře. Kdo neprohlédá očima, prohlédne něščem. Co napsáno pérém, nevyhladíš toporem. Kdo čeho hledá, snadno nalézá. Neplet se hosti v hospodářovy věci, své měj na péči. Kde síla vévodí, ku právu se nechodí. Vojsko silno vévodou, země svobodou. Věrný sluha nezaplacený klénot. Podlé dostatku

strojí mnich svou chatku. Když záhy trn rozkvétá, záhy se žito vymctá. Réva a koza vodu nemilují. Lepší chléb na svobodě, nežli koláč v službě. Pán hrdý, chléb tvrdý, ohlédnu se jindy. Řídcí synové otcům svým podobni se nalézají. Toho slyš, čí chléb jíš.

Úloha padesátá osmá. Vypište slova, na nichž *ě* z příčin v § některém jiném vytčených dloužíme.

§. 52. **Dlouhé í kmenové.**

Vzniklo z hlásky **ě** moucením, viz I.

” ” **ę** moucením, ” II.

” ” **ú** (ou) přehláskou, viz III.

” ” **i** dloužením, viz IV.

I. bída - béd, bédovati.	línati se = leniti se.
bídný, bídník - bédák.	líška - leskový ořech.
bílý, bílíti - běl, náběl.	lísa - lesice.
bříza - břez, březový.	míza - mízha, mízou.
cíditi - ceď.	místo = město.
císař, císařský; církev.	míra - měrou, měřiti, bez-
cívka = cévka; čížek.	měrný, měřidlo.
díl, dílný - děliti.	mír, smířiti - příměří.
dílo - děl, dělník, dělnice.	mříže - mřeží.
dítě - děti, děťátko, dětský.	píha = piha, píhovatý.
dívka - děvín, děvčata.	pisel*, písečný.
nadívám - naděju, po-děl.	píseň, písnička.
dím - děl; dřive - dřevní,	plíseň - plesní, plesniti,
dříví - dřevo, dřevěný.	plesnivý.
dříc, dřítí*) - odřeti, dřel.	příč, příky; přísny; přímý.
dřín; dřímati, -ota, dří-	řídky - rozřediti; říčný,
mač.	Meziříč - řeka; řípa - ře-
hnízdo, hnízdečko - hnězd-	pový.
ník.	říčice - řešeto.
hověti - shovívavý; hříbě	řízný, říznouti - řezanka.
- hřebec; hřích - hřešiti;	sídlo; símě - semene; síň.
hřímati - hřímatel.	síra - sárka; síř; slíditi,
chlípný = chlipný.	slídič - sledovati, posláze.
chtěti - chtíč, chtivý.	smích - směšný.
jízda - újezd, jezdec.	sníh - sněhem, sněžek,
klěj - klíh = klív = kliš,	sněžka.
klížiti - klíž, klívač.	do-spívati - dospěl.
kvítí, kvítko - květ.	spíchatí - pospěch, spěšně.
líha, lícha.**)	stín = tín, stinný.
límeč - lemovati.	stříl - střela; svítiti - světlo,

*) Sr.: bdíti, míti, chtěti, vřiti, hřiti, hřívati.

***) lichý, lichva jiné slovo.

světa; sviží-svižný, svěží;
řízliv.

řidmý; střída - středa,
řída; tříbíti.

seň - těsný; tříslo.
říska; vích, víchor - vě-
net, věje.

ra - věru, věrou, věrný.
řtati - přívětiv.

řko-věkem; vítr-větrem.
řvati; zvíře - zvěr, zvě-
na.*)

ozn. Koncovka *ěch* změněna
rocěch - rociěch.

řvátý - devět - devítník.

řsátý - deset - desítník.

řak - děkovati - díky.

řad - hled - hlídka, hlí-
ač, vyhlídka, hlídatel.

řada - hřidel.
— hřežím - hřížiti se.

řkati - jekot, zajíkati se,
kač.

řza - Jezinky - jízva =
zva, jízlivý.

řtra - jitrnice = jitrnice.

řti - zajetí - vzítí.

— klečeti - sklíčen - skli-
ovati.

řnaz - kněz - kníže.

— — (slepice) líhne.

řkati - léc - líčiti, líčka.

řsiac - měséc - měsíc.

řadu - předu - příze.

řad -- píd, pídi-
užik, pídití.

řad - úředník - řídití.

— — říhnouti.

řch - při-sežný - (síha).

— střetnouti - vstříc.

řhnu, otěží - tíže, tíhoměr.

— stížnost - stěžovati.

řsiac - tisíc.

řaže - vězení - víže.

viace - věc - více.

řahadlo - (žídlo).

— řiha, řihaný.

III. cútiti - cítiti, cit, citliv.

— číplý.

řuditi - cítiti.

řáša - číše - číše.

řábel, říblík = díblík.

řhlúza - hlíza.

(jad) - jídlo, jícen, jícník,

řjídati (snídati), řjidelna -

řjez.

řjucha - řjicha = jicha.

řjutro - řjtro = jítro.

řklúč - klíč (klíčka).

řkloudný - řkliditi - řsklízeti.

— řknúry.

(řkruks) - řkříž, řkřížovati,

— řkřížák, řkřížovník.

řlúbiti - řlíbiti (lib) - řlibý.

řlúbatí - řlíbatí.

řlúbezň - řlíbezň, řlibost

= řlibost.

řlouto - řlito, řlitost - řlito-

řvati.

řplúca - řplíce - od řplic,

řplieník.

řřújen - řřjen.

řřutiti - řřítiti.

— řřje.

řřtuhlý - řřtíhlý.

IV. řblín, řblínový; řblízky,

řblížní = řblížní, řblížší.

řbříla; řcíl - řcilovati.

řcín - řcinovati.

řčíhám, řčíhař - řčihadlo,

řčíhač, řčížba.

řčíslo, řčíslice, řčíslovati.

řčitati, řčitárna - řčítatel.

řdívati - řdívák, řdivadlo,

řdiviti; řdív.

řhlína = řhlina (řhlínka) -

řhliněný.

řdiký = řdi-
řvoký

Sem hledi: řdize (diese), řfik (feige), řkřída (kreta), řpila (feile), řříše (reich), řskříně (schrein), řspíše (speise), řskřítok (schrotlein), řšpíle (speile).

hlista = hlístka; hliwa = hliwa.	míhati - mihnouti; micha = mícha.
hříčka = hříčka.	míle - mil; mísa = mísa,
hříva - hřívna, hřívka, hříví.	mis, misník; niva = níva.
hvízdati - hvízd; hvížd (ořech prázdný).	nízky, nížina - nižší.
chřípě - chřípí (gen. pl.).	píce (píce) - picěk, piciti (krmiti).
chvíle - chvíl = (chvíli gen.).	píchatí - pichlák.
chvilka, chvílinka, kratochvil.	píle (píli) - pilný; píli - pil.
jíl, jílový, jílina - jílovatý.	písati, písal, písmo - písec, písadlo.
jímati, jímatý - jímací = jímací, jíмка.	pískati, pískavý, píštěla - píštěc, píštěti, písklátko.
jíni - jínovat.	pížmo; Řím, římský.
jíva - jíví, jívina..	slíva - slivka, slivník.
jízba = jízza.	stíhati - stihnouti; stříbro.
klín, klínový, klínce - klinovatí, klinovatý.	stříh - stříhati.
kmín, kmínový - kminář, kmínový.	stříž - střížka, střížec, střížba.
křídlo, křídlatec - křídélko.	šídlo = šídlo - šidlář.
křišťal = křišťal.	šíp - šipatý; šířiti - široký.
kvíčala - kvíčeti.	štipati - štipač, štipadlo, štiplavý = štiplavý.
líce - licoměrník, lícový - licný, slíčný = slíčný.	štít, štítiti se - štít se.
líčiti - líčidlo, líčitel.	vidle = vidle (vidlí).
líh - lihař; líh.	vír, vířiti - vířidlo.
lísati se - úlisný.	vítěz; vítěpiti; vítědný.
lízati, lízač - líž.	získati - získ; zítra (zejtra).
	žila - žil, žilou, žilnatý.
	zíně, zíněný; žtzcň.

Cvičení 59.

Silný vítr komáry pudívá (použí) a nešťastník bez prospěchu dni prožívá. Mrzí se blázen na rozumného a opilec na střízlivého. Stojí dub, na tom dubě dvanáct větví, na každé větví po čtyřech hnízdách a v každém hnízdě po sedmi vajíčkách. Co to? Varuj se příliš zdravých krmí, dobrých lidí a velikého štěstí. Měl jsem jít na posvícení. Haléři ustup, dej místo groši. Dobrého hnízda člověk. Div smíchem nepukl. Horší strachy, než sama bída. Jedni hnízdo shazovali, jiní ptáčky sbírali. Chceš-li cti nabyti, nesmíš na jednom místě žít. Upřímný přítel za bratra. Dva věrní přátelé, jedna duše v rozdílném těle. I vlas má svůj stín. Hřích a bída na kohož nečihá? A třeba písek, jen by solil. Kdo náchylen k smíchů, také k pláči. Špatná jízza za dobrou chůzi nestojí. Zapráhl přímo, ale jel

křivo. Sítí se vodou sytí. Ponoukej ruce k dílu a ne hubu k jídlu. Mnoho jídel, mnoho nemocí. Máš dar boží, stríděně požíj. Řídké vidání, hotové neznání. Nepřítel smířený, břeh podemlený. Přítel mítel (imětel) a groš víra. I v přátelství míra dobrá. Přitele s takovou hlavou ubíhej, s přímým čelem objímej. U přátel řídko bývej. Ne vše zlato, co se svítí, ne vše svato, co se vidí. Kdo za stolem jídlo zmešká, bohu ho není žel.

Úloha padesátá devátá. Vypište všechna slova, jichž kořenné *í* dloužíme, a povězte, proč se tak děje?

Cvičení 60.

Čas, kaši vařiti, dokud dříví hoří. Dílo kvapné není platné. Lépe si přispíšiti, než se opozditi. Lepší míra, než víra. Myš je malé zvíře a nevěří jedné díře. Moskva shořela od grošové svíčky. Vyjde dílo na bílo. Proto je štika v řece, aby karasi nedřímali. Ostražného koně litá (= lítá) zvěř neroztrhá. Cizího jídla nesol. Každý ať před svou síní smete. Dobré stříbro, ale zlato lepší. I černá slepice bílé vejce nese. Křivé dříví, ale rovno hoří. Řídko dobré maso dvakrát vařené a přítel dvakrát smířený. Sysel dosti chytré zvíře prozradí se předce v díře. Kobyla běhá za dílem a hřibě bez díla. Když má v ruce žbán, to sprostáček pán; a strážlivý i svině se boje. Žádná píseň tak dlouhá není, by jí nebylo konce. Ku kvítí včela letí a na krásu člověk hledí. Očím před ušima víra. Do ruky svíce, z ruky klíče. Polož míru a drž víru. Cos ty zpřičil, to jiný zhmoždí a dolomí. V novém obydlí veselost sídlí. Tříška nepadne daleko od pně. Vychování měkké dělá děti líné. Najdeš časem i takého, jenž se bojí stínu svého. Mír trvá do války a válka do míru. Ve válce štěstí největší díl mívá. Lískovka v ráji rostla. V máji hřimoty nedělají trampoty. Mírné trvá, nemírné letí.

Úloha šedesátá. Vypište všechna slova, jichž kořenné *í* dlouženo, a povězte, proč je dloužíme?

Cvičení 61.

S píd chlapič, s loket brada. Straka řehce, že kníže na vojnu nechce, a komár bzučí, praví, že ho naučí. Čemu kdo zvykl, není obtížno. Kde se kdo zlíhne, tam se i tíhne. Chléb na cestě netíží. Netíží rohy jelenu, ani křídla ptáku, ani oves koni. Mladým dělati, mužům řídit, starým přísluší se modlit. Nový měsíc nesvítí celou noc. Jeden řídí, mnozí táhnou. Kdo k poli přihlíží, má také v díži. Hromádka se ráda po

půjčuje
zůstávají

hromadě ohlíží. Těžko v cizím domě sloužiti, ale těžce svůj zříditi. Neutrácej víc, než získáš, sic se na hlavu potřískáš. Komu se snátek přiblíží, nazad se mu ruce svíží. Nedbám na měsíc, když mi slunce svítí. Příliš drahá za peníze přitele koupiti. Kde vládne sfla, tam rozumu mohyla. By měly klobásy křídla, nebylo by lepšího ptáka na světě. Sousedská přízeň půjčuje ráda konve na pivo a rožeň na pečení. Rybař pomahači: dělme tak: tobě piskoř a mně úhoř, anebo mně úhoř a tobě piskoř. Síla slámu láme. Víno není vinno, že lidé se ožirají. Žil, ale i žíly přerhal. Cítí, odkud vítr věje. Zůstává ve své jíše. Hloupý Klíma dal vejce za žejdlík vína. Všudy se hodí, co falešný klíč. Nenarodil se ten, kdo by se líbil všem.

Úloha šedesátá prvá. Vypište slova, jichž kořeně i dlouženo, a povězte proč?

Cvičení 62.

Vysoko podňal a nízko pustil. Kdo se chce zalíbiti každému, nezalíbí se žádnému. Není blaho stříbro, ani zlato, ale blaho jest, co komu milo. Prudký milenec, jistý šílenec (šálený). Stříbrná klec, a zlatá svoboda. Třeba se dnes nedohonili, zítra se potkáme. Lepší dnes vejce, než zítra slepice. Přízeň tam se v srdce seje, kde jsou stejné obyčeje. Dnes člověk že by skály lámal, a zítra by ho větrík svalil. Jak se komu líbí: jednomu trnky, druhému slívy. Chléb boží dárek sytí a sílí. Plíce krm větrem, žaludek zemí, kůži vodou, srdce ohněm a dobře bude. Nejen na sádlo, ale na sílu. Co líbost plodí, to často škodí. A zpěvu čas i modlitbě svá chvíle. Nedávej koně za píšťalu, ani vola za ptáka. Lepší bažant na míse, než když lítá po dvoře. Neslibuj jeřába v nebi, dej raději síkoru v ruce. Když hospodský na křidu dává, tu mnohý skáče; ale maje platiti, ošívá se a pláče. Dluh z mísy jídá. Ne vše krása, co se líčí. Neleží na tom, kobyla-li siva, ale jak táhne. Lepší stará mísa plná, než nová holá. Krátké jest plemenné a malá síkorka nejvíc vylhá.

Úloha šedesátá druhá. Vypište všecka slova, jichž i kořeně dloužíme, a povězte proč?

§. 53. Kroužkované ů vzniklo mouce- ním z ó.

Bohem - bůžek, bok - bůček, bodu - būsti, bron - brůna, boden - půda, dolina - důl, *) domem - dům,

*) Kroužkované ů pozbyvají v deklinaci: důl, dům, dvůr, hůl, hůň, kůl, kůlna, kůň, kůra, lůj, (můzg), půl, půst, vřzst, sůl, stůl, smůla, vůle, zvůle, vůz po §§. 51, 52.

dvorem - dvůr, drobiti - drůbež, hole - hůl, hnojí - hnoj, hrozí - hrůza, chor - kůr, chovati - chůva, kolek - kůl, kůlna (lépe kolna), koném - kůň, kora - kůra, skůra, kropiti - krůpěj, lojem - lůj, lóno - lůno, moje - můj, polovina - půl, půlka, postiti - půst, proba - průba, rod - odrůda, rostu - vzrůst, rosa - růže, roz - různý, různice, soli - sůl, stol - stůl, smola - smůla, volem - vůl, volím - vůle, zvůle, vozík - vůz.

Cvičení 63.

Přišel k nám bílý vůl, vypil vody plný důl. Co to? Sousedská přízeň půjčuje ráda kouve na pivo a rožeň na pečení. Kráva i vůl knihy mají a předce čísti neumějí. Ještě se koza neokozlila a kůzle skáče po poli. Drží slovo, jako pes půst. Ani krůpěje poctivé krve v těle nemá. Zůstává ve své jíše. Nekupuj sobě domu, kup souseda, dům koupíš, souseda neprodáš. Příteli k pomoci třeba i o půlnoci. Láska z obcování zrůst bře. Milý dům, nejlepší dům. Také kůň hledě na koně, nejlí, schne. Kůň žádá jho a vůl sedlo. Chlub se bába strůjem a kráva důjem. Když vůz namažeš, jak bys třetího koně připráhl. Veselá mysl půl zdraví. Co neuspíš před půlnoci, po půlnoci nedospíš. Přílišná zvůle hotová poroba. Kdo své vůle nepřemůže, ten šťasten býti nemůže. Může se i v bídně chatřci velký muž naroditi. Čistota půl zdraví. Všecko se lidmi přemůže. Člověk člověku bůh i ďábel. Nedůvěra i věrného kazí. Kde nemůže kůže lvová projíti, tu sluší kůže liščí přičiniti. Víra naději nic nepřijčuje. U kvapilého i stůl trkne. Unáší-li mi kůzle bratr, mám ho za vlka; přináší-li mi kůzle vlk, mám ho za boha. Koně do pole nepřijčuj.

požituje =
půjčuje

zůstává

Úloha šedesátá třetí. Vypište všechna slova, jichž ů kroužkováno.

Cvičení 64.

Stůj dokud stůj, předce vezmeš konec svůj. Učiv dobré, nelituj, učiv zlé, vždy se strachuj. *) Otcova kletba vysušuje a matčina z kořen vyvracuje. V škarédém sudě můž také býti dobré víno. Černá půda bílé žito rodí. Nehled na kůru, ale na dřě. Boj se neboj se, den smrti tě nemine. Trní vydává růžičku, skořípka drahou perličku. Strč na svini zlatóhlay, svini zůstane. Osel i ve lví kůži po hlasu se pozná. V tiché tůni

tonne

*) Imperativ sloves VI tvořen od kmene nestupňovaného: kup-ov-ati — kup-u-j, lit-u-j; protož nekroužkujeme.

čerti rejdí. Dluhy sen rozrývají, i velmoži (velmožní) od toho nespávají. Nepřijde ti k duhu, dáš-li jísti s sebou dluhu. Půjčka po oplátce krásna. Půjčka jde vždycky s plácem domů. Chceš-li přítele ztratiti, půjč mu peníze. Co vlk a kůň skousají, nerado se hojí. Dokud růže voní, každý stojí o ni. Mladý chlap půl zemana. Starý kůň k hnoji, ač před tím sloužil k boji. Ani vůl dvěma smrtma neumírá. Živý nezůstává bez místa a mrtvý bez hrobu. Nazi jsme na ten svět přišli, nazi zas z něho půjdeme. Dobrý počátek půl práce. Vše boží soud carův. Pohrůzek tvých se nebojím, o lásku tvou nestojím. Dábel nechtěl býti kuchařem, vozatajem a chůvou, ale chtěl býti úředníkovým koněm. Na čí půdě stojím, tomu též seju. Snadno hůl najítí, kdo chce psa bítí. Od původu (žalobníka) svědectví neplatí.

Úloha šedesátá čtvrtá. Vypište všechna slova, jichž *ú* kmenové kroužkováno.

§. 54. Dlouhé *ú* a *ou*.

1. Náslovné *ú*, vzniklé z hlásky *a*, dloužíme v těchto slovech složených:

ú-bor, bytě, cta, časten, čel, čet, činek, děl, dol, hlavní, hon, hona, hor, hrnek, klad, kal, kon, krop, lehl, lisně, měř, mluva, mrtí, mrtný, mysl, nor, nos, pís, plavice, plnek, por, prava, prk, řad, raz, rok, rožitý, roda, silí, skalí, skok, stroj, šklebek, tek, těžek, tisk, točistě, tor, trata, trpný, val, voz, žlabí.*)

Kořenné *ú* máme v těchto slovech: *úd*,**) *údi*, *úhoř*, *ústa* (s - *ústo* = *sousto*),**) *úterek*, *útlý* (?), *úzký*.

2. Kmenové *ou* vzniklo z hlásky *a* dloužené.

bloud, blouzniti, blouditi - bluď, blud, bludný, blud- ství.	dub, dubí - doubek, doubrava. holub - holoubek - holubice. hus - houser; housenka, hou- seník.
brouk - bručeti.	huďba, huďák - housle, hou- dek - hudec.
boubel, boubelatý = bubo- latý, bublina.	houšf - hustý.
smoud = čmoud, iti - čmudič.	

*) *ú*-fati, do-*ú*-fati hledí též sem, jsouc utvořeno z *ú*-pěv-ati (pěv-niti) = *ú*-př-ati = *ú*-př-ati atd.

**) *ú* vzniklo z *u*.

i - pohruž.	puď - vypouzeti.
l - chuť.	proud, prouditi - prudký, prudidlo.
o - chroustavý = chrus-	prouh = pruh, pruhatý, pru-
o - chrustati, chrustač.	žina, pružný - proužek.
o - koudelný = kudelný,	roub, -ek, roubiti, roubel -
y.	rub, rubati.
; koupati, koupel,	rouhati, rouhavý, rouhač =
adlo = kupadlo.	ruhač, náruživost.
ousek, kouštěk, kou-	sou-sed, sou-peř, sou-hlas atd.
kousnouti - kusadlo,	skoupý - skupec.
cí; kout.	smouceti - smutiti, smucovati,
i, kroutidlo = kru-	smutek.
krut, krutitel, vý-	soud, souditi, soudný - sud,
l.	sudička, suditel.
kroužek, kroužiti.	sud - soudek.
luk, luční, lučina.	soukromný.
z-loučiti, loukoť.	soužiti - sužiti.
moučnatý, moučný.	stoupa, stoupiti - stupka, stu-
- mudřec, mudrák,	peň, stupadlo.
álek.	touha, toužiti - tuž.
moutiti-muť, zarmuť.	trouba - trubou, troubiti -
nuzný, nuzák, nuzitel.	trubič.
poupě.	trus - trousiti - trus.
outník - putovati.	vous, lic-ousy.
putlina.	

3. K menové *ou* vzniklo z hlásky *u* (en é.)*

ouřiti (buř), bouřivý,	hlouček - hlučan, hlučný.
= buřidlo, buřič, bu-	hloupý, hloupost - hlupec, hlu-
burný = bouřný.	pák, hlupnouti, hlupoň.
dloubati = dľubati,	houba, houbový - hubka, hub-
č.	natý.
dloužiti (dluh, dľu-	houně - huňáč, huňář, hu-
houně, dľouhý).	ňatý.
doupný, doupnatý -	houska (žemlička).
ta.	hruda = hrouda - hrudka,
hloubati, hloubiti -	hrudí.
ač = hlubač, hlouba-	chlouba, chloubce - chlubiti
loubatel, hluboký.	se, chlubivý, chlubný.

iska *ou* na některých slovech z cizího *au* vznikla.

řada (bande) - budka, bu-	loubí (laube).
lák, budkař.	loub = luh (laugo).
de (beule), bouřiti - bul-	mouřenín (maurus).
ca, bulatý.	roup (raupe).
ř (haufen), houfně, hou-	roura (röhre).
ec.	routa (raute) - ruta.
tna (laute).	

- chmour - chmura, chmuřivý.
 choulivý, choulostiv, chouliti - chul se.
 klouzati, klouzák, klouzač = kluzáč.
 kocour - kocuřina.
 koule, kouliti - kul, kulí (gen.), kulový, kulatý, kulka, kulíčka.
 koupě, koupiti - kup, kupec.
 kouřiti - kuř, kouř - kuřák, kuřavý.
 kousati, kousnouti - kusadlo, kusací.
 kouzlo, kouzelník.
 louč - lučivo.
 louditi - ludič; loupati, loupáč = lupáč.
 loupiti - lup, lupič, loupežník.
 louskač, louskadlo = luskač, luskadlo.
 loutka; louže; mhouřiti - mhuř.
 moucha - much, muška, mucháč, mušina,
 muchomorka = muchomůrka.
 noukati - nuknouti, nutiti.
 ploutev; pouhý; pouchlý = puchlý, puchnouti, opuchlina.
 pouzdro; roucho.
 rouchati - rušiti - ruchadlo.
 rouno, rounatý = ruňatý, runěk.
 rouceti - rutiti = řítiti.
 skoumač, skoumavý, skoumati.
 skroušiti, skroušený.
 sloup, sloupec, sloupek, sloupoví.
 sloužiti - služ, sluha, služka, služba.
 slouchati - sluchač.
 snoubiti, snoubenec - snubiti.
 suk - souč.
 souchoty - sucho, suchan, sušiti.
 soumar; soukati - sukač, sukadlo.
 soužiti - suž, sužitel, sužovatel.
 spousta; spustím - spouštěti.
 struba = strouha.
 strouhati - struhač, struhadlo.
 stud - nestouduý.
 toulati - tulač, tulák.
 touliti = tuliti.
 troufati.
 zhouba - zhubce, zhubiti.
 z-poura - zpurce, zpurný.

Cvičení 65.

Bez rady nečin a po účinku nepykneš. Přátelské služby se neúčtují (účet). Lepší jest zjevný nepřítel, nežli úlisný přítel. Upustíce za rohy, úsilno jest za ocas chvátati. Umění v štěstí okrasa a v neštěstí útočiště. Úroky mají bystré kroky. Co oči vidí, o tom mohou ústa mluvíti. Účinek chváli mistra. Kat nejvyšší úřad. Kdo chce spořiti, od úst musí začíti. Slunce svítí na mráz v únoru. Únor bílý pole sílí. Suchý půst, úrodný rok. Jinak v údolí, jinak na horách (hospodářiti). Úrodná jest země, kterou hospodář tluče. Když kůň nad chlapa úpornější a chlap nad koně vymyslí větší, cvičí se oba. Ovce s jehnětem je za úl včel nej-spravedlivější. Neznán přišel, bez úcty vyšel. Suchá lžice ústa škrabe. Zapekla se ústa, anaž mošna pusta. Hodnost s úřadem chodí za rodem, někdy i za roz-

umem. Útok lidí nerodí. Ústa k líci a meč k boku (se hodí). Do panského dvora vrata široká, ale ven úzká. Co bratr to bratr, ale měšcové úhlavní nepřátelé. U čertův mnoho úskokův.

Úloha šedesátá pátá. Vypište všechna slova, jichž *ú* náslovně dlouhým jest.

Cvičení 66.

Do soudu se nepouštěj, dřívě jiné cesty zkoušej. Moudrý kněz třeba jen ústy mektal, a my hříšníci se dovtipíme. Svůj soud kratší. Krev a příbuznost činí v soudech rozličnost. Chléb má rohy, nouze nohy. Tlustý (kousek) kus vždy hezký a bohatý moudrý. Ponoukej ruce k dílu, a ne hubu k jídlu. Co jeden hloupý koupí, ani sto rozumných neprodá. Nouze s hloupostí sousedí. Čím výše vystoupíš, tím širší rozhled. Rozum se cvičením brousí. Už vejce moudřejší než kuře. Přítel zkušný a meč broušený v potřebách každý jest peněz hodný. Pro mého milouška i náušničku s úška. Nepouštěj se silnice pro nejistou pěšinku. Lva a medvěda po pazouru poznáš. I pod ošunělým kloboukem moudrá hlava bývá. Veliký dub a doupatý, doubek a houzevnatý. I dobrému kocourovi myš někdy uklouzne. I moucha se brání a štípe. Berana po rounu poznáš. Kozel dlouhou bradu má a není mudrcem. Ranní déšť a večerní smlouva obé nestálé. Jaký pěstoun, takové dítky. Chléb má nohy kratoučké, ale pustíš-li ho, ani dlouhýni nedohouíš. Když kocour přijde, myši v kout lezou. I na dobré švestce pouchr roste. Peníze jedněm panují, druhým slouží.

Úloha šedesátá šestá. Vypište všechna slova, v nichž kmenové *ou*.

§. 55. **Dlouhé ý kmenové.**

býk, býčí, býkov-ec.	chyše = chýže - chyžice.
býl, býlí - bylina.	chýliti, chýlivý - chyl.
čmýr, čmýrati.	kýž = kéž.
dýka = dyka = déka.	kýchati, kýchací, kýchavka.
dým, dýmka - dýmač = dymač,	kýla, kýlavec.
dymací, dymadlo, dymník.	lýčí - lyčák, lyčenec,
dýně - dyňka - dyňák.	lýčnatý, lýčný = lyčný.
dýchati, dýchánek, dýchavice	lýtko.
- dychnouti, dychač, dy-	mýdlo, mýdlový - mydélce,
chadlo.	mydelný, mydlář.
hýbati („hybaj“) - hyblivý,	mýliti - myl, mýlivý,
hybký.	mylka - omyl, mylný.
hýřiti = hýrati.	mysl - smýšleti.

mýt; mýto.	stryna - stryjec = strýc.**)
mlýn - mlynář,	týden (téhodne, témudni =
mlynný - mlýnský.	týdňi), týdenník.
nýbrž = nébrž.	týkati - tykadlo.
nýt (niete), nýtovati.*)	týlo, týl.
plýtva, plýtvaťi, plýtvač.	týmě = témě - tymenec.
prý; prysk, pryský.	týn, týnec - tyniště.
prýskati, prýskavý.	týrati, týrač, týravý.
pýr = pýř, pýřiti.	týřiti = téřeti.
pýcha, pýchati - pyšný.	trýzeň, trýzniti - trýznič, trýz-
rýč - rydlo, rydélce.	nitel, (tryzna, oběť).
rýpati - rypač, rypadlo.	výr, výří.
sýr, sýrnatý - syrny.	výskati, výskač.
smyk - smýkati - smykač,	vysoký - výsost, výšce, výšina,
smykačí.	výřiti, výřitel.
stýskati, stýskavý, stýskač.	

Ovičení 67.

Dlužník když žádá, pýří se, a když má oplatiti, bledne. Co se tě netýče, nestrkej rýče. Nepleť se do cizího lýči. Ani v Paříži nedělají z ovsu rýži. Neved si pyšno, aby na zlé nevyšlo. Pýcha předchází pád. Oči sluší v týle míti. Nevýskej, dokud jsi nepřeskočil. První písničky pění nebývá bez zapýření. Sedlák rád by měl každý týden jiného rychtáře, každý měsíc jiného správce a každý rok jiného pána. Hlemýždi v skorepině nejlépe. Kdo se chce míti dobře na den, nech sobě hus zařeže, kdo na týden, nech vepře zabije, kdo na měsíc, nech vola porazí. Mnoho pochopů béře i strýce svého. V máji aby hlůl pastýři ani neoschla. Těžko tchýni po zetové sni. Hospodář má páchnouti větrem a hospodyně dýmem. Za hodnotmi běhání, motýlův lapání. Úředník na vsi, pýcha; pán o ní ledva slychá. Škola bez kázně, mlýn bez vody. Ať Kateřiny nebo Kříže, když mrzne, topte chýže. Mlýny klepavé lépe melí. Druhdy v březnu i hlůl na nos se posadí. Jaro přízeň a léto trýzeň. Obilí se sýpky na sýpku v osmi nedělích. Sporota jest veliké mýto.

Úloha šedesátá sedmá. Vypište všechna slova, jichž kořeně jí dloužíme.

§. 56. Zkracování.

I. Slovesa, jichž kmenová samohláska je dlouhá, vedeme do třídy VI zkracující je.

á — a: hlásati - vyhlašuji, lámati - vylamují, sáhati - dosahují, sákati - vysakuji, vážim - uvažuji.

*) Taktěz: reim - rým, brám - prým.

**) Proto má ve vokativě: strýče, nikoliv strýci.

- í — ě:** mísiti - rozměšuji, tížiti - obtěžuji, děl - rozdělují, hřích - rozhřešuji, díky - děkuji, štípati - štěpuji, bída - bědovati, míra - odměřovati.
- í — i:** sklíčiti - skličuji, cítiti - procítuji, slíbíti - slibuji, kříž - křižuji, líto - lituji, cítím - ocituji, klín - klinuji, písati - rozpisuji, šířiti - rozšiřuji, nížiti - ponižuji, blížiti - zblížuji.
- ou — u:** louskám - vyluskuji, koupím - kupuji, obouzeti - vzbuzuji, stoupám - vstupuji, zpouzím - vypuzuji, rmoutím - zarmucuji, pouť - putuji.
- ů — o:** důl - doluje, vůl - „voluje.“
- ý — y:** výšiti - vyvyšovati, chýliti - odchyluji, týkati - dotykují.

Poznámka. Několik sloves V třídy zkracuje dlouhou: vrátiti - vraceti, hájiti - hajeti.

II. Imperativy (skomolené) a podstatná v ač, ič, tel, ba, idlo když tvoříme, zkracujeme samohlásku kmenovou.

brániti - braň	branič	branitel	(branba)	(branidlo)
bájeti - (bájej) -	baječ			
dáviti - dav				dauidlo
dlážditi - dlažď	dlaždič	dlaždítel	dlažba	
hádati - (hádej)	hadač			
hájiti - haj		hajitel		
hlásiti - hlas (hlaš)		hlasitel		
hlásati - (hlásej)		hlasatel		
chrániti - chraň		chranitel		
chváliti - chval	chvalič		chvalba	
káratí - kař		karatel.		
kázati - kaž		kazatel		
klátiti - klať				kladidlo
krátiti - krať		kratitel		
lámati - lam	lamač			
mámíiti - mam	mamič			mamidlo
mlátiti - mlať	mlatec			mlatidlo
páliti - pal	palič		palba	
páratí - pař				
plákati - plač				
ráčiti - rač				
sázeti - (sázej)	sazeč		sazba	
skákatí - skač				
spáliti - spal				
šáliti - šaľ			šalba	

tázati - taž		tazatel		
trápiti - trap	trapič	trapitel		trapidlo
tráviti - trav	travič			
vázati - važ			vazba	
vážiti - važ				
vláčiti - vlač				
vrátiti - vrať				vratidlo
mísiti - mēs	měsič [*]	měsitel [*]		měsidlo [*]
slídi - slěd	slědič [*]	slěditel [*]	=slěditel	
hlídati - (hlídej)	hlídač [*]	hlídatel [*]		
zajíkati - (jíkej)	jíkač [*]			
líčiti		ličitel	ličba	ličidlo
říditi - řed		ředitel		
křísiti - křes		křesitel		
cítiti - ciť				
líbiti - lib				
řítiti - řit				
čihám - (čihěj)	čihač		čižba	čihadlo
dívati - (dívěj)				divadlo
lízati - (lízej, líž)	lízač [*]			
písati - piš		pisatel		pisadlo
svítiti - svěť				světidlo [*]
štípati - (štípej, štip)	štipač			štipadlo
jídati - (jídej)	jídač			
stříhati - (stříhej)	střížec		střížba	
kvílit - kvěl				
bíliti - běl				bělidlo
blouditi - blud				bloudidlo
brousiti - brus	brusič			brusidlo
bouliti - bul				
bouřiti - buř	buřič	buřitel		buřidlo
dloubati = dlubati	dlubač			
čmouditi - čmuď	čmudič			
dloužiti - dluž				
hloubati - (hloubej)	hlubač = hloubač	hlubatel = hloubatel		
hroužiti - hruž				
chouliti - chul				
chroustati - (chroustej)	chrustač			
klouzati - (klouzej)	kluzač (klouzák)			
kouliti - kul				
koupiti - koupej = kup se			kupadlo = koupadlo	
koupiti - kup	kupec			
kouřiti - kuř				kouřido
kousati (kousej)				kousadlo = kusadlo
krouťiti - kruč				
loučiti - luč			lučba	

^{*}) Dlouhé í jest zástupcem hlásek ě a ě.

loupiti - lup*)		
dýmati (dýmej) dymač	(dymatel)	dymadlo
dýchati (dýchej) dychač		dychadlo
hýbati (hýbej, hyb)		
hýřiti - hýř		
chýliti - chyl		
mýliti - myl		
plýtvati (plýtvej) plýtvač		
rýpati (rýpej) rypač		rypadlo
smýkati (smýkej) smykač		
stýskati (stýskej) stýskač		
týkati (týkej)		tykadlo
trýzniti (trýzni ?) trýznič	trýznitel	
výskati (výskej) výskač		
výšiti - vyš	výšitel	

III. Tvořice zdobněliny k slovům, jejichž kmenová samohláska je dlouhá, zkracujeme ji.

á — a: báně - baňka, bába - babka, báje - bajka, dráha - dražka, chvála - chvalka, jáma - jamka, kád - kadečka, kára - karka, kápě - kapka, král - kralka, kráva - kravka, kravička, krása - kraska, láhev - lahvička, lázeň - lazenka, pláč - plaček, ráj - rajka, sláma - slamka, skála - skalka, tráva - travička, vrána - vranka, žvác - žvaček, žába - žabka.

í — ě: snih - sněžka, sněžek, míra - měrka.

í — i: hlína - hlinka, chvíle - chvílka, síra - sirka, hřiva - hřivka, jícha (= jicha) - jiška, klíč - klíčka, křídlo - křidélko, lípa - lípka, mísa - miska, plíce - plíčka, špíle - špilka.

ou — u: bouda - budka, boule - bulka, houba - hubka, louně - huňka, koule - kulka, kulička, moucha - muška, stoupa - stupka, hrouda = hruda - hrudka.

ů — o: kůl - kolek, stůl - stolek, vůl - volek.

ý — y: lýko - lyčko, dýň - dyňka.

Poznámka. Opak toho viz §. 29, kamž dodati můžeš řad - řádek, řada - řádka.

*) I slovesa VI třídy zkracují v imperativě samohlásku stupňovanou: kup-ov-ati — kup-u-j.

IV. V deklinaci zkracujeme mnohá slova, viz §§. 8, 31, 32.

V ý m i n k y. Krása, spása, kláda, vláda, čáka, páka, spála, ztráta, sláva. Několik slov přirozeně nekrátíme, poněvadž posice tomu na závdě je: láska, sázka, vráska, částka, hrázka, lávka, mázdra, brázda.

V. Některé přípony dlouhé hubí délku kmenovou; podobněž účinkují krátké sic přípony, jež v sobě hlásku **i** mají, nebo měly.

Poznámka. Toto zkracování není všeobecně platno.

- ák**: bída - bědák,*) hloupý - blupák, kříž - křížák, kouřiti - kuřák, skála - skalák, dýně - dyňák, lýci - lyčák, dívati - divák, píchati - pichlák.
- ář** = **ař**:**) bouda - budař, houně - huňář, houba - hubař, kád - kadář, kmín - kminař, komín - kominář, kram - kramář, kráva - kravař, moucha - muchar, sádra - sadrař, tráva - travař, šídlo - šídlář, vláda - vladař, mýdlo - mydlář, mlýn - mlynář.
- átko**: čáp - čapátko, dítě - dětátko, mlád - mladátko, pískle - písklátko, pták - ptačátko.
- i**: tíže - otěží, péro - peří, dráha - nádraží, dvír - nádvoří, hřiva - hřiví, důl - údolí; kráva - kraví, vůl - volí, pták - ptačí.
- ík, ník**: kůtek - kotík, stůl - stolík, kůl - kolík, mísa - misník, slíva - slivník, kříž - křížovník, plíce - plícník, píla - pilník.
- írna, (árna)**: spíže - spížírna, kůň - konírna.
- ěný**: hlína - hliněný, sláma - slaměný, dříví - dřevěný, lýci - lyčeneč; blána - blaněný.
- ec**: mlátiti - mlatec, stříhati - střížec, hloupý - hlupec, koupiti - kupec, moudrý - mudřec, jízda - jezdec, pískati - pištěc, vínek - věneč.
- ice**: bába - babice, krása - krasavice, máslo - maslnice, sáně - sanice, žába - žabice, dívka - děvce,

*) Kdo píše bídák, vyslovuje: bidák.

) Nevalně různí se co do vyslovování přípona —ář** od přípony —**ař**, neboť **ř** rovná se dvěma souhláskám, jež posici působí.

hříbě - hřebice, dílo - dělnice, skála - skalice,
lípa - lipice.

—**ina, (izna)**: bába - babizna, býlí - bylina, desátý -
desetina, louka - lučina, moucha - mušina, skála
- skalina, zvíře - zvěřina, štáva - štavina, mlád
- o-mladina, péro - peřina.

—**itý, atý**: báně - banitý, houně - huňatý, rouno -
ruňatý, šíp - šipatý, čáp - čapatý.

—**ivý, (ivo)**: pláč - plačivý; déšť - deštivý, plíseň -
plesnivý; mráz - mrazivý, louč - lučivo.

—**bný**: hájiti - hajný, jádro - jadrný, játra - jatrný,
vláha - vlažný, pára - parný, práce - pracný,
sláva - slavný, spása - spasný, stráž - stražný,
péče - bezpečný, chléb - chlebný, pochlebník,
díky - vděčný, dříve - dřevný, míra - bezměrný,
hříbě - shřebný, kvítí - květný, smích - směšný,
tíseň - těsný, sníh - sněžný, víra - věrný, při-
sahati - přísežný, vůle - volný, sůl - solný, vítr
větrný, síla - silný, plíce - plicný, žíla - žil-n-atý,
líce - sličný, lísatí - úlisný, píle - pilný, štípati
štěpný, sviží - svižný, stín - stinný, kmín -
kminný, bouře (bouřný) = burný, chloubá -
chlubný, chmour - chmurný, snoubiti - snubný.
— štáva - štav-n-atý, tráva - trav-n-atý = tráv-
natý, lýko - lyčny = lýčný, mýdlo - mydelný,
mlýn - mlynny = (mlýnský), pýcha - pyšný, sýr
- syrny; kníže - kněžna, hřívá - hřivna, píla -
pilna, pán - panna, kůl - kolna, hrůza - hrozný.

—**lský, lstvo, isko**: Cáchy - cašský, Dán - danský,
cár - carský, kráva - kravský, ráj - rajský, rol-
ník - rolnický, právník - právnický,*) žák -
žactvo, pták - ptactvo, rolník - rolnictvo; blou-
diti - bludství, tyn - tyňiště, bíliti - bělisko,
dítě - dětství.

I. Poznámka. Jako přípony *ák, aš, átko, ík, írna* s kmenové
hlásky na sebe táhnou přízvuk: tak též se děje, když kmenové
hlásece dlouhá v sousedstvo se dostává: křídlo - křídélko, slůvko
- slovíčko, mýdlo - mydélce, (rýč) - rydělko.

Podobněž účinkuje předložka, buď dlouhá: dráha - ná-
draží, bílý - náběl, mír - příměří, buď krátká dostávajíc na sebe
přízvuk: brána - obrana, krása - okrasa, chvála - pochvala,
brána - podbrání, péče - bezpečný, právo - bezpraví, libost =
libost - ohlíba, záda - nazad; rád - nerad.

*) Že se píše: hanácky, cikánsky, žebrácky, mlýnsky, římsky
nelze než posíci vyložití.

Konečně i v složeninách délky krátíme: král - kralovrah, krása - krasopis, líce - licoměrník, licousy; krátký, chvíle - kratochvíle, málo - malomocný, tráva - travohojný, pták - ptako-hubec, lípa - lipolistý.

2. **Poznámka.** Netřeba tuším dokládati, že sem hledí zkracování kmenové samohlásky úciukem přípony komparativu dlouhé: krátký - kratší, blízký - bližší, nízký - nižší, řídký - ředší = říidší (srv. řídounký), úzký - užší.

Cvičení 68.

Sud se sud, ale k smíření ochoten buď. Do slova se tuž a dav slovo mu služ. Slib a dej. Čím sobě's ublížil, tím se leč. Tak sud každého, ať je vlk syt a koza cela. Koupiv statek kup také správce. Bitému psu jedno hůl ukaž. Plač ty raději, než já. Svatý kříž, ovce stříž. Svatý Jiří kravám píci dává, sv. Nikola koním. Uhlím a prací i nebe koupíš. Máslo k snídání od zlých par (pára) chrání. Kdo se svou prací (práce) živí, o krádeži neví. Nahlédni do svých sám ňader (ňádra). Sto bab (bába), sto nemocí. Dobrý se právem spokojí a zlý ani ran (rána) se nebojí. Mnoho čápův, málo žab (žába). Kolik vran (vrána) bílých, tolik macech dobrých. V březnu stár, boj se mar (máry). Orel much (moucha) nelapá. Málo sršňův mnoho much zapouzí. Čím více hub (houba) roste, tím tužší zima bude. Kolik děr, tolik syslův. Málo peněz (peníz), málo muziky. Chléb se solí dobrou volí (vůle). Neběře se z jednoho vola dvou koží (kůže). Vlk koží platí. Nemoc má stero cest do těla a tři z těla: horem, dolem a koží. Netlač se ku předu, dokud místa u dveří. Bližší (blízký) košile, nežli kabát. Rozum řečí okrasa (krása). Na začátku hledí získati pochvalu (chvála). Holé přísné právo holé bezpraví. Jaro krásné všem tvorům spasné (spása). Když volá zelená žabka (žába), bývá ráda kapka (kápěj). Z jara déšť paří (pára) a na podzim močí. Děťství bez učení, mladost bez cvičení, mládenectví bez studu, dělá hroznou ostudu. Bohatým býti pracno (práce), ale sytým netěžko.

Úloha šedesátá osmá. Vypište sobě všechna slova zkrácená a povězte, proč se tak děje.

Cvičení 69.

S Davidem hřešíme, ale nekajeme (káme) se s Davidem. Co bůh spojil, člověk nerozlučuj (loučiti). Kdo se povyšuje, bude ponížen, a kdo se ponižuje, bude povýšen. Pyšným se pán bůh protiví (pýcha). Otcova kleba vysušuje a matčina vyvracuje (vrátím). Cnost učení převyšuje (výšiti). Kdo poctivost jednou ztratí, tomu se víc nenavráti (ztráta). V dobrém skutku nebraň (brániti). Dlouho býti dobrému pracné jest (práce). Dobré dobrým se nezkaží (zkáza). Zlého se straň a jak hada chraň (chrániti). Kaž se lidmi, ať se nebudou tebou kázati = kárati. Chval psotu jak chceš, nebude nic než psota (chváliti). Když ďábel byl nemocen sliboval (slíbiti) dobrým býti. Slunce prochází kalné mraky

a přece se nepokálí (V). Trefil kupec na kramáře (krám). Podobného peří ptáci k sobě se táhnou (péro). Kdo se smolou (smůla) obírá, zmaže se. Nevěra se svému pánu do řáder (řádra) vrací (vrátiti). Pochlebnictví má zvláštní povabnou chuť (půvab, vábiti). Falešný přítel jako kočka, zpředu líže, pozadu škrábe (záda). Kdo na dvou stolicích sedí, snadno mezi nimi na zem padne (pád). Starého vrabce plevami neošidíš (pléva). Darovati jest panský (pán), nazpět bráti cikánský. Kdo neděkuje za málo, nepoděkuje (díky) ani za mnoho. Nelžej hada za řádry. Skupec — hlupec (skoupý hloupý). Kdo příliš mnoho nhrabe, málo mu v ruce ostane (hrábě). Každý sobě nejbližší (blížký). Každé hrábě k sobě hrabou. Hledej sobě zisku (získati) bez jiných nátisku. Peníze mohou mnoho a pravda kraluje (král). Pravdu kaž, spravedlivě važ (kážu, vážím).

Úloha šedesátá devátá. Vypište všechna slova zkrácená.

Cvičení 70.

Těžko pravdu mluvíti a neuraziti (urážeti). Bůh starý dávatel (dávati). Na smyšlenky (mysliti, smýšleti) slova lacino se koupí. Jazykem nemlať (mlátiti). Po peří (péro) ptáka poznati. Buď dobrým posluchačem, budeš dobrým povědačem (poslouchati, povídati). U nás se panáčku (pán) bere za kliku, ne za slovo. Měj pohotově hůl na blativou (bláto) cestu, a slovo k odpovědi. Přemluvač (přemlouvati) podoběn mstiteli. S panským (pán) jazykem svého neměř; máš-li delší, přikrojí ti ho; máš-li kratší (krátký), ven vytáhnou. Netoliko moudrost, mudrovati; leč věděti, kdy nemluvíti, ale smlčeti. Kdyby uměl blázen mlčeti, při mudrých (moudrý) by mohl seděti. Kdo mnoho mluví, lže anebo se hlubí (chlouba). Pověz brannému (brána) a branný každému. Šmetí z domu na ulici neroztrušuj (trousiti). Vyzvědače ubíhej (tlachače odbývej (vyzvídati)). Laskavé slovo najde laskavé ucho (láska). Laskavé slovo jest kyje silnější (síla). K službám se nekupuj (koupím). Čest za čest, služba za službu (sloužím). Jaká lužba, taká výslužka (sloužiti). Na rohatou otázku kulovatá koule (odpověď). Co řečeno kratochvilně (chvíle), podrž to v mysli (ilně (přle)). Není dobře po lidských trubách vodu píti (trouba). Jak mluvíš (rozmlouvati) o cizích, uslyšíš (slychati) také o svých. Nes štěká, ale měsíc neraní (rána). Na posměváčky také docháívá (posmívati). Sliby (slíbiti) — chyby. Kdo mnohomluven, řídka slibu věren (víra). Slavík se bajkami (báje) nekrmí. Nelač se ku předu, dokud místa u dveří (dvěře). Co se větrem natavuje, větrem hyne (vítr). Když se káně zjestřabí, více drápe, ežli rozený jestřáb. Kdo se chlubí, čest svou hubí (chlouba — houba). Příjemna pochvala od chvalného (chvála).

Úloha sedmdesátá. Učiňte jako minule.

Cvičení 71.

Ostříhej čest z mládí, a zdraví pod starost (stáří). Čím se koza pyšní (pýcha), za to se ovce stydí. Závistník tupič a ze cti lupič (loupiti). Strpení přináší spasení (spása). Moudrý i nechlvil přetrpětí umí (chvíle). Lépe bezpraví trpětí, nežli činiti (právo). V hádce ustup (ustoupiti). Oko studu rozsudí (soudce, souditi). Žádný strom nepadne jednou ranou (rána). Čas času nepracuje (práce). Práce bezděčná nebývá vděčná (díky). Odkladky jsou odpadky (odkládati). Škoda velikých prací, kde malé stačí (práce). Kdo se svou prací (práce) živí, o krádeži nic neví. Práce není bez platu, rozkoš plodí útratu (ztráta). Kolik děr (díra), tolik věr (víra); kolik mlynářův (mlýn), tolik měr (míra). Koho bůh chrání, toho zbraň neraní (rána). Bůh neopustí, kdo se naň spustí. P. b. dopouští, ale neopouští. Na rannou (ráno) pobožný, na velkou honosný, na nešpor opilý. Dal p. b. kravičku, dá také travičku. Jen když b. zachová krávu, najdeme pro ni trávu. Zahalečím (zaháletí, zahálka) vždycky svátek. Panské (pán) spaní; žebračí (žebrač) snidání. Povaleč (pováletí se) a opilec po prázdné chodí komoře. Ochlastoví každé kapky líto (kápě). Když ti kostka nejlíp padá, tedy honem obrať (obrátití) záda. Vzal-lis lýč, zaplať řemenem; vzal-lis řemen, zaplať koží (kůže). Chceš mě prázdnou lžicí (lžice) krmítí. Zvykne-li vlk do stavadel (stávati) choditi, tam brzo po stádu veta. Horiší přijímač než zloděj. Raděj chci tučný plakati (pláču), než hladový kapatí.

Úloha sedmdesátá prvá. Učiňte jako minule.

Cvičení 72.

Dobře se tomu bytuje, komu babka (bába) čaruje. Štěstí jest kulovaté (koule). Výhra a prohra na jedněch saních (sáně) jezdívají. Když budeš v nebi, netrus na nás (trousiti). Nech štěstí jíti svou vahou (váha). Prška po kapkách začíná (kápě). Peníze jedném panují (pán), druhým slouží. Bohatství nyní panuje, čest mu ustupuje (ustoupím). Každý blázen kaši uvarí, když je krupice (kroupy) a máslo. Bohatství, rod a hodnosti jsou pěkné pokrývky (pokrývati) zlosti. Muška (moucha) nebojí se obuška. Velicí dubové dlouho rostou a chvilkou (chvíle) padnou. Dokud žil děd, nebyvalo béd (bída). Jak slunce okrašluje (krášlím) nebe, tak i dům žena pobožná. Z kapek (kápěj) moře. Neraduj se, najdeš-li; neplač, ztratíš-li. Kdo má škodu, o posměch (smích) se nestarej. Co tam, to tam, o to hlavy nelam (lámati). Mrtvým sokolem ani vran (vrána) nelovívají. Ukus (kousiti) se nyní v loket, dosáhneš-li. Čas raní (rána), čas hojí. Když žalost vrchu dostupuje (stoupím), už se radost ohlašuje (hlásím). Ještě všechny dni nezapadly (pád). Cizími saněmi (sáně) nejezdi. Rozum kraluje (král), rozum pastuchuje. Moudrý za hadače (hádati) stojí. Děravého (díra) mčchu nenadneš a hlupce (hloupý) nepoučíš. Bláznu i dřevný (dříví) peníz dobrý. Uč se, půjdeš za hudec (housle, houdek).

Jm za mořem, smrt za pasem (pás). Babí (bába) plemeno (plémě) hytré. Čím dále v les, tím více dřev.

Úloha sedmdesátá druhá. Učíte jako minule.

Cvičení 73.

Syt chleba neodhazuj (házeti), ani v horko šatu. Třeba hleba (chléb) i konec oběda. Usiluj (síla) se hus dostati, dokud rabce trávíš. Přilož k babce babku, budou krpce. Kdo si mála evšimne (nevšímá), více není hoden. Kdo své zahazuje (zaházeti), izího nezashluje. Běda té kuchyni, která nevidí (nevidá) hospoyni. Oves i skrz lyčený (lýko) střevíc prorůstá. Tomu zisk jde eomylně, kdo vzdělává roli pilně (pile). Před hostem ženy nehval (chváliti), čeládkou se nechlub, koném se nehonos. Laskavá láska) tvář milejší, než koláč. Svad se s sousedem, povít, jakous něl matku a babku (bába). V klecech ptačátka, a v domech lěvčátka (ptáče). Život staršího (stár) učí mladšího (mlád). Panské pán) telátko rozumnější, než selské dětátko (dítě). Tyže patoky, enom, že ještě řídkší (řídký). Jakovéž semeno, takovéž plemeno sémě, plémě). Devět synův oslava (sláva), a jeden potrava. Kulka koule) se chybí, ale nechybí se matčino slovo. Kdo otce a matky eposlouchá, bude poslušen telecí kůže. Materské (máti, máteř) ráce v dítkách, dětské (dítě) v horách. Když otec stár, rád bys to zahrabal (hrábě), a když umřel, rád bys ho vyhrabal. Vlečeš-li tce ku prahu, povlekou tě tvé dítky přes práh. Bratr bratru nejiloub očí vypichuje (píchatí). Sukně košile bližší nebývá, nenoudrý pro daleké bližších (blížký) zbývá. Nebezpečno (péče) lostati koně po smělém jezdcí (jízda). Kuřete od mlynáře (mlýn) ebeř ku plemenu. Nejsem tvůj náchlebník, protož mi nerozkazuj kázati). Hustá služba (sloužití), řídká sukně. Služba — tužba. ědo slouží dvojnásob touží. Běda tomu dvoru (dvůr), kde tele ozkazuje (kázati) volu (vůl).

Úloha sedmdesátá třetí. Učíte jako minule.

Cvičení 74.

Jest přísloví kratší (krátký), než zobáček ptačí (pták). Těžce byl raněn (rána), ani hlavy nenašli. Rovný jsi pán, posluž si sám sloužím). Není co šiti, ano vše děravo (díra). Ustup halěři, ať groš sedne. Šlehal sedlák do valachů, roztrhl sobě pytel hrachu (hrách), ztratil kozí syreček (sýr). Co to? Tři chlapi šli do lesa našli ptačí (pták) hnízdo, bylo v něm 9 vajíček. „Rozdělme se ně“, řekl jeden. „Rozdělme se“. — Každý si vzal po třech, a předece tři vajíčka ještě v hnízdě zůstala. Jak to? Ach táto tačěku, kde jste děl mamičku (máma)? Sedí, sedí Charvátek, má šervený kabátek, a na hlavě strup, plné břicho krup (kroupy). Do to? Dva pasou (pás) ovce. Jeden praví: „Dej mi jednu ovci a pak jich budu mít tolik co ty“. Druhý odpověděl: „Ne tak, dej

ty mi jednu, a pak jich budu mít dvakrát tolik co ty“, Kolik měl každý ovce? Mnoho děr (díra), a není kudy vylezt. Co to? Pase (páslo) děvčátko (dívká) krásy. Jde tudy pán a praví: „Kolik máš panno (pán) těch krav (kráva), není jich kopa?“ „Není“, odpovědělo; „do kopy bylo by jich třeba ještě jednou tolik, polovic tolik, čtvrt tolik, tři a dvě“. Kolik bylo těch krav? Chodí hajný (háj) okolo lesa a nikdo do něho nevejde. Co to? Táta železný, máma dřevěná (dříví), děti slaměny (sláma). Co to? Běžela lvice od Kamenice (kámen): kam pohledla, tráva zbledla. Co to? Běhá po světlici, líhá pod lavicí (lávka). Co to? Když tomu přidáš, je to menší (méně); když od toho vezmeš, je to větší (více). Co to?

Úloha sedmdesátá čtvrtá. Učiňte jako minule.

§. 57. O některých různostech pravopisných.

- áni*, —*aní*. Obyčejně pravíme, že dvouslabičná: *spaní*, *psaní* mají krátké *a*; než píšeme vždy *přáni*, neboť stuhou vzniklo z *přijání*. Všimneme-li si však (§. 46. pozn.) přidavných z přičestí utvořených (šlapán - šlapaný) dáme spíše tomu, že naši předkové veskrze vyslovovali *a* krátce; protož také máš: *kázání*, *snídání*. Píšeš-li dobývání, vyslovuj (v. §. 17.) *dobývání*. Někteří chtějí různiti: *snídání*, *psání* (das frühstücken, schreiben) a *snídání*, *psaní* (frühstück, brief), čemuž věřiti hrubě nelze.
- átka*, —*ádka*, —*ídko*. Hříbě - hříbátko po §§. 26., 29. dobře psáno; však zdobučlína k slovíům v *adlo*, *idlo* má zůstati krátká, neboť ze starších forem měřidlo, stupadlko vzniklo vysutím hlásky *l* měřidko, stupadko = měřitko, stupatko. Srv. jablko, okršlek, papršlek, napajedlský — jabko, papršek, napajedlský.
- ata*, přípona slov středních v. §§. 35., 36. po právu účinkuje zkrátek, protož pravíš: kůzle - kozlata, cikáně - cikaňata, záče - začata. V příčině té zřejmá různost se jeví.
- bajka* - *bájka*. Po §. 56. lépe *bajka*.
- blaněný* - *bláněný*. Po §. 56. lépe *blaněný*.
- blížni* - *blížni*. Po §. 56. lépe *blížni*.
- blískati* - *blýskati*. Hledě k formě blésk a k vyslovování mor. budeš psáti *blískati*.
- cár* - *car*. Stuhou z *césar* vzniklo.
- Časlav* - *Čáslav*.
- částice*? Srv. §. 56. V.
- čítanka* - *čítánka* - *čitánka*. Hledíce k tomu, co jsme o příponě —*áni* řekli, dáme za pravdu *čítance*, neboť *čítánky* nelze ani vysloviti. Ostatek srv. §. 29.

další - dālší. Po §. 40. pozn. lépe další.

delší - dělší. " " " " delší.

dešť - děšť vzniklo z *dožd*; délku můžeme ovšem vysvětliti posicí.

díblík - dīblík vzniklo přehláskou z *dáblík*; *díblík* je etymologicky dobré, však po §. 56. *díblík* vyslovujeme.

dle, vedle, podle - vedlé, podlé. *Dle* jest statn. jmenem, na němž proto právě genetiv („dceře - dle“) visí, a at jest to akkus. jedn. či množný (po vzorě *duše*), není proč dloužiti ani *dle*, ani *vedle*, *podle*.

dolů, domů - domu, dolu. Ze staročeského *domov*, *dolov*, *pročež* piš *domů*, *dolů*.

drapati - drápati. Lépe *drapati*, ač *drápy*, jakož *pravíš* *hrábě* - *hrabati*.

dratovati - drátovati. Po §. 56. lépe *dratovati*, Podobněž bys neměl *nytovati*, ale *nytovati* *psáti*, jakož od *píla* - *pilovati*.

dvěře - dveře. Po §. 33 lépe as *dvěře*.

hádanka - hádánka. Jako *čítanka*.

hlína - hlina. Moravsky *hlina*.

hlista - hlísta. " *hlista*.

hlíva - hlíva.

hrach - hrách. " *hrach*.

hrazda - hrázda. Vzniklo z *hradda*, jakož z *břednu*, *brodím*, *bradda* = *brázda*. Dlouhému *á* není leč *posice* v obou slovech příčina; *brázda* pišeme vždy.

hrozný - hrůzný. Po §. 56. *hrozný*.

hruda-hrouda.

hříčka - hríčka. Skomoleno z *ihříčka*. §. 7.

chléb - chleeb. } Srv. §. 51. Dlouhé *é* za *hlásku* *jať* (ě). V deklinaci
chlév - chlev. } zkracujeme *é*: od *chleba*, do *chleva* atd.

chlipný - chlípný. Po §. 56. *chlipný*.

chyše - chýše vzniklo z něm. *haus*.

Infinitivy dvouslabičné dloužíme. Když jim slabiky přiroste, krátíme, *infinitivy* o kmenech otevřených (vyjma *moucené* §. 30 a *ony*, jichž *hláska* *kořenná* jest *u*: *odplouti*, *ukonti*); *infinitivy* o kmenech zavřených *podrůžují* délku. Po právě by i tyto měly *krátiti* se, než *posice* *délku* *podporuje*.

japný - jápný. Po §. 56. *japný*, *nejapný*.

jicha - jícha přehlas. z *jucha*; *pročež* *jicha*.

jitro - jítro " " *jutro*; " *jitro*.

jizba - jízba z německého *stuba* - *istuba* - *jizba*; na *jidlo* *netřeba* *myslíti*, *pročež* *jizba*.

jízva - jizva. Po §. 52. II. *jízva*.

jmeno - jméno. Hledíce k příkladům břímě, símě — břemeno, semeno měli bychom také psátí jmeno, neboť jen *imě* bylo dloužiti; však ode dávná se dlouží. Srv. §. 7. Beze sledu zaniklo náslovné *i*: ihra - jhra - hra, iměti - jměti - mti. Srv. jamela, jemela - jměl.

kláh - klich. Po §. 52. I. kláh.

kněží - kněži. Slovo kněz skloňujeme v jednotníku po „muž“ (opavsky skloňují dále knězi, kněživ atd.), v množníku po „zeli“: kněží, kněží, kněžím, kněžích, kněžimi. Podobněž: bratří; předkové též: čertí.

kněh - knih (genetiv). Již za doby staré střídá se *i* a *ę* v tomto slově; nechť tedy rozhodne zvyk.

křištal = křištal z řeckého krystallon. Není proč dloužiti.

kralodvorský - královédvorský. Po §. 56. V. Pozn. dobře řekneš *kralodvorský*. Opak ale piš *královédvorský*, neboť přípona *iv, ova, ovo; ový, ová, ové* nepůsobí zkrátku: blána - blánový, brázda - brázdový, drát - drátový, háj - hájový. Tak také: páu - pánovitý, háj - hájovitý atd.

lamka - lámka. Po §. 56. lépe as lamka.

lávka - lavka. Po §. 29. lávka; lavice.

léto - leto. Ode dávná léto, čemuž také starobylý pravopis „letha panie“ svědčí. Srv. §. 51.

libost - libost. Jsouc utvořeno z přídavného lib, liba, libo podržuje kvantitu přídavného; protož pišme libost.

lžice - lžice. Přípona ženská *ice* je vždy krátká; ač vysutím hlásky *e* (ležice, ležka = lyžka) přízvuk na příponu padá, není předce ještě příčiny hlásku *i* dloužiti. Co do slov *svíce* (svěce), *píce* jest věc jiná, neboť máme zde kmenové *i* po §. 33.

mak - mák. Mor. mak. Hledíce k ostatním jednoslabičným (§. 20.) pišme mak. Jediné *žák* ač jednoslabičné nekrátí hlásky *á*, neboť stuhou z řeckého diak(on), sluha, srv. Deák, vzniklo.

míl - míl. Někteří dlouží (§. 39.) neurčité přídavné míl, míla, mílo za roveň se slovy: rád, zdrav, sám; není však proč.

micha - mícha.

misa - mísa.

myšlénka - myšlenka. Zdaž po §. 29. *e* dlouženo, nevíu. Vzniklo ovšem z *ie* (mysli-e-n - myšlen), však má hlásky *y* jednak přízvuk, jednak posiční délku, že věru těžko vysloviti myšlénka.

ňádra - ňadra, ňader, za ňadry.

níva - níva.

osíka - osyka. Hledíce k nářečí opavskému a jazyku polskému pišme osíka.

otčím - otčím. Srv. pobratím, ženima. Není proč dloužiti.

parný - párný. Po §. 56. parný piš.

pařiti - pářiti (pára). Jako *toul - tuliti*, *hrábě - hrabati*, *drápy - drapati*, tak též *pára - pařiti*.

pečlivý - pčlivý. Po §. 56. lépe *pečlivý*.

píla - píla. Etymologicky *píla* dobře, neboť z německého *feile*. Srv. str. 81. pod *čarou*.

pomahání - pomáhání. Srv. *lamání - lámání*.

prah - práh. Chtěje slovo *prah* vyslovováním, což však velmi zbytečno je (srv. §. 12.), od slova *prach* různiti, vyslovíš delší *a*; ostatek není proč *dloužiti*.

prapor - prápor. Netřeba *dloužiti*, jakož *hlahol* nedloužíme.

prve - prvě (příslovka), opavsky: „*prv*“; tak též *tepruv = teprv = teprve*. Konečné *e* nemá důležitosti, srv. *tenkrát - tenkráté*.

řasa - řása.

řítiti - řítiti.

sině - saně, *sanice*. Jiné slovo: „*litá saň*“.

schval - schvál. Podobá se, že to imperativ slovesa *chváliti*, srv. „*na zdař bůh*“; protož třeba krátce psáti.

sýlati - sílati, *posýlati*; oboje dá se tak odůvodniti, jakož formy *postěl* (op.) a *postýlka* podle sebe obstáti mohou.

síkora - sýkora. Hledě k polštině lépe psáti *síkora*.

šidlo - šíldo.

tuliti - touliti. První lepší.

vidle - vídle.

vladyka - vládyka.

vlaky - vláky.

zajímavý - zujímavý. Srv. §. 52. II.

zítra - zýtra. Vzniklo ze *za jitra*, zpátečně přehlasováno *zejtra*.

zévati vzniklo ze *zějati = zěvati*; *zývati* vzniklo z kořene *zu*; srv. formu *zovu*.

žito - žítečko. Vzniklo ze *živ-to*, jako *dláto* z *dlabto*. Podobá se, že by po §. 29. *žito - žítko* dobře *dlouženo* bylo; však *žítečko* nevhodně *dloužiti*.

Srovnej ještě tato slova:

buřidlo - bouřidlo.

kupadlo - koupadlo.

krutidlo - kroutidlo.

luskadlo - louskadlo.

hlubač - hloubač.

klusač - klouzač.

lupač - loupač.

ruhač - rouhač.

hlubatel - hloubatel.

Srv. §. 56.

runatý - rounatý. Srv. §. 56. V.

hruda - hrouda.

pruh - prouh.

struha - strouha.

Olomucký - Olomoucký. Srovnej příklady v *úk, úk, ín*: rolník - rolnický, junák - junacký, Měrotín - Měrotinský. Tak též: Klobouky - Klobucký po §. 56. Ovšem ale kmenová dlouhá hláska zůstává: Doubravice - Doubravský, Sloup - Sloupský.

Poznámka. Poněvadž se pravdě nepodobá, aby naši předkové tolik hlásek dlouhých byli měli, jako my nyní v řeči spisovné, že jich ani nelze vysloviti, třeba pilně slova zkracovati po příkladě starších spisův. Kde dvě formy podle sebe jsou, dejmež krátké za pravdu.

Chyby tiskové.

Na str. řádek

2	8	shora m. junak	čti junák.
7	15	zdola ulomena	čárka, čti zajetí.
7	7	" m. sahnouti	čti sáhnouti.
8	2	shora "	pištěla " pištěla.
13	16	" "	sedlařský, truhlářství čti sedlářský, truhlářství.
26	10	" "	částice čti částice.
32	6	" "	epší " lepší.
63	13	zdola "	ve " ev.
65	18	" "	neznámý čti nezvaný.
67	20	shora "	hrábatí čti hrábě, hrabati.

Obsah.

Zvukosloví.

	Stránka
§. 1. Přehled samohlásek a souhlásek	1
§. 2. Přehláska	—
§. 3. Mouceň	2
§. 4. Dloužení	3
§. 5. Štůha	4
§. 6. Stupňování	5
§. 7. Komolení	—
§. 8. Zkracování	—
§. 9. Přípodoba	7
§. 10. Stříže	—
§. 11. Sovka	8
§. 12. Spodoba souhlásek	—
§. 13. Rozliha a měkčení samohlásek	9
§. 14. Měkké samohlásky	—
§. 15. Přehled proměn souhláskových	11
§. 16. O přízvuku	12
§. 17. O vyslovování	—
§. 18. O pravopisu	13

Cvičivo pravopisné.

§. 19. Slovesa v <i>—ám, —ím</i> dloužíme. Cvičení 1.	14
§. 20. Mužská jména statná v <i>—ík, —ík</i> dloužíme. Cvičení 2.	15
§. 21. Mužská statná v <i>—áček, —íček</i> dloužíme; ženská v <i>—áčka, —íčka</i> zůstávají krátka. Cvičení 3.	16

§. 22. Statná jména v <i>in</i> , — <i>ěř</i> (<i>ěř</i>) mužská dloužime; přídavná v — <i>in</i> , — <i>ina</i> , — <i>ino</i> zůstávají krátká. Příklady. Cvičení 4.	17
§. 23. Ženská jména v — <i>árna</i> , — <i>árna</i> dloužime, mužská některá v — <i>ář</i> , (<i>ár</i>) též; jiná zůstávají krátká. Příklady. Cvičení 5.	—
§. 24. Statná v — <i>áč</i> , — <i>áč</i> tvořená od přídavných dloužime; statná ze sloves zůstávají krátká. Příklady. Cvičení 6.	19
§. 25. Koncovky — <i>iz</i> , — <i>ic</i> . Cvičení 7.	—
§. 26. Střední v — <i>átko</i> , (<i>itko</i>) dloužime. Cvičení 8.	20
§. 27. Přídavná určitá dloužime. Sklonba přídavných. Cvičení 9., 10., 11.	21
§. 28. Slovesa v — <i>ívám</i> , — <i>ívám</i> , — <i>ívám</i> , — <i>ívám</i> dvojnásob dloužime. Cvičení 12., 13., 14.	23
§. 29. Zdrobněliny slov, jichž hláska kmenová nebo koncovková jest krátká, dloužime. Příklady. Cvičení 15., 16., 17., 18.	25
§. 30. Infinitivy dvouslabičné dloužime. Příklady. Cvičení 19., 20., 21.	30
§. 31. Deklinace — <i>a</i> nepřehlasovaná. Vzorce. Poznámky. Cvičení 22., 23., 24.	32
§. 32. Deklinace — <i>a</i> přehlasovaná. Vzorce. Poznámky	36
§. 33. Slova mnohá po „ <i>duše</i> “ skloňovaná, dvojslabičná, dloužime. Příklady. Cvičení 25., 26., 27., 28.	37
§. 34. Deklinace — <i>i</i> . Vzorce. Cvičení 29.	40
§. 35. Deklinace souhlásková. Vzorce.	42
§. 36. Slova střední v pádech skomolených dloužime. Příklady. Cvičení 30.	43
§. 37. Podstatná-li a přídavná předložkami: <i>na</i> , <i>za</i> , <i>do</i> , <i>po</i> , <i>pro</i> , <i>pře</i> , <i>při</i> , <i>vy</i> skládáme, dloužime předložky. Příklady. Cvičení 31., 32., 33.	—
§. 38. Přídavná jména neurčitá a přisvojovací. Vzorce	47
§. 39. Výrokem stojí jméno přídavné neurčito. Cvičení 34., 35., 36., 37.	48
§. 40. Komparativ a superlativ přídavných jmen. Cvičení 38.	51
§. 41. Komparativ příslovcový. Příklady. Cvičení 39.	51
§. 42. Náměstky. Vzorce. Cvičení 40., 41.	54
§. 43. Číslovky. Vzorce. Cvičení 42.	56
§. 44. Příslivky. Předložky. Spojky. Cvičení 43.	60
§. 45. Sloveso. Přehled časování. Poznámky. Dodatky	62
§. 46. Třetí osoba množná; přičeští trpné. Cvičení 44.	65
§. 47. Přídavná a statná jména slovesná. Cvičení 45.	—
§. 48. Slovesa V. třídy dloužená a stupňovaná. Příklady. Cvičení 46., 47., 48., 49., 50.	66
§. 49. Slovesa IV. třídy dloužená. Cvičení 51.	71
§. 50. V kterých slovech máme dlouhé <i>á</i> kmenové? Cvičení 52., 53., 54., 55., 56., 57.	72
§. 51. V kterých slovech kmenové <i>é</i> máme? Cvičení 58.	79
§. 52. V kterých slovech máme dlouhé <i>í</i> ? Cvičení 59., 60., 61., 62.	80
§. 53. V kterých slovech máme kroužkované <i>ů</i> ? Cvičení 63., 64.	84
§. 54. V kterých slovech máme <i>ú</i> a <i>ou</i> ? Cvičení 65., 66.	86
§. 55. V kterých slovech máme <i>ý</i> ? Cvičení 67.	89
§. 56. Zkracování:	

1. Vedouce slovesa do VI. třídy, zkracujeme samohlásku dlouhou 90

	Stránka
II. Imperativy (skomolené) a podstatná v <i>-ač, -ič, -tel, -ba, -idlo</i> když tvoříme, zkracujeme samohlásku kmenovou	91
III. Tvoříce zdobuěliny k slovům, jichž kmenová samohláska dlouhá jest, zkracujeme je	93
IV. V deklinaci	94
V. Některé přípony hubí délku kmenovou	—
Cvičení 68., 69., 70., 71., 72., 73., 74.	96
§. 57. O různostech pravopisných	100